

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Mgr. Alena Popelková

**Vybrané charakteristiky kriminální kariéry a osobnosti recidivního pachatele
násilné trestné činnosti**

**The selected characteristics of the criminal career and chronic offender of a
violent crime**

Konzultant práce: PhDr. Hedvika Boukalová, Ph. D.

Praha 2014

Poděkování:

Ráda bych poděkovala konzultantce práce PhDr. Hedvice Boukalové, Ph.D. za podnětné připomínky a vedení při rozšiřování diplomového úkolu na rigorózní práci.

Dále bych chtěla poděkovat PhDr. Stanislavovi Hájkovi za pracovní příležitost a důvěru, kterou ve mě vložil.

V neposlední řadě bych chtěla poděkovat svému partnerovi za podporu při přípravách na rigorózní zkoušku.

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 2. 1. 2014

.....

Mgr. Alena Popelková

Abstrakt

Rigorózní práce na téma: **Vybrané charakteristiky kriminální kariéry a osobnosti recidivního pachatele násilné trestné činnosti** je rozdělena na dvě části: teoretickou a empirickou část. Teoretická část se zabývá zejména rizikovými faktory, které mohou vést ke kriminálnímu jednání, psychologickými charakteristikami osobnosti recidivujícího pachatele a pachatele násilné trestné činnosti. V neposlední řadě je v teoretické části zmíněn koncept kriminální kariéry s jednotlivými prvky: participace, frekvence, délky, zahájení kriminální kariéry, intervalu mezi trestnými činy, zbývající délkou kriminální kariéry a její ukončení, specializace nebo všestrannost, závažnost a eskalace, spolupachatelství během trestné činnosti. Teoretická část shrnuje také základní statistické údaje o trestné činnosti recidivujících pachatelů.

Empirická část má charakter kvantitativní retrospektivní studie, v rámci které jsou zpracovány soudně-znalecké posudky z oboru klinické psychologie. Hlavní úkol rigorózní práce se zaměřil na posouzení eskalace – nárůstu závažnosti trestných činů v rámci kriminální kariéry recidivujícího pachatele násilné trestné činnosti. Základní hypotéza zní: Mezi délkou prvního a posledního uloženého trestu odnětí svobody neexistuje žádný rozdíl. Z hlediska kvalitativního popisu eskalace násilné trestné činnosti, jsem zkoumala první a poslední druh agrese, první a poslední míru násilí a první a poslední použitou zbraň.

Rigorózní práce navazuje na práci diplomovou a rozšiřuje ji o další pracovní otázky. Na základě teoretické části vzniklo 20 vedlejších hypotéz, které byly následně pomocí statistického programu SPSS testovány. Vedlejší hypotézy se hlouběji zaměřují na vybrané souvislosti kriminální kariéry, osobnosti pachatele, jeho psychosociální charakteristiky a rodinu.

Klíčová slova: psychologie, kriminální kariéra, recidiva, recidivující pachatel, násilí, agrese.

Abstract

The thesis: **The selected characteristic of the criminal career and chronic offender of a violent crime is** divided into two parts: theoretical and empirical part. The theoretical part deals with risk factors that can lead to criminal career, psychological characteristics of chronic offenders and offenders of violent crime. Finally, theoretical part mentioned the concept of criminal careers with basic elements: participation, frequency, duration, starts a criminal career, the interval between of the offenses, the remaining length and finishing of the criminal career, specialization or universality, severity and escalation, accomplice to criminal career. The theoretical part also summarizes the basic statistics on the crime of chronic offender.

The empirical part is the quantitative retrospective study of the forensic expertises in the field of clinical psychology. The main task of the thesis focused on the assessment of escalation – increased severity of crimes during individual criminal career of the chronic offender of violent crime. The basic hypothesis is: The length of the first and last imprisonment sentence is not differing. In terms of qualitative description of escalation of violent crime, I examined the first and last type of aggression, the first and last degree of violence and the first and last used weapon.

The thesis builds on diploma thesis and extends it for another task. New is developing 20 secondary hypotheses on the basis of theoretical part. This secondary hypotheses are tested using of the programme SPSS. The secondary hypotheses are detailed interesting about selected relationship of criminal career, chronic offender and psychological – sociological characteristic.

Keywords: psychology, criminal career, recidivism, chronic offender, violence, aggression.

OBSAH

ÚVOD	9
1. KRIMINOGENNÍ FAKTORY	12
1.1 KULTURNĚ-SPOLEČENSKÝ KONTEXT SOUČASNÉ DOBY	13
1.2 ENVIROMENTÁLNÍ FAKTORY	15
1.3 EKONOMICKÉ FAKTORY	17
1.3.1 CHUDOBA	17
1.3.2 VZDĚLÁNÍ A ZAMĚSTNÁNÍ	18
1.3.3 BYDLENÍ	18
1.4 SOCIÁLNÍ FAKTORY	19
1.4.1 SOCIALIZACE	19
1.4.2 RODINA	21
1.4.3 VÝCHOVA	24
1.4.4 VRSTEVNÍCI A VOLNÝ ČAS	25
1.5 OSOBNOSTNÍ FAKTORY	26
1.5.1 PSYCHOLOGICKÁ CHARAKTERISTIKA OSOBNOSTI PACHATELE	26
1.5.2 FAKTORY SPOLEČNÉ PRO PRVOVĚZNĚNÉ I RECIDIVUJÍCÍ PACHATELE	26
1.5.3 FAKTORY TYPICKÉ PRO RECIDIVUJÍCÍ PACHATELE	32
1.5.4 FAKTORY TYPICKÉ PRO PRVOVĚZNĚNÉ PACHATELE	33
1.5.5 TYPOLOGIE PACHATELŮ DLE SCÉNY DELIKTU	37
2. KRIMINÁLNÍ RECIDIVA	39
2.1 TRESTNÁ ČINNOST RECIDIVISTŮ	39
2.2 OBECNÉ CHARAKTERISTIKY RECIDIVUJÍCÍCH PACHATELŮ	42
3. NÁSILÍ A AGRESE	45
3.1 POJEM KRIMINÁLNÍ AGRESE	45
3.2 NÁSILNÁ KRIMINALITA V ČESKÉ REPUBLICE	47
4. KRIMINÁLNÍ KARIÉRA	50
4.1 ZÁKLADNÍ POJMY	50
4.1.1 PARTICIPACE	50
4.1.2 FREKVENCE	53
4.1.3 DÉLKA (TRVÁNÍ)	53
4.1.4 ZAHÁJENÍ KRIMINÁLNÍ KARIÉRY	54
4.1.5 INTERVAL MEZI TRESTNÝMI ČINY	57
4.1.6 ZBÝVAJÍCÍ DÉLKA KARIÉRY	58
4.1.7 UKONČENÍ KARIÉRY (DESISTANCE)	58

4.1.8	SPECIALIZACE TRESTNÉ ČINNOSTI	60
4.1.9	ZÁVAŽNOST A ESKALACE	60
4.1.10	SPOLUPACHATELSTVÍ	63
4.2	ČTYŘI STUPNĚ KRIMINÁLNÍCH KARIÉR	64
4.3	KARIÉROVÝ PACHATEL (CAREER CRIMINAL)	65
4.4	TRAJEKTORIE KRIMINÁLNÍHO CHOVÁNÍ	66
4.5	OBECNÉ ZÁVĚRY KE KRIMINÁLNÍ KARIÉŘE	67

5. POPIS EMPIRICKÉ ČÁSTI **70**

5.1	HYPOTÉZA	70
5.2	OPERACIONALIZACE PROMĚNNÝCH	71
5.3	VÝZKUMNÝ VZOREK	77

6. STATISTICKÉ VYHODNOCENÍ DAT **89**

6. DISKUZE **110**

7. ZÁVĚR **114**

8. ZDROJE **116**

TABULKY, OBRÁZKY, GRAFY

Tabulka 1:	Rizikové faktory kriminality	13
Tabulka 2:	Poruchy socializace	20
Tabulka 3:	Poruchy socializace II	20
Tabulka 4:	Socializační činitelé	21
Tabulka 5:	Příčiny a mechanismy poruchy rodiny	21
Tabulka 6:	Strategie a přizpůsobení na psychickou deprivaci	22
Tabulka 7:	Charakteristiky antisociální poruchy	30
Tabulka 8:	Antisociální porucha v číslech	30
Tabulka 9:	Psychologická typologie osobnosti pachatele	37
Tabulka 10:	Pojetí recidivy	39
Tabulka 11:	Vývoj počtu trestných činů spáchaných recidivisty v ČR	40
Tabulka 12:	Vývoj podílu jednotlivých kategorií pachatelů	41
Tabulka 13:	Anglické názvosloví pro recidivujícího pachatele	42
Tabulka 14:	Rizikové faktory pro recidivu	43
Tabulka 15:	Klasifikace agrese	45
Tabulka 16:	Faktory podporující agresi	46
Tabulka 17:	Osobní predispozice k agresivnímu jednání	47
Tabulka 18:	Příčiny agresivního chování	47
Tabulka 19:	Násilná kriminalita v krajích v letech 2011 a 2012 a meziroční vývoj	48
Tabulka 20:	Vývoj násilné trestné činnosti v ČR	49
Tabulka 21:	Dimenze kriminální kariéry	50
Tabulka 22:	Typy problémového chování	54
Tabulka 23:	Modely intervalů kriminální recidivy Yoshimasu	57
Tabulka 24:	Přehled operacionálních definic desistance	59

Tabulka 25: Modely specializace kriminální recidivy Yoshimasu	60
Tabulka 26: Teorie vývoje	61
Tabulka 27: Modely spolupachatelství	64
Tabulka 28: Trajektorie kriminálního chování	66
Tabulka 29: Kriminální kariéra	66
Tabulka 30: Závěry ke kriminální kariéře	67
Tabulka 31: Diskuze ke kriminální kariéře	67
Tabulka 32: Základní a alternativní hypotéza	70
Tabulka 33: Věk v době prvního záznamu v trestním rejstříku	78
Tabulka 34: Aktuální věk pachatele	79
Tabulka 35: Intelukt pachatelů	80
Tabulka 36: Nejčastější vlastnosti recidivujících pachatelů násilné trestné činnosti	83
Tabulka 37: Trestná činnost, za kterou jsou pachatelé ve vzorku souzení	83
Tabulka 38: První a poslední sazba trestu odnětí svobody	89
Tabulka 39: Statistické zpracování první a poslední sazby	89
Tabulka 40: Směrodatná odchylka	90
Tabulka 41: Výpočet 1. vedlejší pracovní úkol	94
Tabulka 42: Výpočet 2. vedlejší pracovní úkol I.	94
Tabulka 43: Výpočet 2. vedlejší pracovní úkol II.	95
Tabulka 44: Výpočet 3. vedlejší pracovní úkol I.	95
Tabulka 45: Výpočet 3. vedlejší pracovní úkol II.	96
Tabulka 46: Výpočet 4. vedlejší pracovní úkol I.	96
Tabulka 47: Výpočet 4. vedlejší pracovní úkol II.	97
Tabulka 48: Výpočet 5. vedlejší pracovní úkol I.	97
Tabulka 49: Výpočet 5. vedlejší pracovní úkol II.	98
Tabulka 50: Výpočet 6. vedlejší pracovní úkol I.	98
Tabulka 51: Výpočet 6. vedlejší pracovní úkol II.	99
Tabulka 52: Výpočet 6. vedlejší pracovní úkol III.	99
Tabulka 53: Výpočet 7. vedlejší pracovní úkol	100
Tabulka 54: Výpočet 8. vedlejší pracovní úkol I.	100
Tabulka 55: Výpočet 8. vedlejší pracovní úkol II.	101
Tabulka 56: Výpočet 9. vedlejší pracovní úkol	101
Tabulka 57: Výpočet 10. vedlejší pracovní úkol	102
Tabulka 58: Výpočet 11. vedlejší pracovní úkol I.	102
Tabulka 59: Výpočet 11. vedlejší pracovní úkol II.	102
Tabulka 60: Výpočet 12. vedlejší pracovní úkol	103
Tabulka 61: Výpočet 13. vedlejší pracovní úkol I.	103
Tabulka 62: Výpočet 13. vedlejší pracovní úkol II.	104
Tabulka 63: Výpočet 14. vedlejší pracovní úkol I.	104
Tabulka 64: Výpočet 14. vedlejší pracovní úkol II.	104
Tabulka 65: Výpočet 15. vedlejší pracovní úkol	105
Tabulka 66: Výpočet 16. vedlejší pracovní úkol	105
Tabulka 67: Výpočet 17. vedlejší pracovní úkol	106
Tabulka 68: Výpočet 18. vedlejší pracovní úkol	106
Tabulka 69: Výpočet 19. vedlejší pracovní úkol	107
Tabulka 70: Výpočet 20. vedlejší pracovní úkol	107
 Obrázek 1: Pro někoho vandalismus, pro jiného představa a odraz dnešní doby	 14
Obrázek 2: Mapa násilné kriminality v krajích ČR	48
 Graf 1: Vztah mezi hlukem a agresí	 16
Graf 2: Vývoj trestné činnosti recidivistů	40

Graf 3: Podíl jednotlivých kategorií trestných činů za rok 2012	41
Graf 4: Podíl recidivistů na stíhaných/vyšetřovaných osobách	42
Graf 5: Vývoj násilné trestné činnosti	49
Graf 6: Stíhané/vyšetřované osoby v ČR dle věkových kategorií	51
Graf 7: Zastoupení věkových kategorií na kriminalitě USA	51
Graf 8: Vývoj počtu stíhaných/ vyšetřovaných osob v ČR	52
Graf 9: Podíl mužů a žen na stíhaných/vyšetřovaných osobách	53
Graf 10: Závažnost jednotlivých trestných činů pro čtyři skupiny trajektorií	62
Graf 11: Procentuální zastoupení pachatelů dle jejich trajektorie kriminální kariéry	63
Graf 12: Modely vývoje kriminální kariéry	64
Graf 13: Rozložení věku v době prvního zaznamenaného trestného činu	78
Graf 14: Rozložení aktuálního věku pachatele	79
Graf 15: Zastoupení národností mezi pachateli	79
Graf 16: Zastoupení dosaženého vzdělání mezi pachateli	80
Graf 17: Rozložení intelektu pachatelů	80
Graf 18: Zastoupení rodinného stavu pachatelů	81
Graf 19: Zastoupení trvalého bydliště pachatelů	81
Graf 20: Zastoupení socioekonomického statusu rodin pachatelů	82
Graf 21: Převažující typ osobnosti pachatelů	82
Graf 22: Současná trestná činnost pachatelů	84
Graf 23: Motivace k aktuální trestné činnosti	85
Graf 24: Rozložení délky kriminální kariéry pachatelů	85
Graf 25: Zastoupení délky kriminální kariéry pachatelů	86
Graf 26: Zastoupení intervalů mezi jednotlivými trestnými činy	86
Graf 27: Rozložení počtu záznamů v trestním rejstříku	86
Graf 28: Zastoupení četnosti specializace trestné činnosti	87
Graf 29: Zastoupení prognózy resocializace	87
Graf 30: Průběh eskalační křivky	91
Graf 31: Zastoupení jednotlivých typů agrese	91
Graf 32: Použití zbraně během trestné činnosti	92
Graf 33: Použitá míra násilí během prvního a posledního trestného činu	92

Úvod

Rigorózní práce vychází z diplomového úkolu: Charakteristiky kriminální kariéry a osobnosti recidivního pachatele násilné trestné činnosti. V diplomové práci došlo k propojení u nás relativně nového konceptu kriminální kariéry s rostoucím problémem násilné kriminality recidivujících pachatelů. Na toto téma navazuje rigorózní úkol, v rámci kterého dochází k rozšíření jak teoretické, tak empirické části a to zejména ve vybraných charakteristikách kriminální kariéry – zahájení a ukončení trestné činnosti, závažnosti a eskalace.

V rámci teoretické části budu pojednávat o **kriminogenních (rizikových) faktorech** a jejich dopadech na osobnost jedince. Rizikové faktory mohou stát za rozvojem a nástupem kriminální kariéry. Rigorózní práce je úzce zaměřena na trestnou činnost recidivujících pachatelů. Je to kategorie pachatelů, u nichž byly snahy o resocializaci neúspěšné. Z tohoto důvodu nezohledňuji ve své práci protektivní (ochranné) faktory, které napomáhají zpětnému začlenění do společnosti a díky kterým je pachatel odkloněn od nastoupené kriminální kariéry.

Dalším větším tematickým celkem bude **problematika kriminální recidivy z pohledu psychologie**. Budu se zajímat o to, jaké **osobností charakteristiky má recidivující pachatel** a zda se např. ve své struktuře osobnosti liší od pachatele, který se dopustil trestného činu poprvé. „*Poznání osobnosti recidivního pachatele, její struktury a dynamiky, jejího vývoje a motivace chování, je klíčové pro porozumění jeho chování, jednání, včetně důvodů jeho kriminálního jednání a následně by mělo být využito i pro zabránění opakování takového jednání*“ (Marešová, Blatníková, 2010, s. 70).

Rigorózní práce je zaměřena na recidivisty **násilné trestné činnosti**. Proto nesmí chybět **kapitola věnovaná psychologii násilí a agrese**. Ráda bych se vyvarovala obecným definicím. Proto v mé rigorózní práci nenaleznete teorie kriminality, teorie vysvětlující lidskou agresi. Spíše mě bude zajímat, **jaký je pachatel násilné trestné činnosti**, jaké psychické vlastnosti jsou pro něj charakteristické. V neposlední řadě se zaměřím na současný stav násilné trestné činnosti v České republice.

Posledním velkým celkem teoretické části je samotný **koncept kriminální kariéry**. Nejedná se o teorii, která by vysvětlovala vznik kriminality. Tento koncept se zajímá o vývojový a dynamický prvek trestné činnosti. Koncept kriminální kariéry nehledá příčiny kriminální aktivity, ale zabírá se tím, jak trestná činnost probíhá.

Ráda bych ve své empirické části propojila koncept kriminální kariéry a osobnosti recidivujícího pachatele násilné trestné činnosti. Jak se vyvíjí kriminalita těchto pachatelů? Jaké psychologické a sociální aspekty hrají roli při páchání násilné trestné činnosti? Vyvíjí se osobnost recidivujícího pachatele?

Pozornost na recidivující pachatele zaměřuji zejména proto, že jejich podíl na trestné činnosti rok od roku roste. A vzhledem k tomu, že násilná trestná činnost ohrožuje oběti na životu nejvíce, rozhodla jsem se úzce specializovat na osobnost recidivujícího pachatele násilné trestné činnosti.

Koncept kriminální kariéry nabízí nový pohled na vývoj a průběh kriminality, proto doufám, že nám poskytne i nový pohled na násilnou trestnou činnost vybraného vzorku pachatelů.

Za tímto účelem jsem si stanovila základní hypotézu o eskalaci - stupňování nebezpečnosti pachatelů pro společnost. Základní hypotéza zní: **Mezi délkou prvního a posledního uloženého trestu odnětí**

svobody neexistuje žádný rozdíl. Z hlediska kvalitativního popisu eskalace násilné trestné činnosti, jsem zkoumala **první a poslední druh agrese, první a poslední míru násilí a první a poslední použitou zbraň.**

Rigorózní práce vznikla mimo jiné rozšířením empirické části o 20 vedlejších pracovních otázek, které se hlouběji zaměřují na souvislosti kriminální kariéry, osobnosti pachatele, jeho psychosociální charakteristiky a rodinu.

Vedlejší otázky vznikly na základě studia odborné literatury a mají jasnou návaznost na teoretickou část rigorózní práce. Odpovědi na tyto pracovní otázky by mohly napomoci porozumění recidivující osobnosti pachatele násilných trestných činů.

Odpověď na základní hypotézu a vedlejší pracovní otázky, jsem hledala pomocí retrospektivního studia soudně-znaleckých posudků, které mi poskytl vedoucí původní diplomové práce PhDr. Karel Netík, CSc.

Využívání poznatků o pachatelích v českém trestním právu hmotném a procesním bývá časté, ale mělo by být ještě častější, např. při řešení problémů a vypracování záměrů trestní politiky, při zavádění nových druhů trestů a ochranných opatření, při dalším zacházení s konkrétním pachatelem a začleňování do společnosti po propuštění z vězení.

Všechny cizojazyčné překlady v rigorózní práci jsou autorské, v celém textu se držím pravidel pro sestavování seznamu citované literatury a citování v textu APA 2010. Statistické zpracování dat proběhlo pomocí programu SPSS Statistics 19 a Microsoft Office Excel 2007.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Kriminogenní faktory

Kriminogenní faktory jsou rizikové faktory, které: „vyvolávají, usnadňují nebo podporují páchaní trestných činů“ (Blatníková, Netík, 2008, s. 11).

Je třeba si uvědomit, že pouze jediný z rizikových faktorů uvedených níže, není příčinou kriminálního chování. Kriminogenní faktory jsou faktory vzájemně propojené. Působí v interakci s prostředím a jedincem a jejich vliv se sčítá nebo dokonce i násobí. Proti účinkům kriminogenních faktorů působí protektivní faktory, které negativní vlivy vyvažují.

Problematika kriminogenních faktorů je důležitá pro pochopení kriminální činnosti: za jakých okolností vzniká, proč jedinec v trestné činnosti setrvává nebo proč ji opouští. Pro prevenci kriminality je nezbytné se ptát: „Zda se dá trestné činnosti vhodným působením na rizikové faktory předejít.“

Rizikové faktory jsou s trestnou činností tak těsně propojené, že se často dostaneme k problematické otázce, co je příčinou a co důsledkem.

Blatníková, Netík (2008) rozlišují tyto rizikové faktory:

- ⊕ Konkrétní – vyplývají z individuality jedince páchajícího trestnou činností.
- ⊕ Specifické – charakterizují skupiny a kategorie trestných činností (př. majetková, násilná kriminalita).
- ⊕ Obecné – souvisí s kriminalitou jako hromadným jevem.

Cejp (2010) dělí faktory následovně:

- ⊕ Individuální (subjektivní) – souvisejí se strukturou osobnosti, fyzickými a psychickými vlastnostmi a s chováním jedince.
- ⊕ Společenské (objektivní) – odkazují na okolní prostředí jedince.

A dále pak Marešová, Blatníková (2010):

- ⊕ Statické – neměnné faktory nebo mění se pouze v jednom směru, např. pohlaví, věk, ale i kriminální minulost a počet trestných činů.
- ⊕ Dynamické – jedná se o faktory spojené s aktuálním životem: kontakty s kriminální společností, ztráta zaměstnání, alkohol a drogy, postoje, hodnoty a způsob myšlení, sociální dovednosti (př. řešení konfliktů, práce se vztekem, impulzivitou).

Všeobecně platí, že statické faktory ovlivníme těžko, proto se preventivní činnost zaměřuje na dynamické kriminogenní faktory. Harper a Chitty (2009) ve své práci uvádějí procentuální zastoupení faktorů souvisejících s trestnou činností:

Tabulka 1: Rizikové faktory kriminality (Harper, Chitty, 2009, s. 11)

		Procento pachatelů hodnocených jako majících problém	
Kapitoly OASys		Veřejně prospěšné práce	Odnětí svobody
1&2	Informace o pachateli*	50 %	65 %
3	Bydlení	31 %	43 %
4	Vzdělání, zaškolení a zaměstnání	53 %	65 %
5	Vedení financí a příjmu	22 %	29 %
6	Vztahy	36 %	42 %
7	Životní styl a kamarádi	35 %	52 %
8	Zneužívání drog	27 %	39 %
9	Alkoholismus	34 %	33 %
10	Citová pohoda	40 %	38 %
11	Myšlení a chování	50 %	59 %
12	Postoje**	21 %	32 %
Množství kriminogenních potřeb		3,99	4,97
Množství kriminogenních potřeb mimo 1&2		3,50	4,32

* Informace o pachateli zahrnují současný trestný čin a kriminální minulost

** Procenta s potřebami v oblasti postojů pravděpodobně vzrostou po novelizaci systém hodnocení OASys s účinností od počátku roku 2005.

Z tabulky jasně vyplývá, že pachatelé odsouzení k nepodmíněnému trestu odnětí svobody mají ve svém životě největší problém, tj. objevil se u nich nejvýraznější rizikový faktor na úrovni: vzdělání a zaměstnání, životního stylu a kamarádů a myšlení a chování. O jednotlivých faktorech viz níže.

Rizikovým faktorům, které usnadňují nebo vyvolávají vznik trestné činnosti, budu věnovat velkou část své pozornosti ve výzkumné části.

1.1 Kulturně-společenský kontext současné doby

Abychom správně pochopili kriminalitu a její vývoj a abychom správně vnímali osobnost recidivisty ve společenském kontextu, je třeba zamyslet se nad tím, jaké charakteristiky a přízvíska jsou dnešní době dávána. Tyto přívlastky vznikají na základě vědeckých výzkumů, ale stejně tak jsou ve všeobecném povědomí neakademické společnosti. Představa populace o tom, v jaké době a společnosti žijeme, je zásadní, neboť Thomasův teorém praví: „*Jestliže lidé definují situace jako reálné, jsou tyto reálné ve svých důsledcích*“ (Merton, 2000, s. 196). A podobně George Herbert Mead: „*Není-li věc pokládána za pravdivou, potom ani v komunitě jako pravdivá nefunguje*“ (Merton, 2000, s. 36).

Definice aktuální situace společnosti, vnímání a porozumění sociálnímu kontextu, je nedílnou součástí všech výzkumů, které se zabývají poznáním osobnosti a vývojem jedince.

Jako většina jevů, má i současná doba své klady a zápory:

Obrázek 1: Pro někoho vandalismus, pro jiného představa a odraz dnešní doby (Banksy, 2010)

Pokud bych chtěla začít optimistickým pohledem, rozhodně se hodí vyzdvihnout vědecký, technický a technologický pokrok, který se den za dnem zrychluje. Ano, umíme pozastavit průběh nevyléčitelných nemocí, ale vzniká tím otázka, jak žít celý život se symptomy choroby, na kterou se běžně umíralo. Umíme vyrábět nové technologie, ale většinou na úkor přírody, která nám to stejně

oplácí v podobě povodní, hurikánů, zemětřesení nebo zuřících sopek. Umíme zabránit dešti, ale místo toho na sebe přivoláme sněhové závěje. Proto se logicky objevuje ztráta iluzí z nových vědeckých pokroků.

S novými technologiemi souvisí i rozvoj informačních a komunikačních kanálů, které nám dávají určitou svobodu. Druhou stranou této mince je představa, že duševní nebo morální vývoj člověka začíná za těmito technologickými pokroky zaostávat. Na jednu stranu velká svoboda a anonymita, která ale dává příležitost páchat nové odosobněné trestné činy. Jako by trestný čin spáchaný ve virtuálním světě nebyl reálným ve světě skutečném. Kyberšikana, hackerství, úniky a zpronevěry přes e-banking, sexuální delikventi na seznamkách a chatech. To jsou odvrácené tváře nových technologií, které nám otevírají svět.

„S otevíráním světa“ souvisí také možnost velmi širokého výběru a individuální volby. Otevírají se nám nové možnosti, a člověk se tak může osvobodit od svazujících tradic a rituálů a prohlédnout. Tím jedinec ztrácí pevné orientační body v životě. Je jen na něm, jakou cestu si zvolí, a to s sebou přináší řadu těžkých rozhodnutí a rizik. Možnost volby v člověku vyvolává pocit nejistoty nad správností rozhodnutí a nejistota má blízko k úzkosti a strachu ze svobody, o kterém pojednával již Erich Fromm. Hobswan pro tento jev zavádí pojem „*pluralita s nejistotou*“ nebo „*různorodost s pochybností*“ (dle Urban, Dubský, 2008, s. 18).

Díky individuální svobodě a volbě dochází k diferenciaci životních stylů, ale může také docházet k zániku nebo k oslabení významu komunit: rodiny, sousedských vztahů, obcí či národů. Ne nadarmo v médiích slýcháme o životním stylu tzv. singles životním stylu. Jsou to mladí lidé, kteří dobrovolně žijí sami, nepotřebují zakládat rodiny a finančně jsou samostatní. Mají svůj vlastní byt, své vlastní auto. Krize rodiny a tradičních hodnot nebo nastupující blahobyt a lidský egoismus? K rozpadu komunit také výrazně přispívá virtuálnost lidských vztahů. Proč bych vycházel ven, když mám na Facebooku denně k dispozici 200 on-line přátel? Nevěra se ve světě sociálních sítí, chatů, mailů a „esemesek“ stává jednodušší, nicméně odhalitelnější.

S blahobytem vzrůstá masová spotřeba. V dnešní době dokonce můžeme koupit i „zážitky“ nabízené v lesklém katalogu. Ale máme skutečně všichni peníze na požitkářství a koupené zážitky? Sociologové

hovoří o „*polarizaci společnosti*“ (Urban, Dubský, 2008, s. 12). Svět se tak stále výrazněji dělí na extrémně bohaté a extrémně chudé a střední vrstva je tak oslabována. Dochází k prohlubování ekonomické nerovnosti. Nezaměstnanost nebo nepřehledné, nejednoznačné a zvyšující se požadavky ať už na zaměstnance nebo zaměstnavatele. Pracovní nejistota, strach z nezaměstnanosti a socioekonomického propadu se tak stávají dalším zdrojem stresu. V pracovní sféře byl také zaznamenán nárůst byrokratických úkonů, které spolu s efektivními a dynamickými požadavky dnešní doby dávají vzniknout korupčnímu jednání. Z toho vyplývá nedůvěra občanů v demokracii, v politiku a politiky a zároveň nechuť angažovat se ve veřejných věcech.

Nespokojenost se systémem může vyvolat nepokoje, vandalismus a nárůst agresivity, násilí nebo lhostejnosti.

Na jednu stranu žijeme ve světě globalizace, širokých mezinárodních kontaktů a akulturace, na druhou stranu si toto žádá důraz na národní a kulturní identitu. Snažíme se šířit ideály demokracie a prosazovat lidská a občanská práva, ale pokud se tyto prvky střetnou, absolutizují či dogmatizují, vzniká mezinárodní terorismus a válečné konflikty, které jsou zaštitěny náboženským podtextem.

Shrnutí:

Pro studium kriminality a osobnosti pachatele je nezbytné brát v potaz vnější rizikové faktory na úrovni společnosti:

- ⊕ Ekonomické faktory: rovnost/nerovnost přístupu ke zdrojům, chudoba, schopnost vyrovnat se spotřebitelskému tlaku, korupce, nezaměstnanost, špatné bytové podmínky.
- ⊕ Politický vývoj: migrace, důvěra v politiku a politiky, víra v demokracii a správní orgány, angažovanost ve veřejných záležitostech.
- ⊕ Sociálně-kulturní faktory: postavení primární rodiny, urbanizace, globalizace, akulturace, omezená schopnost začlenit se do společnosti, diskriminace, předsudky společnosti, přístup ke vzdělání, konkurenční schopnost, rovnoprávné příležitosti na pracovním trhu.
- ⊕ Environmentální faktory: oblasti, kde s větší pravděpodobností dojde k trestnému činu. Jedná se o nově zařazovaný faktor, který vzniká na základě tzv. geomapování trestné činnosti.

Více o významných, rizikových (kriminogenních) faktorech dále.

1.2 Enviromentální faktory

Enviromentální kriminologie se zabývá vlivem životního prostředí na kriminální činnosti. Analyzuje např. dopravní síť, velikost měst, hustotu obydlí, výšku panelových domů, hustotu osvětlení, šířku ulic, přístupnost k parkům a lesům atd. Výstupem analýzy spáchání trestné činnosti by mělo být postupné navrhování měst tak, aby poskytovaly co nejmenší příležitost k trestné činnosti. Více se o vlivu životního prostředí na kriminalitu dočtete v elektronickém časopisu *The International Symposium on Environmental Criminology and Crime Analysis* (Walker, 2008).

Otázkou zůstává, zda je kriminalita v dané oblasti způsobená nepříznivými environmentálními podmínkami, nebo zda jsou tyto oblasti upřednostňované sociálně vyloučenými jedinci, protože náklady na život v takové oblasti nejsou vysoké.

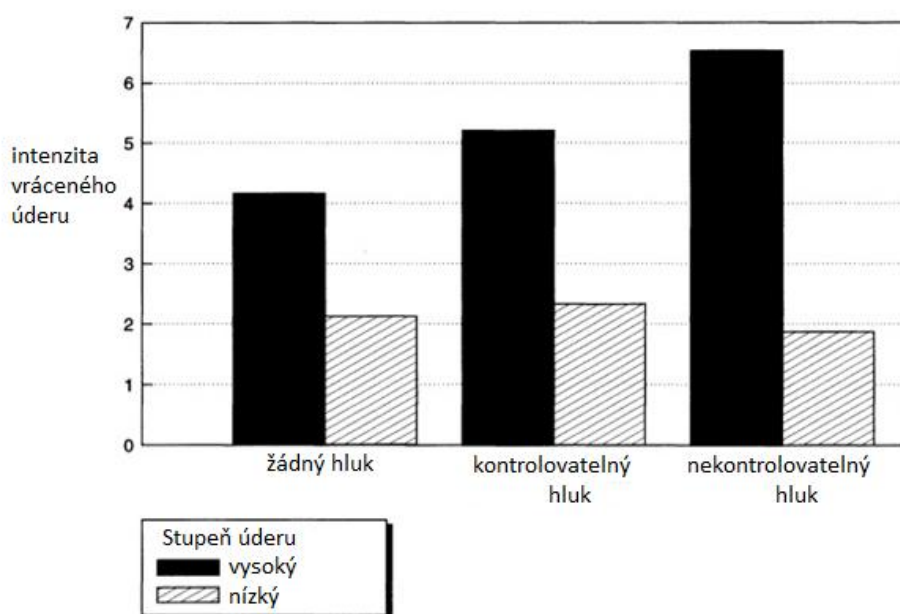
O tom, že vysoká hustota obyvatel na jednom místě vede k nutnosti citového stranění, psal již Konrad Lorenz (1990). Přelidnění může vést k vyčerpání a k rozvolnění mezilidských vztahů. Takové podmínky mohou vést k nárůstu agresivity, v jejímž důsledku dochází k loupežím a násilí za bílého dne.

Tento jev navíc dobře experimentálně prozkoumal John B. Calhoun, který záměrně vystavoval laboratorní krysy simulovaným podmínkám přelidněné populace.

V první fázi experimentu se zvýšila agresivita samců vůči samicím a mláďatům, pak se objevila porucha mateřského pudu u samic, které přestaly jevit zájem o mláďata, a experiment vyvrcholil kanibalismem a infanticidou¹. Počet experimentálních zvířat kles na minimum. V pitevních nálezech byly v jejich tělech objeveny fyziologické symptomy stresu (Calhoun, 1973).

Mezi další fyzikální vlivy na psychiku člověka můžeme zahrnout hluk a teplotu okolního prostředí. Předpokládá se, že větší hluk a extrémně vysoká nebo nízká teplota zvyšují agresivní chování. Na téma hluk a agrese provedli Baron a Richardson (1994) následující výzkum. Výzkumná skupina prošla dvěma fázemi studie. V první části polovina vzorku obdržela slabý nebo silný úder od asistenta. V druhé části výzkumu měli probandi úder vrátet. V této části výzkumu vstupuje proměnná hluk. Proband měli vrátet úder za nepřítomnosti hluku, za přítomnosti hluku, který mohli regulovat, a za přítomnosti hluku, který regulovat nemohli. Zde jsou výsledky:

Graf 1: Vztah mezi hlukem a agresí (Baron, Richardson, 1994, s. 177)

Hluk neměl vliv na probandy, kteří obdrželi na začátku výzkumu malý úder. U probandů s velkou vstupní ránou se ale fyziologické reakce na hluk významně liší. Z tabulky je patrné, že agresivní reakce stoupá s nemožností kontrolovat vnější nepříjemný podnět.

¹ Usmrcení v důsledku opuštění nebo zanedbání péče o mláďe.

² Tuto neutralizaci výborně dokládá úryvek z knihy Život na dně (Dalrymple, 2005, s. 23-25): „Proč se pravidelně

Domnívám se, že podobné výsledky bychom získali i u dalších fyzických vlivů, jakými jsou: teplota, znečištění ovzduší, vítr, osvětlení atd.

V rámci své výzkumné části budu sledovat vztah mezi jednotlivými rizikovými faktory, osobnostními vlastnostmi pachatele, faktory kriminální kariéry a velikostí města, ve kterém má pachatel své trvalé bydliště.

1.3 Ekonomické faktory

1.3.1 Chudoba

Představa, že kriminalita v chudých státech je vyšší než ve státech bohatých, je mylná. Kriminalita probíhá v obou typech států, jen s jiným podtextem. V chudých státech převažuje spíše násilná kriminalita v důsledku sociální nerovnosti a nespokojenosti s příjmy, zatímco v bohatých státech převažuje spíše majetková kriminalita, způsobená snadnou dostupností zboží a uvolněným životním stylem (Blatníková, Netík, 2008).

V materiálu *Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení* (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2010) je Česká republika popsána jako země, která patří ke státům s nejnižší mírou chudoby – podle metodiky EU dosáhla v roce 2008 hodnoty 9%, zatímco průměr zemí EU činí 17 %. Chudobou byli přitom nejvíce ohroženi, obdobně jako v jiných zemích, zejména nezaměstnaní, neúplné rodiny a rodiny se 3 a více dětmi.

Dle těchto údajů by u nás neměla násilná kriminalita existovat. Nicméně je třeba si uvědomit, že chudoba nemá přímý vliv na trestnou činnost. Chudoba se na kriminalitě podílí pouze nepřímo a to ve svých důsledcích. Chudoba vede k nižšímu dosaženému vzdělání a nižší vzdělání oslabuje uplatnění na pracovním trhu.

Blatníková, Netík (2008) píše o tlaku ekonomického omezení a zvyšující se spotřeby. Pokud toto napětí působí na osoby, které nemají schopnosti a dovednosti opatřit si zdroje legální cestou, můžou se uchýlit k cestě nelegální. Taková motivace trestné činnosti bývá často spojena s pocity nerovnoprávnosti a nespravedlnosti při rozdělování zdrojů.

Chudoba jednoznačně souvisí se sociálním vyloučením. „*Sociálně vyloučení jsou ti občané, kteří mají ztížený přístup k institucím a službám... Základní charakteristikou propadu na sociální dno je nahromadění důvodů, které vedou k životní krizi (ztráta zaměstnání, platební neschopnost, problémy s bydlením, problémy dětí ve škole, nemoc atd.). Sociálně vyloučení lidé, obvykle nestojí před jedním problémem, ale před jejich komplexem, přičemž mnohý z nich by i jednotlivě ohrožoval normální fungování člověka ve společnosti. S postupným propadem na dno přestává být zřejmé, co je původním důvodem propadu a co jeho následkem. Lidé, žijící na okraji společnosti se přizpůsobují podmínkám sociálního vyloučení, a osvojují si specifické vzorce jednání, které jsou často v rozporu s hodnotami většinové společnosti... Návyky získané adaptací na život v sociálním vyloučení pak ale těmto lidem znemožňují být úspěšní ve většinové společnosti... To je znovu a znovu uzavírá v pasti sociálního vyloučení. Z této pasti se lidé nedokážou dostat bez cizí pomoci*“ (Švec, 2010, s. 2-3).

Ve výzkumné části bude brán v potaz socioekonomický status rodiny, v které recidivující pachatel vyrůstal.

1.3.2 Vzdělání a zaměstnání

Trestnou činnost páchají jak vzdělání jedinci, tak i ti, kteří ve školním systému nedošli příliš daleko. Voňková, Neumann popisují majetkové recidivní pachatele jako osoby, které se vzděláním liší jen nepatrně od celostátního průměru. Oproti tomu pouze polovina recidivních pachatelů násilné trestné činnosti dokončila základní povinnou docházku. „*Pouze 1/6 recidivních pachatelů násilných trestných činů získala profesionální kvalifikaci, zatímco v souboru „majetkových“ recidivistů je těchto osob téměř jedna polovina*“ (Voňková, Neumann, 1985, s. 111).

„Čím nižší je stupeň vzdělání a pracovní kvalifikace, tím vyšší je podíl recidivistů. Nedostatky ve vzdělání a v profesionální přípravě se neprojevují pouze v tom, že jedinci s těmito nedostatky obtížněji akceptují resocializační působení, ale projevují se i v těžkostech spojených s pracovním zařazením takových osob po jejich propuštění z výkonu trestu odnětí svobody“ (Suchý, 1983, s. 73).

Je zřejmé, že problémy na úrovni školní docházky se mohou později přesunout do pracovní sféry. Nízké vzdělání vede k horšímu uplatnění na pracovním trhu, k menším výdělkům a nižším možnostem a schopnostem uspokojit základní potřeby a vyrovnat se tak se spotřebitelským tlakem. To může vést k nízké pracovní motivaci a následným problémům v zaměstnání. Nicméně se domnívám, že vztah k autoritě, plnění zadaných úkolů a pravidelná docházka, jsou společnými rysy jak pro školní docházku, tak i pro pracovní činnosti. Problémy v zaměstnání mohou být způsobeny špatným a nízkým vzděláním, ale tyto dvě oblasti jsou tak úzce spjaté, že za problematikým přístupem ke vzdělání i profesní kariéře stojí jeden a ten samý antisociální komplex.

Ekonomická krize, nejistota zaměstnání a množství hypoték, takové faktory mohou vést ke snaze zvýšit vlastní příjmy i za cenu nelegálního postupu. „*Narůst trestné činnosti způsobovala také nezaměstnanost, ovšem pouze v případě trestných činů vedoucích k finančnímu zisku, jako je například krádež, vloupání, loupež a podvod. Na jiné trestné činy jako násilí, vandalismus nebo užívání drog neměla nezaměstnanost žádný vliv, což ukazuje na možnost, že souvislost mezi nezaměstnaností a pácháním majetkové trestné činnosti je zprostředkovaná nedostatkem peněz, spíše než nudou*“ (Farrington, 2010, s. 21).

V zaměstnání recidivisté často absentují, fluktuují a upřednostňují spíše krátkodobější přivýdělký. Mají sklon volit si „rizikovější“ zaměstnání, které jim v budoucnu umožní trestnou činnost, a stejně často se objevuje spolupráce s bývalými spoluvězni.

Otázkou zůstává, zda se z člověka stane recidivní pachatel, jen pro to, že nemá dobré vzdělání, které by jej připravilo ke společenskému životu, nebo zda za recidivou stojí stejné vlastnosti jako ty, jež se promítají i do školních a pracovních neúspěchů.

V rámci výzkumné části budu sledovat nejvyšší dosažené vzdělání a profesionální vývoj/kariéru recidivisty.

1.3.3 Bydlení

V anamnézách recidivních pachatelů se často objevují neuspokojivé bytové podmínky. Domnívám se, že nejde ani tak o materiální stránku, jako spíše o sociální důsledky, které s sebou tento problém přináší. Vývoj ve špatných bytových podmínkách, značí chudobu rodičů, možné pracovní neúspěchy

nebo nízké vzdělání. Jedinec tak může být od dětství vystaven sociálnímu vyloučení a jeho začlenění do společnosti je už od dětství znesnadněné.

Neuspokojivé bytové podmínky se často objevují v celých čtvrtích nebo oblastech. To znamená, že sociálně vyloučené rodiny se slučují a vytvářejí tak uzavřené společenství. O negativním vlivu sousedství na recidivu píše Kubrin a Stewart (2006). Kumulací více sociálně vyloučených rodin se vytváří prostředí s nízkou sociální kontrolou, a vzniká tak příležitost k trestné činnosti a sociálnímu učení nevhodných společenských vzorců. V těchto oblastech jsou také hůře dostupné služby. Podniky nemají zájem do podobných míst investovat, proto je v nich nedostatek pracovních míst a špatná občanská vybavenost.

Suchý (1983, s. 72) ve svém výzkumu příčin recidivy zjistil, že: *„čím mladší je osoba, která se vrací z výkonu trestu odnětí svobody, tím je pravděpodobnější, že pokud po propuštění spáchá nový trestný čin, učiní tak v krátkém intervalu (zpravidla do 6 měsíců), a naopak, čím je tato osoba starší, učiní tak až v delším časovém intervalu.“*

Víme, že trestná činnost mladistvých je často sociálně podmíněna kriminální partou vrstevníků. Můžeme soudit, že se výše popsaná „mladší osoba“ vrací po výkonu trestu právě do situace neuspokojivých bytových podmínek.

Kriminalita mladých pachatelů je podmíněna spíše sociálními rizikovými faktory než osobnostními, jak je tomu u starších recidivistů.

1.4 Sociální faktory

Stejně jako se člověk nerodí osobností, nerodí se ani kriminálním pachatelem. Teorie C. Lombrosa o rozeném zločinci je již překonaná. V současnosti naopak: *„převažuje názor, že na formování osobnosti recidivního pachatele má zásadní vliv sociální prostředí“* (Voňková, Neumann, 1985, s. 104). Proto bych ráda sociálním faktorům a prostředí, ve kterém mladý jedinec vyrůstá, věnovala další kapitolu.

1.4.1 Socializace

„Je to proces, při němž si jedinci osvojují pravidla chování, soubor názorů, hodnot a postojů s cílem stát se plnohodnotnými členy společnosti“
(Hewstone, Stroebe, 2006, str. 79).

Abychom se stali pachatelem trestné činnosti, musíme si osvojit patologický způsob vnímání, myšlení, cítění a konání. Oba procesy se odehrávají skrz socializaci a sociální faktory, v rámci kterých se osobnost mladého jedince utváří.

Před tím, než se rozepíši o poruchách socializace, ráda bych zmínila pár základních východisek. V minulosti bylo na socializaci nahlíženo jako na jednosměrný proces, který formuje vyvíjející se osobnost mladého jedince. Nyní víme, že ne u všech dětí, které byly vystaveny nepříznivým vnějším sociálním podmínkám, se rozvinou poruchy socializace, poruchy chování, poruchy osobnosti atd. Proto je třeba socializaci chápat tak, jak ji chápal Schaffer (dle Hewstone, Stroebe, 2006, s. 79 nebo Večerka a kol., 2004, s. 35), tedy jako model vzájemného ovlivňování. Model je charakteristický vzájemnou interakcí mezi dítětem a okolím (rodičem) a dítě je považováno za aktivního účastníka vlastního sociálního vývoje.

Poruchy socializace

Ve studii *Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí* shrnují autoři následující celkové poruchové socializace:

Tabulka 2: Poruchy socializace (Večerka a kol., 2004, s. 35)

⊕ Defektní socializace	Působením různých negativních vlivů, či zanedbáváním vlivů pozitivních - zvláště v rodině - nedochází k adekvátní internalizaci (zvnitřnění) sociálních a právních norem.
⊕ Deviantní socializace	Přímo v prostředí, v němž mladý jedinec žije, působí časné sociálně deviantní vzory rodičů a příbuzných, někdy dokonce navádění k trestné činnosti. Deviantní socializace probíhá přes procesy: sociální učení – nápodoba.
⊕ Poruchová socializace smíšená	Vzniká působením obou výše popsanych jevů.

Tabulka 3: Poruchy socializace II (Neumann, Netík, 1985, s. 20)

⊕ Racionalistické předávání norem	- ve výchově je nesystematicky odměňováno chování sociálně žádoucí a nedůsledně trestáno chování deviantní
⊕ Nedosažení identifikace	s představitelem požadovaných norem (např. rodičem)
⊕ Rozpor	mezi motivací jedince a předávanou normou

Pokud se dítě snaží osvojit si pravidla chování, soubor hodnot, názorů a postojů, je potřeba, aby tento proces učení byl také kontrolován a případně regulován. Pokud tato kontrola a možná regulace chybí, dochází k selhání kontrolních mechanismů, a dítě si tak může bez vědomí svého okolí socializovat deviantní způsob chování.

Reiss (2010) popsal ve své práci „Delikvence jako selhání osobní a sociální kontroly“ 3 skupiny kriminogenních faktorů:

- ⊕ Defekty ve vypracování vnitřních kontrolních činitelů v období dětství
- ⊕ Pozdější selhávání těchto vnitřních činitelů kontroly
- ⊕ Absence nebo konfliktní charakter sociálních regulativů chování

Osobní kontrolu charakterizuje jako schopnost jedince zdržet se uspokojování potřeb způsobem, který je v rozporu s normami a pravidly společnosti.

Pod sociální kontrolou si naopak představuje schopnost sociálních skupin a institucí vytvořit takové normy, které jsou efektivní.

Socializačními činiteli jsou takové sociální skupiny, které mají přímý a dlouhodobý vliv na jedince. Matějček (2005) postihuje hlavní sociální činitele v průběhu vývoje jedince. Tyto činitele si dovoluji shrnout v následující tabulce.

Tabulka 4: Socializační činitelé (Matějček, 2005)

	Hlavní činitel	Možná kompenzace
prenatální období	matka	není žádná přímá kompenzující osoba
rané dětství	matka	Otec, sourozenci, prarodiče
předškolní a mladší školní věk	rodina	Učitelé (školka, škola), spolužáci
starší školní věk a střední škola	spolužáci	Kamarád/ka, Přítel/kyně, rodina
práce, vysoká škola	partner/ka, kolegové	Přátelé, rodina, psychoterapie

Pokud chybí hlavní socializační činitel pro dané období, nemusí to nutně znamenat socializaci deviantní. Jak naznačuje tabulka, každé vývojové období má i svého kompenzačního činitele, který může nahradit funkci činitele hlavního, případně jeho vliv na jedince regulovat. Pokud je ovšem socializace narušená v rané fázi vývoje, je pravděpodobné, že se bude ubírat deviantním směrem i v budoucnu.

Socializace a její poruchovost je další proměnná, která bude hrát roli ve výzkumné části.

1.4.2 Rodina

Rodině, jakožto potenciálně rizikovému kriminogennímu charakteru, bych ráda věnovala větší pozornost, protože: „sociální původ a rodinné prostředí recidivistů páčejících násilnou trestnou činnost vykazuje až čtyřnásobně více negativních fenoménů (např. neúplná rodina, časté změny v osobách partnera jedno z rodičů, ústavní výchova), než u jiných pachatelů trestné činnosti“ (Voňková, Neumann, 1985, s. 111).

Langmeier, Krejčířová (2006, s. 183) uvádí základní funkce rodiny: „reprodukční, hospodářská, emocionální, socializační.“

O stavu, kdy je nenaplněna hospodářská, ekonomická funkce rodiny, píší výše. V tuto chvíli mě zajímá emocionální a socializační funkce rodiny a ještě přesněji - emocionální a socializační dysfunkce.

O poruchách emocionální a socializační funkce rodiny pojednává přehledně následující tabulka, která charakterizuje nejen příčiny poruchy rodiny, ale také mechanismy, které poruchy doprovázejí.

Tabulka 5: Příčiny a mechanismy poruchy rodiny (Dunovský, 1999, s. 17)

Péče o dítě	Důvod poruchy	Charakter důvodu	Místo vzniku poruchy	Vyvolávající jev poruchy	Hlavní mechanismus poruchy	Zájem o dítě
Dostatečná	Rodiče nemohou o dítě pečovat	Objektivní	Příroda	Přírodní katastrofy, devastace prostředí	Likvidace neexistence základních životních podmínek,	+
			Společnost	Válka, hladomor, nezaměstnanost, epidemie		

			Rodina	Rozpad rodiny z nezaviněných příčin, velký počet dětí	demoralizace, hmotný nedostatek spojený s nedostatkem výchovných podmětů	
			Jedinec	Úmrtí, invalidita, nemoc		
Nedostatečná	Rodiče nedovedou o dítě pečovat	Objektivní a subjektivní	Rodina Jedinec	Nezralost, neschopnost přijmout společenské normy, neschopnost vyrovnat se se zvláštními situacemi	Dostatečné nebo nedostatečné podmínky pro socializaci dětí	±
				Poruchy struktury a stability rodiny		
Žádná	Rodiče nechťejí o dítě pečovat	Subjektivní	Jedinec	Disharmonická osobnost, psychopatie, maladaptace	Problematické až zcela nedostatečné či žádné podmínky pro socializaci dětí	–

S poruchou rodiny ve vztahu k dítěti rozhodně souvisí psychická deprivace: „*nedostatečné uspokojení základních psychických potřeb v závažné míře a po dosti dlouhou dobu – prakticky od narození do staršího věku školního*“ (Matějček, 2005, s. 198).

Psychická deprivace vytváří nepříznivé vnější podmínky, se kterými se dítě musí nějakým způsobem vypořádat. Matějček uvádí základní strategie přizpůsobení dítěte v raném vývoji, ale i strategie předpokládané v dospělosti.

Tabulka 6: Strategie a přizpůsobení na psychickou deprivaci (Matějček, 2005, s. 195)

Jak se jeví v dětství	Jak se jeví v dospělosti
Typ relativně dobře přizpůsobený	
V ústavním prostředí bez hrubších nápadností, někdy „miláčci“, učí se přijatelně, s druhými dětmi vycházejí. Odhadem asi 60% skupiny.	Přijatelné zařazení ve společnosti, přiměřené vzdělání i zaměstnání, většinou v manželství. (Častěji ženy než muži.) 45% výzkumné skupiny.
Typ útlumový	
Snížená aktivita, snížený sociální zájem, infantilní, neučí se, procházejí zvláštními DD. Odhadem asi 5–10% skupiny.	Dnes žijí trvale v ústavech sociální péče, maladaptace se spíše prohlubuje, závislí jedinci. 10% dnešní výzkumné skupiny.
Typ sociální provokace	
Domáhají se „práva na lásku“ násilím, druhé děti jsou jim konkurencí, vychovatele provokují – současně zvýšená úzkostnost, „zbabělci“. Často v DD se zvýšenou péčí. Odhadem asi 10% skupiny	Inteligence přiměřeně rozvinutá, společensky izolovaní, selhávají v manželství, střídají zaměstnání a bydliště, v konfliktech se zákonem. Spolupráci většinou aktivně odmítají. Asi 15% výzkumné skupiny.
Typ sociálně hyperaktivní (rozptýlený sociální zájem)	

V sociálním kontaktu bez zábran, předvádějí se, „nenasytný“ sociální zájem, nevyužívají své inteligence, procházejí zvl. Dětskými domovy. Odhadem asi 10% skupiny.	Nestálí, většinou svobodní nebo rozvedení, nemají přátele, v lásce zklamaní (většinou muži). Někteří ve výzkumu spolupracují, někteří po počátečním zájmu odmítají. Asi 20% výzkumné skupiny.
Typ substitutivní (náhradního uspokojení)	
Neuspokojení psychických potřeb kompenzováno na nižší úrovni – přejídání, masturbace. Egocentrické zájmy, agresivní projevy. Jednotlivci nejčastěji v DD se zvýšenou péčí.	Nepřízpůsobení jedinci. Pro výzkum nepřístupní. Nejasné zastoupení ve výzkumné skupině.

„Všichni lidé nemají předpoklady k plnění rodičovské role“ Culbertson a Schellenbach (dle Vágnerové, 2008), uvádějí výzkumem zjištěný souhrn vlastností, které zvyšují riziko špatného zacházení s dítětem:

- ⊕ Nedostatky v sociální orientaci, omezená schopnost empatie, neporozumění potřebám jiného člověka, rigidita, osamělost a problémy v mezilidských vztazích.
- ⊕ Problematické sebehodnocení, nízká sebeúcta, nespokojenost s rodičovskou rolí.
- ⊕ Rizikové chování, které se projevuje nedostatečnou sebekontrolou a sebeovládáním, impulzivitou, potřebou projevit negativní city.
- ⊕ Špatná zkušenost z vlastního dětství: 70 % lidí, s nimiž v dětství nezacházeli rodiče přiměřeným způsobem, mělo sklon chovat se podobně.

Večerka (2004) uvádí, že většina delikventních dětí se rodí jako nechtěné nebo nevítané děti mladým rodičům. Pokud se nezkušenost rodičů spojí s povahově problémovým novorozencem: obrácený rytmus dne, plačtivost, neutišitelnost, pomalejší psychomotorické tempo atd., vznikají postupně výchovné problémy.

Večerka (2004, s. 52) popisuje, že rodina, z které mladiství delikventi pocházejí, je:

- ⊕ Rodina s promiskuitním a kriminálním životním stylem.
- ⊕ Rodina s nezdravým soužitím matky a dítěte (dítě bývá emočně přetěžováno), nebo rodina výrazně závislá na soužití s prarodiči ve společné domácnosti.
- ⊕ Rodina s nevlastním rodičem (převážně s nevlastním otcem). Zajímavé je, že především dívky špatně snášejí odchod svého otce a často se velmi agresivně brání výchovným zásahům nevlastního rodiče.
- ⊕ Rodina s velkým počtem vlastních i nevlastních sourozenců.

Vztah mezi narušenou strukturou rodiny a delikvencí se snaží vysvětlit teorie raného traumatu, teorie životní dráhy a teorie výběru. O těchto teoriích pojednává krátce Farrington (2010):

Teorie raného traumatu vysvětluje delikventní chování mladistvých na základě narušené nebo přetrhnuté vazby k jednomu z rodičů.

Teorie životní dráhy vysvětluje vznik delikvence na základě sekvence stresujících zážitků v dětství: konflikt mezi rodiči, ztráta rodiče, snížená úroveň ekonomické situace, změny rodičovských postav a nedostatečně metody výchovy dítěte.

Teorie výběru argumentuje tím, že v rodinách s narušenou strukturou vyrůstají delikventní děti z důvodu předem daných odlišností od ostatních rodin. Delikvence dětí se potom odvíjí od rizikových faktorů rodiny: konflikt mezi rodiči, kriminální nebo antisociální chování rodičů, nízký příjem rodiny nebo nedostatečné způsoby výchovy dítěte.

Farrington (2010) došel k závěru, že výsledky hovoří spíše ve prospěch teorie životní dráhy, než pro teorii traumatu nebo selekce (výběru). Chlapci z rozvrácených domovů (z rodin s trvale narušenou strukturou) byli sice více delikventní, než chlapci z domovů bez narušené struktury, nikoliv ale více než chlapci z vysoce konfliktních rodin s nenarušenou strukturou. Tento výzkum zopakoval ve Švýcarsku s podobnými výsledky: chlapci, kteří po rozdělení rodiny zůstali s matkou, vykazovali stejnou delikvenci jako chlapci z málo konfliktních rodin bez narušené struktury. Naopak chlapci, kteří zůstali s otcem, s příbuznými nebo s jinými osobami (např. s pěstouny), vykazovali vysokou míru delikvence.

Rizikovitost početných rodin z hlediska kriminogenních faktorů přičítá Večerka (2010) výchovné bezradnosti rodičů, kteří nejsou schopni, ať z objektivních nebo subjektivních důvodů, zvládnout výchovu všech dětí. Početné rodiny mají bezpochyby větší dynamiku, může vznikat konkurenční prostředí mezi vlastními a nevlastními dětmi, logicky vznikají menší koalice.

„Je obtížnější sladit potřeby starších a mladších dětí, rozličné tendence chlapců a dívek v průběhu rozdílných vývojových období, zájmy vlastních a nevlastních, nadanějších a méně nadaných, zdravých a nemocných, úspěšných a neúspěšných dětí“ (Večerka, 2010, s. 71).

Mladí delikventi pak často vykazují pocity zavrženosti, vyloučenosti, opuštěnosti, zanedbanosti nebo dokonce nelásky ze strany rodičů, nebo jiných náhradních pečujících osob. Odpovědí na tyto pocity je snaha zviditelnit se a to i za cenu asociálního chování.

Pokud hovoříme o rodině a jejím vlivu na případnou delikvenci dítěte, považuji za nezbytné nastínit krátce některé nevhodné výchovné styly a jejich důsledky na jedince.

Ve výzkumné studii budu sledovat úplnost/neúplnost rodiny, počet sourozenců, pořadí narození a jednotlivý vztah pachatele k matce a otci.

1.4.3 Výchova

Večerka (2010) zdůrazňuje dvě na první pohled odlišné výchovné strategie, které mají největší dopad na budoucí delikvenci:

- ⊕ příliš tvrdá výchova
- ⊕ příliš nevšímavá a volná výchova

Slovo „příliš“, používám proto, abych zdůraznila, že se jedná o extrémní a vyhraněné styly výchovy.

Extrémně tvrdou výchovu Večerka popisuje, jako výchovu neustále kontrolující a příkazující. Používá dokonce slova jako: „*dirigování, komandování a drezúra*“ (2010, s. 72). Kontrola a příkazy jsou spojeny s tvrdým řádem a postupy, které neberou v potaz individuální vývoj dítěte. Tento výchovný styl je často doplněn o řadu propracovaných způsobů trestání. Pro interakci a vztah s dítětem v těchto podmínkách výchovy není prostor.

V takovém prostředí se dítě nenaučí samostatnosti, stává se až patologicky přizpůsobivé. Nesamostatnost a abnormální přizpůsobivost hrozí připoutáním k asociální skupině vrstevníků. Skupina může potom takové jedince pro jeho sugestibilitu využívat a zneužívat ve svůj prospěch.

Děti, které prožívají extrémně tvrdou výchovu bez citového pouta k rodičům, mohou nahromaděné napětí v sobě uvolňovat agresí obrácenou proti sobě nebo svému slabšímu okolí.

Extrémně volná výchova dětem neklade žádné hranice, pravidla ani normy chování. Rodiče s tímto výchovným stylem neregulují počáteční výbuchy zlosti, agresivity a vzdávají se své role v rámci sociální kontroly. Může se jednat o snahu o „svobodný rozvoj“, ale vzhledem k tomu, že opět chybí citová vazba mezi dítětem a rodičem, jedná se dle mého spíše o výraz lhostejnosti k dítěti a jeho vývoji.

Dítě pocházející z tohoto prostředí neví jak adaptivně řešit životní situace, které jsou před ním nastoleny, protože nemělo žádný vzor v rodině, žádné vedení. V důsledku toho utíkají nejen od problémů, ale i ze samotného domova. Děti svým způsobem potřebují vymezení a pravidla, které často nacházejí právě v delikventních skupinách vrstevníků.

Vrstevníci hrají v socializaci jedince další významnou roli. Nejenže mohou suplovat roli rodiny, která z nějakého důvodu nefunguje, ale v určité životní fázi vývoje se vrstevnická skupina stává nejdůležitějším zdrojem socializace.

Styl výchovy bude zaznamenán ve výzkumné části na základně nahlášených anamnestických dat pachatele.

1.4.4 Vrstevníci a volný čas

Výše jsem nastínila, že se člověk utváří ve společnosti druhých lidí. V socializaci jedince hraje kromě rodiny důležitou úlohu také škola, vrstevníci, zaměstnání, kolegové apod. Ve starším školním věku hrají spolužáci čím dál významnější úlohu. Co se stane, když rodina nefunguje tak, jak má? Dítě si do kolektivu vrstevníků nepřináší osvojené společenské normy, ani sociální dovednosti, které by mu interakci s vrstevníky měly usnadnit. Co se stane, když je dítě ve školním kolektivu jiným způsobem handicapované? Ať už pro komplikovaný temperament, nedostatek kognitivních schopností nebo naopak pro nadanost, dítě je z vrstevnických vztahů ve školním kolektivu vyloučeno.

„Vrána k vráně sedá“, možná nejlépe vystihuje fakt, že vyloučené dítě, které má potřebu někam patřit, si nachází vrstevníky, kteří jsou mu rovni. Takové prostředí je pro něj srozumitelné, umí se v něm orientovat, a dokonce v takovém prostředí může zažít pocit úspěchu, vyniknutí. I když je to bohužel často v asociálním směru. A čím více času dítě tráví s problematickou skupinou vrstevníků, tím více se vzdaluje vazbám sociálním.

Večerka (2010) ve výzkumu volného času dokazuje, že dospívající se sklony k delikventnímu chování tráví svůj volný čas spíše pasivně-konzumním způsobem. V jejich aktivitách se objevuje méně intelektuální zábavy (četba, hra na hudební nástroj, zájmové kroužky). Tyto výsledky jsou logické, jelikož právě v těchto aktivitách selhávají a právě z těchto sociálních skupin byli v minulosti vyloučeni. Chtějí svůj volný čas trávit bez sociální kontroly, proto nevydrží docházet pravidelně na zájmové kroužky. Volný čas věnují spíše sledování televize, počítači, internetu, hraním her, bezcílnému procházení po městě. To vše ve společnosti podobně vyčleněných jedinců.

Ve výzkumné části mne bude zajímat nejen současný vztah s vrstevníky (v dospělosti), ale také se zaměřím na vztahy v dětství.

1.5 Osobnostní faktory

„V současné psychologii je osobnost nejčastěji chápána jako organizovaný, dynamický a interindividuálně odlišný celek psychofyzických dispozic, determinujících průběh a projevy psychických procesů (reakcí), odrážejících se v chování a jednání“
(Nakonečný, 1995, s. 12).

Pro forenzní psychologii z daného citátu plyne: chceme-li poznat osobnost pachatele, musíme studovat jeho trestný čin, který je výsledkem neadekvátního a protizákonného jednání. Na druhou stranu, chceme-li posoudit jeho další kriminální vývoj, musíme znát jeho osobnost. V této části bych se ráda věnovala vlastnostem, které jsou spojené s trestnou činností, a pozornost budu věnovat zejména osobnosti recidivního pachatele.

Marešová, Blatníková (2010) předpokládají, že poznání vlastností, které umožňují trestné chování, je u recidivních pachatelů snazší, než u osob, které se trestné činnosti dopouštějí ojediněle. Na druhou stranu je recidivní pachatel zběhlý jak v úkonech trestního stíhání, tak i v psychologických metodách a pojmech a má zvnitřněnou řadu racionalizací a kognitivních stylů, které mohou poznání osobnosti a jejích vlastností komplikovat.

1.5.1 Psychologická charakteristika osobnosti pachatele

Předtím než uvedu výčet vlastností a charakteristik osobnosti pachatele, ráda bych zmínila, že kvůli jedné „kriminální“ vlastnosti se člověk pachatelem nestává. Jedná se o složitý komplex, ve kterém za výslednicí trestného činu stojí nejen osobnost pachatele, ale i jeho prostředí a situační faktory. Příčinou delikvence není tedy jediný faktor, ale komplex biologických, sociálních, psychologických a společenských proměnných.

Stejně jako se formuje člověk během celého života, vyvíjí se také osobnost pachatele trestné činnosti. Proto bych ráda ukázala posun od charakteristik osobnosti prvovězněného pachatele k charakteristikám recidivistů.

Daným výzkumem se u nás zabývali Netík, Urbanová, Jefremovová (1986a). Při analýze osobnosti pachatele se zaměřili zejména na statické osobnostní struktury, které jsou relativně stálé a neměly by podléhat situačním faktorům prostředí. Snáze se proto zkoumají a kvantifikují.

Ve své práci extrahovali 15 faktorů u prvovězněných i u recidivujících pachatelů. Faktory sytí další významné proměnné. Některé faktory se u obou skupin překrývají. Proto bych nejprve ráda popsala faktory a osobnostní rysy, které jsou společné jak pro prvovězněné, tak pro recidivující pachatele.

1.5.2 Faktory společné pro prvovězněné i recidivující pachatele

Dá se říci, že jsou to vlastnosti, umožňující páchat trestnou činnost obecně, ať už opakovaně nebo ojediněle.

Emotivita podmiňující sociální adaptaci

Tento osobnostní faktor se skládá z následujících proměnných:

- ⊕ Kriminální sklon, neuroticismus, emoční labilita, pocity viny, vysoká ergická tenze, nízká sebekontrola, frustrace smyslu života

„Proměnné jako: neuroticismus, emoční labilita, vysoká ergická tenze, eventuálně i frustrace smyslu života a pocity viny, charakterizují skupinu prvověžněných afektivně nezralou, nestabilní osobnost, navíc spojenou s nízkou sebekontrolou, což vytváří předpoklady pro emocionální nepřizpůsobivost, která znemožňuje nejen adekvátní sociální adaptaci, ale ve spojení s vysokým kriminálním sklonem projevuje jedinec tendenci k antisociálnímu jednání“ (Netík, Urbanová, Jefremovová, 1986a, s. 194).

U recidivujících pachatelů zakládá tento faktor systém racionalizačních mechanismů trestné činnosti.

Racionalizační nebo neutralizační techniky používají recidivisté proto, aby si udrželi svůj pozitivní sebeobraz, aby se zbavili pocitů viny a studu.

Problematiku kognitivní neutralizace popisují blíže autoři Gresham M. Sykes and David Matza (1957), kteří vyčleňují 5 postojů, umožňujících spáchání trestné činnosti:

- ⊕ **Odmítnutí vlastní zodpovědnosti** k trestné činnosti – pachatel má představu, že k trestné činnosti je bezmocně hnaný vnějšími okolnostmi, např. špatným dětstvím, partou vrstevníků, politickou a ekonomickou situací v zemi.²
- ⊕ **Odmítnutí poškození** v důsledku chování pachatele. Jedinec se navzdory trestnímu zákonu domnívá, že jeho chováním nevznikla konkrétní osobě žádná újma nebo škoda. Odcizení peněz nebo krádež auta bere jako pouhou půjčku a oběti nepovažuje za poškozené, protože samy mají hodně peněz, auto měly pojištěné, takže žádnou ztrátu nepocítí.
- ⊕ **Odmítnutí oběti** – pachatel může přijímat zodpovědnost za svou trestnou činnost, uvědomuje si, že někoho zranil a že je jeho chování protizákonné. Neutralizace spočívá v tom, že pachatel považuje trestnou činnost vzhledem k okolnostem za nezbytnou. Trestnou činnost vnímá jako formu odplaty nebo trestu a sám sebe staví do role oběti nebo mstitele. Takový pachatel pak útočí na homosexuály, příslušníky menšin, prostitutky. Domnívá se, že si oběť útok zaslouží.
- ⊕ **Odsouzení odsuzujících** nebo odmítnutí odmítajících – pachatel přesouvá odpovědnost od vlastní trestné činnosti ke společnosti. Vinu za své chování dává svým „soudcům“: policistům, rodičům, advokátům, soudcům, společnosti. Pachatel je všechny považuje za pokrytce a delikventy v převleku.
- ⊕ **Odvolávání k vyšší loajalitě** – pachatel je v konfliktu mezi požadavky referenční – delikventní skupiny a společnosti. Porušení zákona považuje za výraz loajality ke své skupině. Přátelství a vztahy ve skupině povyšuje nad zákonnost naší společnosti. Neporušuje zákon, protože je pouze oddaný svým vrstevníkům.

Neutralizace nejsou samy o sobě příčinou delikventního chování, poskytují pachateli pouze omluvu pro páchaní další trestné činnosti.

Walters (2009) popisuje kriminální styly myšlení. Jedná se o způsob uvažování, který dovoluje kriminální životní styl a autoři jej považují za „chyby myšlení“:

² Tuto neutralizaci výborně dokládá úryvek z knihy Život na dně (Dalrymple, 2005, s. 23-25): „Proč se pravidelně vloupávám do domů a kradu tam videa?“...Když jsem odmítnul prozkoumat jeho minulost, rozčílil se: „Ale něco mě k tomu musí nutit!“ „A co takhle chamtivost, lenost a touha po vzrušení?“ namítl jsem. „A co třeba dětství?“ ptal se. „To s tím nemá nic společného,“ odpověděl jsem pevně.

- ⊕ **Zmírňování** – myšlenková obrana, při které pachatel svaluje vinu na vnější okolnosti, které ho donutily k trestné činnosti.
- ⊕ **Odříznutí od důsledků** svého kriminálního jednání. Pachatel si nepřipouští odstrašující funkci sankcí a nevnímá podstupující riziko.
- ⊕ **Nárokování** zahrnuje smysl pro vlastnictví, výhody a domýšlivost. Takový styl myšlení dovoluje pachateli domnívat se, že se může chovat, jak se mu zlíbí, protože „on je tady pánem.“
- ⊕ **Orientace na moc** – zjednodušený styl myšlení. Pachatel dělí lidi na silné a slabé, a pokud chce v životě uspět, musí ostatním dokazovat svoji sílu a moc.
- ⊕ **Sentimentalita**, citovost je pokusem, jak kompenzovat předchozí trestnou činnost a udržet si pozitivní obraz o sobě samém. V důsledku této „chyby myšlení“ skládají největší vražedné povrchně dojemné básničky a snaží se ukázat nejen sobě, ale i světu, že jsou „dobří“. Zdánlivě se tak prezentují jako laskavé a citlivé bytosti.
- ⊕ **Přehnaný optimismus** - nerealistická představa o vlastních schopnostech a dovednostech a o tom, že pachatel nemůže být přece nikdy dopaden.
- ⊕ **Kognitivní nevšímavost**, lenost vede ke zkratkovitému, impulzivnímu jednání a nedostatku kritického myšlení. Kvůli tomu nejsou pachatelé schopni snášet nudu a neudrží dlouho pozornost. Vyhledávají vnější stimuly v podobě trestné činnosti, které je pro ně potřebným adrenalinem.
- ⊕ **Diskontinuita** – neschopnost udržet kontinuitu mezi myšlením a jednáním. Neschopnost zaměřit své chování a dosáhnout zamýšleného cíle.

Dalším společným faktorem pro osobnost prvovězněného a recidivujícího pachatele je **extraverze**, která se dále skládá z:

- ⊕ Surgence (bezstarostné nadšení), extraverze, dobrodružnost, afektotýmie (vřelost)

Autoři Netík, Urbanová, Jefremovová (1986a) uvádějí, že v tomto faktoru dosahují nejvyššího skóre delikventi a psychopati. Je zřejmé, že pouze extraverze z nikoho pachatele trestné činnosti nedělá.

V mezilidské interakci je potřeba ochota vyjít ven, být ve společnosti ostatních lidí, komunikovat s nimi. Pokud delikventům a psychopatům vychází vyšší skóre, znamená to, že mají větší potřebu být ve společnosti a tím pádem i větší možnost páchat trestnou činnost? Nebo nám vlastnosti, které umožňují být více ve spojení s lidmi, být otevřenými a spontánními, zároveň usnadňují i páchání trestné činnosti?

Extraverze je pro oba soubory pachatelů společná. U recidivistů se často pojí s faktorem dominance.

Eysenck (1989) řadí pod extraverzi, která má souvislost s trestnou činností následující faktory: společenský, temperamentní – čilý, aktivní, asertivní, vyhledávající dobrodružství, lehkomyšlný, dominantní, bezstarostně nadšený – surgence a odvážný. Eysenck (1989) se domnívá, že kriminální činnost je páchána kvůli neadekvátní socializaci. Dále uvádí, že jedinec se socializuje prostřednictvím zvnitřňování norem a pravidel společnosti. A jelikož se extraverti hůře přizpůsobují svému okolí, dochází k závěru, že se i hůře socializují. Jsou spíše než introverti předurčení k trestné činnosti.

Kognitivní poruchovost je sycena:

- ⊕ Organicita – dynamická praxe, vegetativní labilita, úroveň intelektu, nekritičnost

V souvislosti s organickým poškozením mozku bych ráda zmínila studii masových vrahů. Pincus (2002) zmiňuje dvě významné neuropsychologické charakteristiky, které byly vrahům společné:

„Mikrocefalus, jinak také „malý mozek“. V důsledku toho je obvod hlavy menší, než je průměrná hodnota. „95% lidí, jejichž hlava má podprůměrnou velikost, trpí poruchou intelektu“ (Pincus, 2002, s. 21). Mikrocefalie vzniká v prenatálním období z důvodu infekčního onemocnění nebo matčina abúzu alkoholu či drog. Hydrocefalus neboli vodnatý mozek: „vzniká díky neschopnosti organismu absorbovat mozkomíšní mok...v důsledku této poruchy dochází k motorickým a kognitivním poruchám“ (Pincus, 2002, s. 34). Porucha čelního laloku potom může vést k problémům se soustředěním a pozorností.

Organické poškození mozku v oblasti kognitivních center může způsobit poruchy v přijímání, zpracování a uchování informací. V důsledku toho dochází ke snížení intelektových schopností. Kognitivní poruchovost se může podílet také na paranoidní agresivitě.

Nekritičnost a možná i sugestibilita, která je způsobena sníženou rozumovou kapacitou, mohou vést k tomu, že jedinec bude k trestnému činu „využitý“. (Znamená to, že se může stát recidivistou, aniž by de facto nechtěl nebo tomu rozuměl?)

Zdá se, že nekritičnost je společná jak prvovězněným pachatelům, tak pachatelům, kteří provádí trestnou činnost opakovaně. V důsledku organicity dochází ke sníženému intelektu. Deficit kognitivních schopností tak může zapříčinit omezenou volbu alternativního chování, naplňování potřeb. Poškození se projevuje poruchou v plánování, realizaci a hodnocením výsledků činnosti z hlediska záměru.

Mentální a sociální patologie:

⊕ Paranoidita, asociální tendence, schizoidita, podezíravost, psychoticismus

„Základní vzorec chování – paranoidita, která tento faktor zachycuje, je založen na obranném mechanismu projekce. Paranoiditu v tomto faktoru nelze charakterizovat jen jako vztahovačnost, dráždivost, dogmatičnost, pocity zklamání apod., nýbrž její obsah má již výrazné prvky psychopatologie, a to zvláště v důsledku jejího spojení s dalšími proměnnými – schizoidita, psychoticismus. Jedinci s těmito vlastnostmi se vyznačují vedle výše uvedených rysů také citovou hladností a otupělostí, hostilní uzavřeností, neschopností elementární empatie, jistou bezohledností“ (Netík, Urbanová, Jefremovová, 1986a, s. 198).

U recidivistů vytváří spojení paranoidity a opatrnosti osobnostní rysy jako jsou: nastraženost a vypočítavost. V tomto faktoru to mohou být zásadní vlastnosti, které odlišují prvopachatele od recidivisty. Nastraženost a vypočítavost recidivistovi nejen dovolují páchat trestnou činnost opakovaně, ale také mu přinášejí opatrnost, díky které nemusí být pachatel ihned dopaden a může svoji kriminální kariéru dál rozvíjet.

Autoři Urban a Dubský k sociální patologii uvádí: *„sociální patologie je označením pro všechny nenormální nebo všeobecně nežádoucí společenské jevy. Jsou sem zahrnovány všechny sankciované formy a podoby deviantního chování a studium příčin jejich vzniku. Stanovením, co je patologické, se odvíjí od pojetí normality akceptovaného danou společností“ (Urban, Dubský, 2008, s. 19).*

Pokud hovoříme o určitém druhu psychopatologie, která je jedním z faktorů podílejících se na páchání trestné činnosti, nesmíme rozhodně opomenout dissociální poruchu osobnosti (MKN – 10, 1992, s. 180), asociální poruchu osobnosti (DSM-III, 1989, s. 316-318) či antisociální poruchu osobnosti (DSM-IV, 1994, s. 645-650).

Tabulka 7: Charakteristiky antisociální poruchy (Cleckey, 1976, s. 337-364)

Popisuje následující charakteristiky jedince s antisociální poruchou:
Povrchní šarm a dobrá inteligence
Absence bludů nebo jiných známek iracionálního myšlení
Absence neurotických projevů
Nespolehlivost
Lhavost a neupřímnost
Nedostatek soucitu a studu
Asociální chování
Slabý úsudek a selhání učení se ze zkušeností
Patologická egocentričnost a neschopnost milovat
Obecná chudost hlavních afektivních reakcí
Specifická ztrátou vzhledu
Neodpovědnost v obecných interpersonálních vztazích
Fantastickým a odpudivým chováním při konzumaci alkoholu, někdy i bez něj
Vzácně vynášející suicidální hrozby
Sexuálním životem, který je neosobní, triviální a slabě integrovaný
Selháním v naplňování životních plánů

Tabulka 8: Antisociální porucha v číslech (Němec, 1993, s. 17)

V souvislosti s antisociální poruchou osobnosti uvádí následující čísla:
78% antisociálních jedinců má výchovné problémy v dětství
38% je v dětství psychiatricky léčeno
38% dětská kriminalita
34% neukončená základní vzdělání
58% odešlo v mladistvém věku od rodičů
48% členem asociální skupiny – party
50% absence v zaměstnání
90% nebylo schopno vojenské služby
68% recidivy
94% narušeno sociální zázemí
72% momentální pohnutky
80% odsouzeno za násilné trestné činy (výtržnictví, rvačky, pohlavní zneužití nebo znásilnění, loupežné přepadení či úmyslné ublížení na zdraví a vraždy)

Pincus (2002, s. 67): „Téměř všechny příznaky, které se vyskytují u asociální poruchy osobnosti, mohou vznikat také následkem poškození frontálních laloků mozku (impulzivní chování, chabá pracovní disciplína, agresivita, neklid, malá schopnost předjímat důsledky svého jednání, omezené chápání podstaty věcí a dějů, nedostatek soucitu, odosobnění, neschopnost empatie, nezodpovědnost).“

Pohotovost k agresi sytí proměnné:

- ⊕ Iratibilita, nekritičnost, agresivita

Při zvýšeném skóre je jedinec pohotový k agresi. Spouštěčem agresivního chování se může stát i méně významný podnět. Přístupnost agresivního chování je na vědomé úrovni. Jedinec si je vědom nepatřičnosti chování, přesto si nemůže pomoci a reaguje agresivně.

Kriminální inhibice je sycena:

- ⊕ Činiteli bránícími trestné činnosti

Mezi tyto vnitřní zábrany řadí autoři Netík, Urbanová, Jefremovová (1986a): svědomí, zásady, úctu k sobě samému, pocity viny, výčitky svědomí. Z vnějších zábran se potom objevuje: strach ze sociálních důsledků, ztráta přátel, možnost dopadení a potrestání. Dále sem také řadí jednání ve vztahu k budoucnosti – zhodnocení situace, předvídání následků, minulé zkušenosti nebo poučení se z nezdarů. K páčání trestné činnosti je potřeba velmi nízké skóre.

U recidivistů navíc tento faktor obsahuje psychoticismus, který pachatele predisponuje k nižším vnitřním regulativům, které brání jedinci v páčání trestné činnosti.

Svědomí vystupuje v rámci kriminálního vývoje jako jeden z protektivních faktorů, jež jedince chrání před páčáním trestné činnosti. Svědomí se buduje pomocí sociálního učení a zvnitřňováním norem a pravidel v rámci rodiny.

„Svědomí a empatie a s nimi související kvality – jako morálka a etika – nejsou vrozenými vlastnostmi, člověk se jim učí v dětství. Jinými slovy, nervové sítě, které jsou nutné pro chápání morálky a etiky, v mozku vznikají pod vlivem okolního prostředí v průběhu jeho vývoje v dětství. Zkušenosti, které vedou k chápání morálky, mohou formovat vznikající povědomí dítěte o světě pouze v tom případě, že se mu jich z jeho okolí dostává. Důležitým předpokladem je také, že má dítě natolik vyvinutou nervovou soustavu, aby mohlo z takto vzniklých zásad těžit. Za vysvětlení těchto zásad jsou primárně odpovědní rodiče, dítě však samozřejmě získává také další poznatky od ostatních členů rodiny, známých i přátel, učitelů a duchovních“ (Pincus, 2002, s. 43).

Marešová (1994) řadí svědomí spolu se sebeobrazem, sebeúctou a ctí, morálními zásadami a životní filozofií mezi tzv. vnitřní zábrany. Jedná se o souhrn vnitřních sil, které jsou schopny jedince zabránit v páčání trestné činnosti.

Stabilita vzorců sociálního chování:

- ⊕ Činitelé umožňující trestnou činnost, rigidita

Mezi činitele umožňující kriminální činnost řadí autoři Netík, Urbanová, Jefremovová (1986a): frustraci potřeb, potenciální uspokojení z trestného činu a aktuální příležitost spáchat trestný čin. Za rigiditou vidí ustálené stereotypy a neschopnost pružné adaptace na konkrétní situaci.

V souboru prvořazených pachatelů se nejčastěji vyskytuje kombinace faktorů nízkého stupně činitelů, které trestnou činnosti umožňují a vysoká rigidita. V důsledku toho páčají trestnou činnost, aniž by byly jejich potřeby frustrované a kriminální aktivity jim dokonce přinášejí rizika a ztráty, ale přes svou rigiditu a stabilitu antisociálních vzorců, si nedovedou pomoci jinak.

Tento faktor v souboru prvovězňených odpovídá u recidivistů faktoru **Pružná antisociální zaměřenost:**

- ⊕ Rigidita, svědomí, činitelé umožňující trestnou činnost, asociální tendence

Oproti prvovězňeným navíc u recidivistů vystupuje do popředí nedostatečně zformované svědomí a asociální tendence. Jedná se o statické rizikové faktory, které usnadňují trestnou činnost. Pachatelé, kteří v těchto faktorech dosahují vysokých skóre, mají proto prognózu resocializace velmi nepříznivou.

Kognitivní rigiditu popisují Blatníková, Netík jako: „strnulost, předpojatost, zúženost pohledu, nesnášenlivost dvojsmyslnosti a dogmatický způsob myšlení, deterministické postoje k životním událostem“. Rigidita je jednou z kognitivních predispozic kriminálního myšlení: „tyto kognitivní predispozice obsahují konkrétní myšlení (limitované abstraktní usuzování), kognitivní rigiditu, interpersonální kognitivní dovednosti řešení problémů (deficitní řešení problémů v interakcích s ostatními), egocentričnost (nedostatek empatie), sobeckost, egocentrický hodnotový systém (lhostejnost k potřebám druhých), a nedostatek kritického myšlení (včetně nedostatečné sebekritičnosti)“ (2008, s. 42).

Frustrační tolerance:

- ⊕ Euforizující funkce alkoholu, senzitivnost, neuspokojení smyslu života

„Existenciální frustrace ve spojení s citovou závislostí a zranitelností, nejistotou, neklidem a neschopností zvládat překážky predisponuje takového jedince k vyhledávání náhradního uspokojení, k úniku od životních obtíží k alkoholu, drogám a kriminálnímu chování“ (Netík, Urbanová, Jefremovová, 1986a, s. 204). Významný vliv na tento faktor má sociální prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá a žije.

1.5.3 Faktory typické pro recidivující pachatele

Regulace jednání:

- ⊕ Podezíravost, sebekontrola, dominance

Je prvním faktorem, který skupinu provovězňených a recidivistů od sebe odlišuje. V rámci tohoto faktoru existují 2 podskupiny: pachatelé podezíraví, submisivní s nedostatečnou sebekontrolou nebo důvěřiví, dominantní s dobrou sebekontrolou.

Postoj k alkoholu

- ⊕ Orgiastická funkce alkoholu, euforizační funkce alkoholu

Alkohol má charakter spouštěcího mechanismu, odbourává vnitřní zábrany a umožňuje zejména páchaní trestné činnosti spojené s výtržnictvím nebo sexuálně násilnou trestnou činností.

Přímá závislost mezi alkoholem a recidivou je také popisována řadou autorů: *„Nejčastější příčinou trestné činnosti recidivistů (30%) je alkohol v době spáchání trestného činu“* (Voňková, 1986, s. 238).

Role alkoholu v trestné činnosti je dvojí. Nejen, že může být alkohol hojně užíván před samotnou kriminální aktivitou, což vede k získání odvahy, nabuzení organismu, odbourání vnitřních zábran, ale

je často nadužíván i po spáchání trestné činnosti. Může pak sloužit jako obranný mechanismus před pocitu viny, odráží snahu „vymazat“, případně „otupit“ zážitek ze spáchané činnosti.

Reaktivita ke skupině

- ⊕ Závislost na skupině, nekritičnost, surgence, frustrace smyslu života

Recidivisté, kteří skórují vysoko v tomto faktoru, jsou závislí na referenční – kriminální skupině. Nekriticky přijímají nejen kriminální postoje a hodnoty skupiny, ale přistupují tak také ke své trestné činnosti. Spoléhají na štěstí a nepřipouští si možnost selhání nebo dopadení.

Pohotovost k agresivní dekompenzaci

Pachatel s agresivně submisivními prvky v interpersonálním jednání je úzkostlivý, provinilý, ukřivděný, podezíravý, nedůvěřivý a v situacích ohrožení reaguje přehnaně agresivně. Trestný čin u takového pachatele vzniká v důsledku interakce osobnostních charakteristik se zátěžovou aktuální situací.

Practicismus

- ⊕ Vegetativní labilita, realistický přístup, nekritičnost

Jedinci s vysokým skóre jsou charakterizováni jako tvrdí – bez citových závazků, izolovaní, bez soucitu a spoléhající pouze na sebe. Toto je jeden z velmi výrazných faktorů, který odlišuje prvovězně pachatele od recidivistů. „Practicismus“ je faktor, který je umožňuje zahájit vlastní trestnou činnost: nedostatek citu a empatie, zaměření na sebe, ale také dovoluje pokračovat v páchání trestné činnosti. Pachatel s vysokým skóre je velmi opatrný a jeho dopadení je z hlediska spáchání trestného činu náročné.

Rafinovanost

„Rafinovanost v tomto faktoru má charakter specifického vzhledu do jednání druhých, daný jedinec jedná protřele, vychytrale, přizpůsobuje si pravidla, dokáže využívat slabosti druhých. Tato vlastnost má tendenci pojít se s vyšší inteligencí a dominancí“ (Netík, Urbanová, Jefremovová, 1986b).

Egocentričnost

Tento faktor se v chování recidivisty projevuje dominantně agresivními prvky v interpersonálním jednání. Pachatel se orientuje pouze na sebe, odmítá kritiku, má pocit nadřazenosti a vyžaduje poslušnost v okolí.

Regulace, kontrola afektivity

- ⊕ Vysoká ergická tenze, emoční labilita frustrovaný smysl života, nízká úroveň intelektu

Pachatel s vysokým skóre je neustále v napětí, díky tomu lehce vybuditelný, popudlivý a citově nestabilní. Jedná se o osobnost, která rychle reaguje na základě svých pudů, má velmi snížené prvky vnitřní kontroly. Na základě těchto charakteristik jedná pod impulzivním popudem.

1.5.4 Faktory typické pro prvovězně pachatele

Paranoidní agresivita je sycena proměnnými:

⊕ Dominantně agresivní prvky v interpersonálním jednání, podezřavost

Dominantně agresivní přístup v jednání s druhými je dán chybnou percepcí a výkladem chování druhých lidí. Osoba se zvýšeným skóre je podezřavá, vztahovačná a chování druhých lidí si vykládá až patologickým způsobem. Ve smyslu „raději uhodím já, než by mě uhodil někdo první“ předjímá nebezpečí, hrozbu, odmítavý a agresivní přístup druhých lidí, který ve skutečnosti neexistuje.

Kde se bere tato neadekvátní percepce a podezřavost? Možná v rané zkušenosti, kdy dítě opravdu nebezpečí a násilí ve svém okolí čelilo, možná z dosavadní zkušenosti, kdy jedinec získal negativní zkušenost s chováním svého okolí, nebo se může jednat o projekci vlastní agresivity do okolí.

Sociální autoregulace je složena ze:

⊕ svědomí, sebekontrola

Tento faktor je výrazně podmíněný sociálně. Má na něj vliv výchova a vnější okolí. Nízké svědomí může znamenat nedostatek zvnitřněných sociálních norem - okolí na jedince nepůsobilo správně. Nebo jedinec sám nebyl schopen tyto normy přijmout za své. Taková osoba je potom nespolehlivá, nestálá, nedbá na sociální pravidla a řídí se jen svými popudy. Osoba je tedy nezdrženlivá.

Instrumentální účelovost:

⊕ rafinovanost, sebekontrola

Pachatel se dopouští trestné činnosti z jiného důvodu, než je vnitřní puzení k deliktům. Kriminální jednání nevychází z jádra jeho osobnosti. Prvovězněný pachatel se chová nezákonně proto, že shledává takové jednání za výhodné a přinášející zisky.

Tendence k riziku

Projevuje se zvýšenou pohotovostí k riziku, jedinci nejsou schopni předvídat následky svého jednání, případně své chování bagatelizují a nesvedou odložit uspokojení aktuálních potřeb.

Sklon riskovat se projevuje nejen v kriminální činnosti, ale i v běžném životě. Takový pachatel řídí automobil agresivně a při předjíždění zbytečně riskuje. S rizikovým chováním se také pojí závislosti na automatech, sázení na sportovní výsledky, hraní karet, apod.

Soběstačnost:

Jedinec s vysokým skóre je rozhodný, nezávislý na skupině a rozhoduje se samostatně. Tento faktor se dotýká zejména kriminální charakteristiky: spolupachatelství a submisivita versus dominance v kriminální skupině. Jedinci s vysokým faktorem soběstačnosti budou páchat kriminální činnost převážně sami. Věří ve vlastní síly, snižují tak riziko selhání a odhalení. Pachatel s nízkým faktorem bude kooperovat většinou v týmu a jedinci s extrémně nízkou soběstačností mohou být náchylní k sugestibilitě a mohou být ve skupině využíváni k neatraktivním úkolům. Budou se bezhlavě podřizovat autoritě, která skupinu povede.

Jedinci s nízkým skóre mají relativně příznivou prognózu, pokud budou zařazeni do nedelikventního prostředí. Naopak velmi nepříznivě vyznívají vysoké hodnoty, zejména ve spojení s vysokým faktorem „kriminální sklon“.

Kvalita a realizace potřeby:

- ⊕ Orgiastická funkce alkoholu, úroveň intelektu

To, jak uspokojujeme naše potřeby, závisí na našem rozhledu, dostupnosti možností a především na úrovni intelektu. S vyšší úrovní intelektu přibývají nejen potřeby kvalitativně odlišné, ale dochází i k důrazu na okolnosti, za jakých jsou potřeby uspokojovány.

Mezi prvovězňenými převažují jedinci s nízkým skóre. V jejich motivačním systému převládá „primitivní“ způsob uspokojování vnitřní tenze. S tím je spojena i neschopnost odložit uspokojení potřeby na dobu vhodnější.

Agresivita:

- ⊕ Fyzická agrese, agresivita, dominantní agresivní prvky v interpersonálním jednání

Agresivní chování můžeme považovat za strategii, kterou získává jedinec emocionální stabilitu, redukuje svou nejistotu a pocit nebezpečí ve vztahu k druhým lidem.³

Netík, Urbanová, Neumann (1986) na základě výzkumu osobnosti pachatele, který zahrnul 210 prvovězňených a 210 recidivních pachatelů majetkové, násilné a sexuální trestné činnosti a ve kterém využili výše popsaných faktorů, vytvořili 8 typů a subtypů osobnosti pachatele:

Socializovaný pachatel

Obecně má tento druh osobnosti pachatele dobře zformovaný systém vnitřních regulativů chování. Jeho trestná činnost má spíše epizodický charakter a vzniká v důsledku situačních činitelů. Osobnost socializovaného pachatele má následující podkategorie:

- ⊕ **Socializovaný kooperativní:** sociální reaktivita a asertivita se nacházejí v průměru
- ⊕ **Socializovaný asertivní:** asertivita pachatele je nad průměrnou hranicí
- ⊕ **Socializovaný anxiózní:** úzkostný typ pachatele, který je navíc inhibovaný a bázlivý
- ⊕ **Socializovaný dynamický**

Nesocializovaný agresor (agresivní psychopat)

Vnitřní síť regulativů u tohoto typu osobnosti není dostatečně vyvinutá. Kvůli tomu dochází k rozvoji defektního svědomí a egocentričnosti, které se odrážejí v antisociálních a asociálních rysech osobnosti. Tyto charakteristiky osobnosti ve spojení s nebrzděnou agresí vytvářejí velmi nepříznivou individuální kriminální prognózu, která je častým jevem u recidivistů. Trestná činnost u tohoto typu pachatele je zakotvená přímo v jádru osobnosti. Nesocializovaný agresor má tyto podtypy:

³ Takový neurotický postoj popisuje i Karen Horneyová: „**Pohyb proti lidem** – předpoklad, že mocnému se nikdo neodvážá ubližovat. Příčinou tohoto postoje není síla, ale úzkost a strach. Takový neurotik si myslí, že svět je jen nepřátelský a podle toho se musíme chovat. Neurotik se obává, že bude oklamán nebo vykořisťován, na druhou stranu mu působí potěšení činit toto druhým, protože moc a majetek jsou podle něj cestou k tomu, jak se ubránit světu.“

- ⊕ **Nesocializovaný agresivně** se prosazující osobnost pachatele, který má kromě výše popsaného obecného základu navíc zvýšenou asertivitu
- ⊕ **Nesocializovaný hostilní agresor:** do své charakteristiky osobnosti přibírá hostilitu
- ⊕ **Nesocializovaný agresivní schizoid:** jeho osobnost bychom kromě výše zmíněného mohli popsat inhibovaností, nejistotou a emocionální labilitou

Konformní moron

Nemá další podkategorie. Tato osobnost pachatele je výrazná svou konformitou, těžkopádností a ochotou podřídit se. Velmi obtížně mění svůj životní způsob, a pokud se tyto charakteristiky spojí s možnou submisivností a sníženým intelektem, bude tento typ osobnosti pachatele velmi často zneužívaný dominantními jedinci.

Trestná činnost pachatele je pro jeho konformitu a nízký intelekt snáze odhalitelná, pokud za organizací kriminality nestojí někdo jiný. Protože pachatelovy snížené mentální schopnosti omezují volbu adekvátních sociálních postupů, řadí se i tento druh osobnosti mezi recidivující pachatele.

Nezdrženlivý (nezvladatelně puzeý)

Nezdrženlivý typ pachatele je opět bez dalších subtypů. Jeho osobnost je charakterizována dynamičností a touhou po okamžitém uspokojení. Možná právě bažení po naplnění aktuální potřeby jej vytrhává z přítomnosti, díky čemuž je jeho kontrola realitou velmi snížená. Tento pachatel disponuje velkou pudovou energií, díky které vyhledává vzrušení.

Systém vnitřních regulativů není vybudovaný. Tento typ pachatele mívá velmi často blízko k dissociální poruše osobnosti. Po výčtu vlastností nezdrženlivého typu nebude zřejmě překvapením, že je tento typ pachatele nejhojněji zastoupen u odsouzených za sexuální násilné trestné činy. Ze své podstaty má tento typ osobnosti blíže k recidivujícím, než k prvovězňeným pachatelům.

Neurotický

Tento typ osobnosti pachatele má velmi dobře vybudovaný systém regulativů a inhibic. Právě díky nim trpí často pocity viny a nedostačivosti. Pachatel se nedokáže vyrovnat se selháním vlastních zábran a často prožívá vnitřní konflikt. Jeho svědomí je pro něj ve výsledku omezující a nepřizpůsobivé. Pachatel není schopen zásadně měnit své životní návyky. Důležité životní potřeby jsou u něj dlouhodobě frustrovány a tato tenze se může projevit až otevřenou agresí v prudkém sporu.

- ⊕ **Neurotický s hysterickými rysy** má zvýšenou potřebu uznání a obdivu i za cenu trestné činnosti.
- ⊕ **Neurotický asertivní** typ osobnosti pachatele vyniká svým zvýšeným sebeprosazováním. Trestná činnost je potom snahou cokoliv dokázat a překonat snížené sebehodnocení.
- ⊕ **Neurotický se odreagovávající** doslova „trpí“ silnými pocity viny, emoční labilitou, bázlivostí a inhibovaností.

Hostilní

Osobnost pachatele je bez podkategorií. Tento pachatel je charakteristický svou silnou hostilitou a záští vůči společnosti. Je velmi explozivní, a jelikož má dobře vyvinutý systém vnitřních regulativů,

používá k udržení vlastního kladného sebeobrazu řadu obranných mechanismů. Nejčastěji na principu projekce - za své činy viní okolí.

Podrobivý

Pachatel má obecně vyšší afiliaci, je schopen přátelských vztahů, důvěřuje svému okolí, je submisivní a na základě těchto charakteristik snadno přijímá normy referenční skupiny. V důsledku toho je ohrožen zvýšenou sugestibilitou. Dominantní jedinci ho ve skupině mohou často využívat k nezákonné činnosti, a jelikož je podrobivý pachatel s referenční skupinou ztotožněný, rekrutují se mezi těmito osobnostmi recidivisté.

- ⊕ **Podrobivý vzrušivý** typ je navíc charakteristický svou dynamičností
- ⊕ **Podrobivý inhibovaný** typ je naopak charakteristický utlumenou afektivitou

Anxiózní manipulátor

Je zvýšeně inhibovanou a anxiózní osobností, která dovedně manipuluje se zájmy ostatních lidí ve vlastní prospěch. Manipulace je tak kompenzací a obranným mechanismem před vlastní úzkostí.

V souboru zkoumaných pachatelů byl nejvíce zastoupený socializovaný typ a nejméně se objevoval anxiózní manipulátor.

Tabulka 9: Psychologická typologie osobnosti pachatele
(Netík, Urbanová, Neumann, 1986, s. 302-304)

Prvověznění pachatelé	Socializovaný typ pachatele Neurotický typ pachatele Anxiózní manipulátor
Recidivující pachatelé	Konformní moron Nezdrženlivý typ pachatele Podrobivý pachatel
Prvověznění i recidivující pachatelé	Nesocializovaný agresor Hostilní typ pachatele

1.5.5 Typologie pachatelů dle scény deliktu (místa činu)

Jednotka behaviorálních věd Akademie FBI empiricky stanovila dva typy deliktů sexuálně motivovaných vražd – organizovaný a dezorganizovaný trestný čin (Douglas, 2006). Těmto typům odpovídají charakteristické scény místa činu, na základě kterých odvodili autoři klasifikaci zločinu založenou na pachatelově chování a prožívání v době spáchání trestného činu. Ze dvou základních scén deliktů vysuzují na dva typy pachatelů:

- ⊕ **Organizovaný delikt** – je obvykle plánovaný, oběť je pachateli neznámá, pachatel má oběť a konverzaci s ní pod kontrolou, dochází k ukrývání případně převážení těla. Pachatel se také snaží zbavit vražedné zbraně, pokud se na místě činu vyskytla. Tak zanechává menší množství důkazů a odhalení pachatele tohoto typu je obtížnější.

- ➔ Na základě podobné scény deliktů byl definovaný **pachatel, jehož chování a prožívání** v době spáchání trestného činu, bylo nazváno jako „**organizované a nesociální**“. Pachatel tohoto typu má průměrnou až nadprůměrnou inteligenci, jeho sociální chování je adekvátní, v komunikaci s ostatními je zdatný. Nejen díky tomu je spíše středního až vysokého společenského statusu a často mívá partnerský vztah. V průběhu deliktu je tento pachatel schopen kontrolovat své prožívání, nálady a psychické stavy. Často užívá alkohol a spouštěčem pro trestnou činnost se stává situační stres. V jeho osobnosti bychom mohli hledat psychopatické, narcistické nebo antisociální rysy.
- ⊕ **Dezorganizovaný delikt** – bývá spontánním činem, jeho provedení nepředchází složitější plánování nebo příprava. Oběť pachatele je opět neznámá, nicméně pachatel s obětí kontakt příliš nenavazuje, preferuje spíše náhlý a neočekávaný útok. Tělo (jde-li o vraždu) i zbraň ponechává na místě činu. Scéna deliktu je chaotická, pachatel zde zanechá větší množství důkazů a díky tomu může být vyšetřování snadnější.
- ➔ Na základě takto popsaného místa trestného činu, můžeme usuzovat na **pachatele tzv. dezorganizovaného asociálního typu**. Má zpravidla podprůměrnou inteligenci, obvykle pracuje v nekvalifikovaných profesích, tj. jeho společenský status je nižší. Během trestného činu prožívá pachatel tohoto typu silné emoce – zejména úzkost. Nebývá intoxikovaný alkoholem, trestný čin nepáchá pod vlivem situačního stresu a často také žije osaměle. Osobnost bývá po dopadení diagnostikována jako hraniční, schizoidní nebo až schizofrenní.

Psychologická charakteristika osobnosti pachatele bude dalším faktorem, na který se ve své výzkumné části zaměřím.

2. Kriminální recidiva

„Lze rozlišit trojí pojetí recidivy (zpětnosti): trestněprávní, kriminologické a penologické“
(Marešová, 2008, s. 138).

Tabulka 10: Pojetí recidivy

Pojetí recidivy	Vysvětlení
Trestněprávní pojetí	K recidivě pachatele dochází v momentě spáchání nového trestného činu po předchozím pravomocném odsouzení.
Kriminologické pojetí	K recidivě pachatele dochází v momentě opětovného spáchání trestného činu bez ohledu na to, zda byl pachatel za předchozí trestný čin odsouzen nebo stíhán.
Penologické (penitenciární) pojetí	K recidivě pachatele dochází v momentě, kdy je pachatel nejméně podruhé ve výkonu trestu odnětí svobody

Trestněprávní pojetí recidivy se nám promítá do statistických tabulek Policie České republiky. Kriminologické pojetí na rozdíl od zaznamenaných dat může pracovat i s tzv. self-reportem pachatelů, neboli s trestnými činy, které pachatelé nemají v oficiálních záznamech a osobně se k těmto činům doznávají.

Farrington (2010) uvádí, že nejzávažnější pachatelé podle self-reportových dat, jsou také nejzávažnějšími pachateli podle oficiálních záznamů, proto se při výzkumu kriminality nemusíme bát opřít o oficiální záznamy spáchaných trestných činů.

S penologickým pojetím recidivy většinou pracují statistiky Generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky. To zda se pachatel dostane opakovaně do výkonu trestu odnětí svobody, není už jen otázkou toho, zda trestný čin spáchal nebo ne, ale v potaz musíme brát i soudní proces, pádnost důkazu a často bohužel i schopnosti advokátů. Z tohoto hlediska není penologické pojetí recidivy praktické pro výzkum nebo prevenci kriminality.

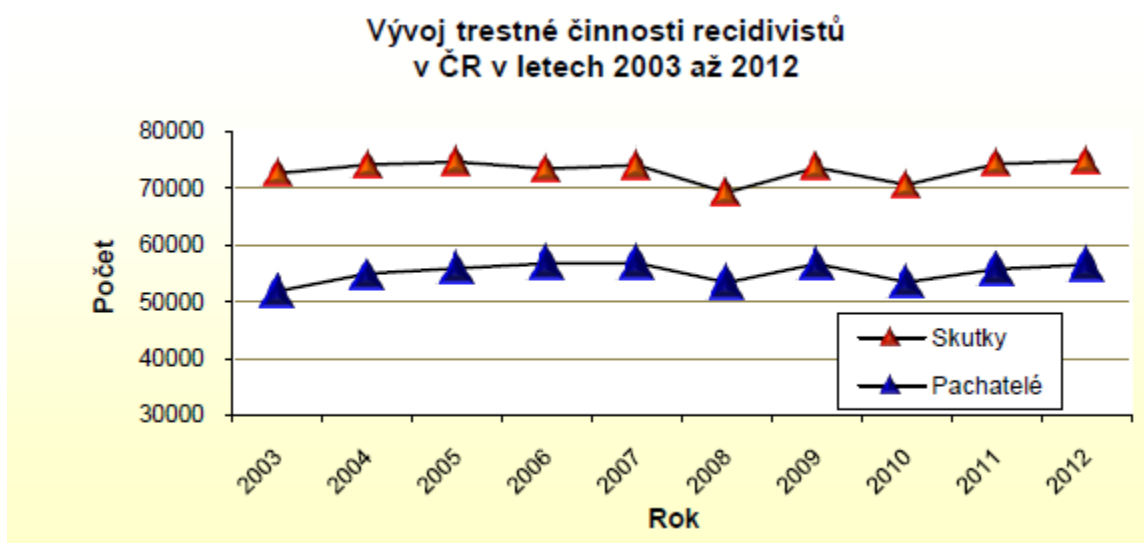
2.1 Trestná činnost recidivistů

Ráda bych zde uvedla základní statistiky o vývoji trestné činnosti recidivistů. Data pocházejí ze *Zprávy o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2012*⁴. Tuto zprávu vydalo Ministerstvo vnitra ČR.

„Počet stíhaných recidivistů se meziročně zvýšil na 56 489 (+772, +1,4%). Oproti roku 1995 se počet stíhaných a vyšetřovaných recidivistů v roce 2001 zvýšil o 70,1%, oproti roku 2000 o 46,1%. V roce 2000 bylo Policií ČR stíháno a vyšetřováno 38 664 recidivistů, v roce 1995 jich bylo stíháno a vyšetřováno 33 035“ (Ministerstvo vnitra, 2013, s. 17)

⁴ Zpráva za rok 2013 nebyla v době tisku rigorózní práce k dispozici.

Graf 2: Vývoj trestné činnosti recidivistů (Ministerstvo vnitra, 2013, s. 14 – tabulková část)

Další informace, kterou tento graf nese, je počet objasněných skutků, který v roce 2012 dosáhl počtu 74 815. Vzhledem k tomu, že recidivista svou trestnou činnost opakuje, musí nutně počet skutků převažovat nad počtem pachatelů. Na jednoho recidivistu připadá 1,3 objasněných skutků za rok 2012. Z toho je evidentní, že status „recidivista“ si pachatel musí přinášet z předešlých let. Recidivující pachatel by podle těchto údajů páchal přibližně 1 trestnou činnost za rok.

Je podstatné si uvědomit, že se jedná o objasněnou trestnou činnost za rok. Zbytek trestných činů nemohl být připsán konkrétnímu pachateli, tudíž neobjasněný trestný čin není připsán ani kategorii recidivujících pachatelů. Objasněnost trestných činů v roce 2012 dosáhla 39,5%.

Tabulka 11: Vývoj počtu trestných činů spáchaných recidivisty v ČR (Ministerstvo vnitra, 2013, s. 14 – tabulková část)

Vývoj počtu trestných činů spáchaných recidivisty v ČR

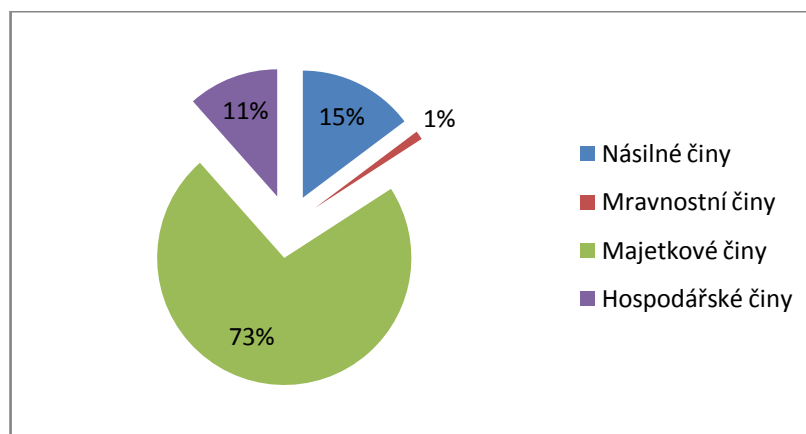
Druh kriminality	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Vraždy celkem:	78	61	78	74	90	69	105
Loupeže	1 159	975	1 174	1 255	1 170	1 141	1 025
Úmyslné ublížení na zdraví	1 984	1 783	1 573	1 540	1 564	1 702	1 901
Nebezpečné vyhrožování	852	772	661	679	914	1 044	985
Násilné činy :	6 630	5 922	5 575	5 786	6 364	6 970	6 836
Mravnostní činy :	447	457	416	439	478	502	513
Kr. vl. do vík. chat soukr. osob	1 237	988	1 055	1 090	1 375	1 107	1 100
Krádeže vloupáním :	8 293	8 223	7 834	8 948	10 362	10 769	10 156
Krádeže mot. voz. dvoustopých	1 788	1 862	1 782	1 550	1 285	1 411	1 337
Krádeže věcí z automobilů	3 571	3 336	2 956	3 007	3 098	2 457	2 187
Krádeže prosté :	19 155	18 786	17 902	18 171	16 988	18 312	20 092
Majetkové činy :	30 602	29 884	28 294	30 089	30 342	32 210	33 642
Výtržnictví	1 315	1 106	1 058	1 130	1 192	1 482	1 480
Ned.vyr. a d.psych.l. a jedů	1 269	1 318	1 401	1 435	1 410	1 891	1 935
Zanedbání povinné výživy	7 187	6 320	5 852	6 726	8 496	9 140	8 908
Zpronevěra	974	932	940	943	785	736	763
Podvod	2 055	1 504	1 281	1 453	1 326	1 200	1 224
Por. autorského práva	83	45	28	31	244	45	31
Hospodářské činy celkem:	11 669	9 346	7 140	6 616	6 300	5 631	5 349
CELKOVÁ KRIMINALITA:	73 316	74 010	69 214	73 561	70 581	74 212	74 815

V roce 2007 bylo zaznamenáno téměř 6000 násilných činů oproti roku 2012, kdy policie zaznamenala přibližně 6800 trestných činů v dané kategorii. Nicméně oproti roku 2011 jsme mohli zaznamenat mírný pokles násilných trestných činů (-134). Když se ale na tabulku podíváme podrobně, můžeme si všimnout, že oproti loňskému roku výrazně stoupá počet vražd a úmyslného ublížení na zdraví. Mohli bychom vysuzovat, že u vzorku recidivujících pachatelů klesá počet násilných trestných činů, a stoupá jejich závažnost. Jak je dále uvedeno v kapitole *Násilná kriminalita v České republice*, počet vražd u všech pachatelů (tj. i u nerekidivujících) klesá.

Z majetkových trestných činů oproti loňskému roku roste krádež prostá a u hospodářské kriminality se navyšuje oproti roku 2011 podvod a zpronevěra.

Z hlediska podílu jednotlivých kategorií trestných činů u recidivistů, vypadá graf následovně:

Graf 3: Podíl jednotlivých kategorií trestných činů za rok 2012 (Ministerstvo vnitra, 2013, s. 14 – tabulková část)

U recidivistů v roce 2012 jednoznačně dominuje majetková trestná činnost, na druhém místě je násilná a poté hospodářská kriminalita.

Tabulka 12: Vývoj podílu jednotlivých kategorií pachatelů (Ministerstvo vnitra, 2013, s. 12 – tabulková část)

Vývoj podílu (v %) jednotlivých kategorií pachatelů celkové kriminality na celkovém počtu pachatelů v ČR celkem

Rok	muži	ženy	recidivisté	děti		cizinci
				do 15 let	mladiství 15-18 let	
2003	88,0	12,0	42,7	4,2	6,2	5,7
2004	87,6	12,4	45,2	3,1	5,1	5,9
2005	85,8	14,2	46,0	2,7	4,7	5,8
2006	86,4	13,6	46,2	2,5	4,7	5,9
2007	87,2	12,8	44,5	2,1	4,9	6,4
2008	87,5	12,5	43,7	2,2	4,9	7,0
2009	87,1	12,9	45,9	1,7	4,3	6,8
2010	86,8	13,2	47,5	1,4	3,6	6,6
2011	86,7	13,3	48,5	1,4	3,5	6,5
2012	86,3	13,7	50,0	1,2	3,1	6,6

V roce 2012 došlo nejen ke zvýšení počtu recidivistů, ale roste i jejich podíl na trestné činnosti.

Graf 4: Podíl recidivistů na stíhaných/vyšetřovaných osobách (Ministerstvo vnitra, 2013, s. 17)

Výzkumné studie tvrdí, že za většinou trestných činů stojí recidivisté. Tabulka 9 nám ukazuje, že v ČR se recidivisté podílejí na polovině všech trestných činů s tím, že jejich podíl postupně roste. Právě proto jsem výzkumnou část věnovala recidivujícím pachatelům.

2.2 Obecné charakteristiky recidivujících pachatelů

„Pachatele recidivistu charakterizuje především to, že předchozí potrestání nebylo natolik účinné, aby se napravil a zanechal svojí kriminální kariéru“
(Voňková, Neumann, 1986, s. 89).

Tabulka 13: Anglické názvosloví pro recidivujícího pachatele (Netík, 2008, s. 329)

Chronický pachatel	Chronic offender
Zločinec ze zvyku	Habitual offender
Kriminální životní styl	Criminal lifestyle
Kriminální kariéra	Criminal career

Jaké faktory rozhodují o tom, zda pachatel po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody zrecidivuje?

Tabulka 14: Rizikové faktory pro recidivu (Voňková, 1986b, s. 192)

6 měsíců po propuštění z posledního trestu recidivují spíše:	
⊕	Pachatelé trestných činů majetkových a trestného činu loupeže než pachatelé trestných činů sexuálních a násilných
⊕	Pachatelé, kteří byli ve výkonu trestu více jak pětkrát
⊕	Pachatelé, kteří spíše inklinují k různorodé než druhové recidivě
⊕	Pachatelé, kteří nemají pozitivní pracovní návyky
⊕	Pachatelé, kteří se dopustili prvního trestného činu jako mladiství
⊕	Pachatelé, kterým byl v minulosti uložen ochranný dohled

O příčinách recidivy píše u nás také Suchý (1983). Domnívá se, že čím je osoba vracející se z výkonu trestu odnětí svobody mladší, tím vyšší je pravděpodobnost, že spáchá v krátkém intervalu (do 6 měsíců) další trestnou činnost a naopak, čím je pachatel opouštějící věznici starší, tím větší je pravděpodobnost, že se jeho recidiva odehraje v delším časovém horizontu. Pokud je nový trestný čin spáchaný v krátkém intervalu, jedná se o závažný charakteristický prvek recidivy.

Recidiva v krátkém intervalu je pravděpodobnější u osaměle žijících nebo rozvedených pachatelů. Naopak pachatelé, kteří žijí v partnerském vztahu či v manželství, spáchají nový trestný čin v delším intervalu nebo se k trestné činnosti už nevrátí, domnívá se Suchý (1983).

Manželství je jeden z protektivních faktorů, na druhou stranu se však domnívám, že recidivující pachatel si bude vybírat partnerky spíše z podobného kriminálního prostředí, ve kterém se on sám pohybuje. Tudíž charakteristika manželství nebo vztahu jako resocializačního a kotvícího prvku v nekriminální společnosti nebude tolik naplněna.

Další autorova myšlenka se týká závažnosti nového trestného činu. Pokud se pachatel dopustí nového trestného činu, který je závažný a pro společnost nebezpečný, stane se tak pravděpodobně v krátkém časovém intervalu a naopak, pokud se dopustí méně závažné trestné činnosti, recidivuje většinou po delší době na svobodě.

Tento odstavec hovoří o naléhavosti spáchaného trestného činu a nutkání k takové činnosti. Ve vězení byl pachatel zbaven vnějších podnětů, které by ho k páchaní kriminální činnosti lákaly, ale jakmile je na svobodě, musí těmto podnětům a příležitostem k trestné činnosti čelit. Pokud pachatel v sobě takové nutkání má, domnívám se, že je to přítěžující okolností pro jeho resocializaci a přispívá to k jeho recidivě.

Dále se Suchý (1983) domnívá, že pachatelé minimálně dvakrát trestaní, se po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody dopustí nového nezákonného činu buď v krátkém intervalu (do 6 měsíců) nebo ve středním (6 měsíců až 2 roky) až v dlouhém rozmezí (3 a více let). Pokud se z výkonu trestu vrací pachatel, který má za sebou pouze jedno odsouzení, jeho recidiva probíhá pravděpodobněji až ve středním nebo dlouhém intervalu. Tak autor potvrzuje myšlenku, že nejlepší predikcí pro budoucí kriminalitu je minulé trestná činnost.

Explorací statistických dat Suchý (1983) na závěr potvrdil, že existují významné souvislosti mezi věkem pachatele, jeho rodinným stavem, stupněm dosaženého vzdělání a pracovní kvalifikací, druhem trestné činnosti, počtem předchozích odsouzení a intervalem recidivy.

Voňková (1986b) se navíc domnívá, že pro recidivisty je spíše charakteristická nestejnorodá trestná činnost. Takový závěr by mohl hovořit o všestrannosti recidivujících pachatelů, o jejich zběhlosti v kriminální společnosti a o ztrátě zábran k jakékoliv trestné činnosti.

Voňková dále uvádí čísla: 68,6% ze souboru recidivistů páchá trestnou činností s prokazatelným úmyslem a 59,5% ze všech recidivistů se dopouští kriminální ho činu bez předchozí přípravy.

Z toho vyplývá, že recidivující pachatelé využívají existující situace, která jim dá příležitost pro trestnou činnost. Tím se jejich kriminální aktivity stávají pro společnost nebezpečné.

Marešová (1994, s. 39) shrnuje z výsledků šetření recidivistů: „v souboru se již vyskytovali tzv. typičtí pachatelé obecné kriminality, kteří jsou charakterističtí vysokou frustrací potřeb, doloženou neuspokojenou potřebou žít bez práce, nad své fyzické a intelektuální možnosti. Jsou to lidé, kteří když pracují, tak v pracovním poměru setrvávají krátkou dobu, odmítají se přizpůsobit okolí, podrobit se občanským obětem, které život vyžaduje. Jsou egoističtí, neklidní, emotivně nezralí, neschopni vyhovět běžným požadavkům sociálního života. Mají nízké nebo téměř žádné vnitřní zábrany při spáchání trestného činu a vnější zábrany si nepřipouštějí. Chybí jim kontakt s realitou, což je nutí jednat impulzivně nebo chybně hodnotit riziko obsažené v jejich trestné činnosti. Často žijí v silně kriminogenním prostředí, v němž snadno nalézají spolupachatele, prostředky, nápady a příležitosti k trestné činnosti. Nakonec tito pachatelé nacházejí vysoké potencionální uspokojení v páchání trestné činnosti, protože nemají co ztratit a chybí jim jakékoliv jiné zájmy.“

Recidivující chování, je chování antisociální povahy. U jedince nedošlo ke zvnitřnění společenských norem a pravidel, ale naopak si osvojil antisociální postoje a normy. Proto je důležité sledovat u recidivistů jejich hodnotový systém, vztahy v orientační rodině, výchovné styly, kterými v dětství prošli, jejich životní perspektivy, budoucí směřování a to, zda jsou jejich cíle reálné, dále jejich osobní zájmy, reakce na životní překážky, styl myšlení a případně obranné mechanismy.

Voňková a Neumann (1985) vidí sociální interakce násilných recidivních pachatelů jako výrazně poruchové. Domnívají se, že jejich neadekvátní komunikace odráží nezralost osobnosti pachatele. Díky tomu se násilní recidivisté projevují jako sociálně uzavření jedinci s menší mírou spolupodílení se a vzájemnosti ve vztazích.

3. Násilí a agrese

„Násilí je druh lidského chování, které jiné lidi záměrně ohrožuje fyzickou újmou, pokouší se ji přivodit anebo ji přivodí“
(Koukolík, Drtilová, 1996, s. 200).

„Agresí rozumíme destruktivní chování, směřující k fyzickému (brachiálnímu), slovnímu (urážka, pomluva) nebo symbolickému (pomocí gest) útoku vůči jinému jedinci (předmětu)“
(Spurný, 1996, s. 17).

„Fenomén násilí v kriminalitě se neprojevuje pouze v násilí proti osobě, ale i v násilí proti věcem. V této souvislosti je nutno připomenout, že násilnické sklony se projevují zpravidla nejprve násilím proti věci, pak proti zvířeti a nakonec proti člověku“
(Osmančík, 1992, s. 13).

Pojem násilí se v běžném životě používá jako synonymum k pojmu agrese. Nejpatrnější je to v souvislosti s agresí v konkrétních případech: domácí násilí, násilí na pracovišti, násilí na dětech či na seniorech. Nicméně z odborného hlediska chápeme násilí jako patologickou formu agrese, která se objevuje v interakci s naším okolím. Agrese má řadu projevů, které nejsou patologické, ale naopak nám vrozené: mateřská agrese, schopnost osamostatnit se a prosadit, asertivní jednání.

Agrese ale nemusí nutně nabývat podoby aktivního útoku, jak zmiňuje v definici Spurný, ale může se vyskytovat i v tzv. pasivní formě. Pasivní agrese může ve svém důsledku způsobit i fyzickou újmu a to tak, že s cílem záměrně ohrozit jedince nevykonáme určitou aktivitu. Ve správnou chvíli nepomůžeme, bráníme se spolupráci, nekomunikujeme možná rizika nebo se snažíme druhými manipulovat.

Všeobecně je přijímána nuance ve slovech agrese a agresivita. Agresí je označeno vlastní pozorovatelné chování a agresivita je chápána jako vnitřní předpoklad k agresivnímu chování. Agresivita se tak stává vnitřní dispozicí neboli osobnostní vlastností, která je relativně trvalá, a tak i hůře měnitelná. Agresivita jako vlastnost osobnosti se přirozeně promítá do všech kognitivních činností. Agresivně tak můžeme myslet, komunikovat, snít nebo fantazírovat a v konečné fázi také konat.

3.1 Pojem kriminální agrese

Shrnující přehled různých výkladových modelů agrese a způsobů její klasifikace podává ve své práci Netík:

Tabulka 15: Klasifikace agrese (Netík, 1991, s. 21-22)

Míra regulace chování	
⊕	Neprogramovaná agrese, reaktivní nebo impulzivní, pro kterou je charakteristická okamžitá agresivní reakce na provokující podnět
⊕	Programovaná agrese, pro kterou je typická příprava a účelné, psychicky organizované chování
Cíl chování	
⊕	Instrumentální agrese, která slouží jako prostředek k dosažení jiného cíle
⊕	Odreagovávaná agrese, která je cílem sama o sobě
Povaha interakce	

⊕ Ofenzivní (útočná) agrese
⊕ Defenzivní (obránná) agrese
Chování oběti
⊕ Vyprovokovaná agrese
⊕ Spontánní agrese – oběť nepřispívá ke vzniku (spuštění) agresivního chování pachatele
Brutalita
⊕ Přiměřená agrese, bez známek týrání objektu a trvající po dobu nutnosti k dosažení cíle
⊕ Inadekvátní nebo nadbytečná agrese, v rámci které dochází k týrání objektu a doba trvání agrese je nepřiměřeně dlouhá z hlediska dosažení cíle
Množství subjektů na činnosti
⊕ Individuální agrese
⊕ Dyadická (agrese páchaná ve dvojici)
⊕ Skupinová agrese – více než dva pachatelé

Výše jsem zmínila, že ne každá agrese je patologickou formou chování. A stejně tak ne každá agrese ohrožuje hodnoty chráněné státem. Agresi, která míří proti společenským hodnotám, nazýváme kriminální agresi a postihuje ji trestní zákon.

Kriminální agresi pro účely výzkumné i praktické dělí Netík (1991, s. 28-31) následovně:

- ⊕ Chladná nebo instrumentální, tj. programovaná, cílevědomá agrese, která je užívána pro dosažení nějaké subjektivně významné hodnoty. Tato agrese je dále charakterizována: neutrálním postojem k oběti, spontaneitou, nepřítomností afektivního doprovodu a nepřátelského postoje k oběti, relativně krátkým trváním a spíše nízkou intenzitou agrese.
- ⊕ Afektivní nebo expresivní, tj. neprogramovanou, často reaktivní doprovázenou emocionálním či jiným vzrušením (afekt vzteku, strachu nebo sexuální vzrušení). Pro tento druh kriminální agrese jsou dále typické: předchozí konfliktní interakce s obětí, často s provokací z její strany, nepřátelský postoj k oběti, brutalita, intoxikace alkoholem a v neposlední řadě vysoká intenzita agrese.

Tabulka 16: Faktory podporující agresi (Spurný 1996, s. 19)

⊕ Bezmoc, nemožnost alternativních voleb
⊕ „Provokující“ verbální i neverbální projevy (výsměch, urážky, postoje, gesta)
⊕ Existence znaků či scén prezentující násilí
⊕ Úspěch, kterého tímto jednáním dosáhl nebo schvalování agresivního jednání okolím
⊕ Pocit sounáležitosti s agresivně laděným davem
⊕ Situace konfrontační, soupeřivé, s prvky násilí
⊕ Intoxikace alkoholem, drogami, léky

K agresivnímu chování bezpochyby přispívají i osobnostní dispozice. Mezi ty, které mají zřejmě největší podíl na vzniku, vývoji a průběhu agresivního chování, spadají následující charakteristiky:

Tabulka 17: Osobní predispozice k agresivnímu jednání (Spurný, 1996, s. 41)

⊕	Omezená nebo snížená schopnost reálně vnímat (nižší úroveň obecných rozumových schopností)
⊕	Myšlenková rigidita (strnulost, lpění na tradičních schématech)
⊕	Emoční labilita (citová nevyrovnanost)
⊕	Iritabilita (popudlivost)
⊕	Zvýšená sugestibilita (sklony nekriticky přijímat cizí názor)
⊕	Nedostatek sebevědomí
⊕	Zvýšená agresivita
⊕	Maladaptabilita (neschopnost přizpůsobit se)
⊕	Impulzivnost (tendence k bezprostřednímu reagování)
⊕	Sklony k anxietě (úzkosti)
⊕	Extrapunitivita (snaha svalovat vinu na jiné)
⊕	Nedostatek vůle

Vzhledem k tomu, že budu mít ve svém výzkumném vzorku pachatele násilné trestné činnosti, měly by být tyto charakteristiky pro ně typické.

Takový jedinec potom nejčastěji uvádí následující příčiny vlastního agresivního chování:

Tabulka 18: Příčiny agresivního chování (Spurný, 1996, s. 42)

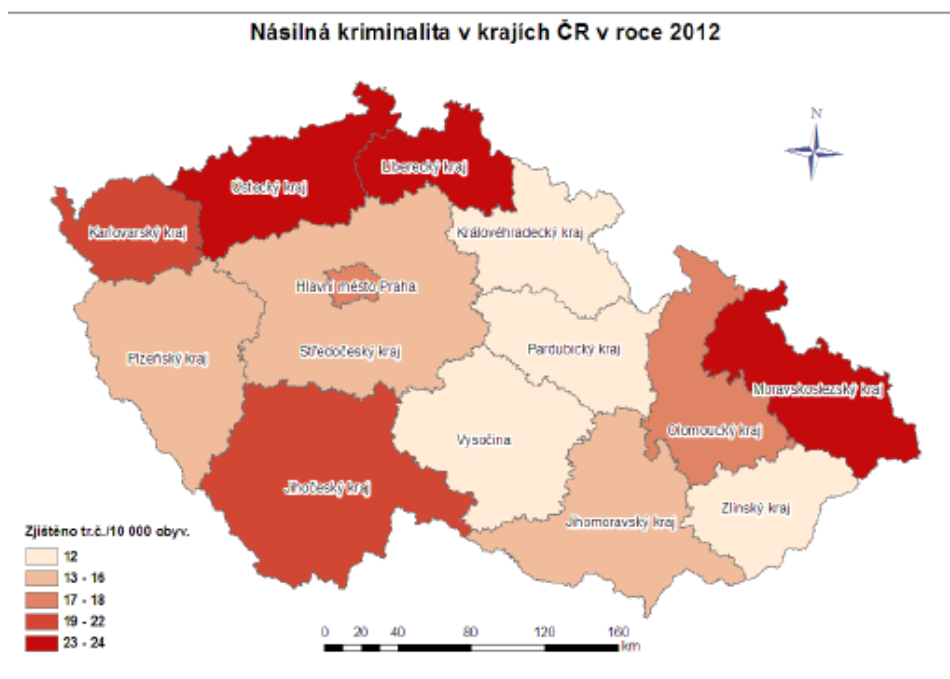
⊕	Neschopnost (neochota) řešit své vnitřní konflikty (frustrované potřeby) adekvátním způsobem
⊕	Potřeba prezentovat svoji sílu, moc s cílem zastrašit, ublížit, pomstít se
⊕	Snaha dosáhnout svého cíle jakýmkoli prostředky a za každou cenu
⊕	Snaha získat výhody, zisk (hmotný, finanční, sociální ocenění)
⊕	Přesvědčení, víra jedince, plnění norem skupiny, jejímž je členem
⊕	Obrana vlastních práv, potřeb, zájmů (skutečných nebo i domnělých)
⊕	Pozitivní zkušenost s tímto způsobem jednání v interpersonálních vztazích
⊕	Strach, úzkost
⊕	Potřeba řešit psychickou zátěž aktuální či dlouhodobě působící
⊕	Duševní porucha nebo porucha chování

3.2 Násilná kriminalita v České republice

„Násilnou kriminalitu lze pak označit jako třídu kriminálně agresivních chování“
(Netík, 1991, s. 31).

„V roce 2012 bylo zjištěno 18 358 (-1051) násilných trestných činů. Objasněno bylo 12 672 (-476) trestných činů. Oproti roku 2011 došlo k poklesu počtu zjištěných i objasněných skutků“ (Ministerstvo vnitra, 2013, s. 44).

Obrázek 2: Mapa násilné kriminality v krajích ČR (Ministerstvo vnitra, 2013, s. 44)

Nejvíce násilných trestných činů bylo zjištěno v Moravskoslezském kraji. Dále se násilná trestná činnost výrazně objevuje v Libereckém a Ústeckém kraji. Oproti roku 2011 došlo k poklesu násilné kriminality v Praze, proto není v roce 2012 řazena mezi nejvíce nebezpečné. Nejméně násilné kriminality je v Královéhradeckém, Pardubickém, Zlínském kraji a na Vysočině.

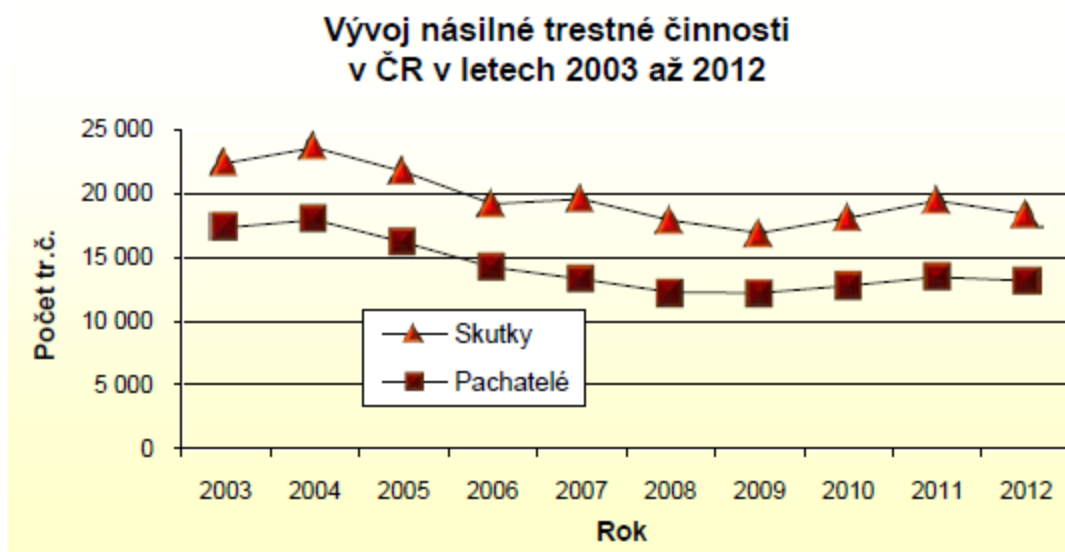
Tabulka 19: Násilná kriminalita v krajích v letech 2011 a 2012 a meziroční vývoj (Ministerstvo vnitra, 2013, s. 31 – tabulková část)

kraj	2011				2012				změna	
	zjištěné		objas.		zjištěné		objas.		zjištěné	tj.%
	TČ	TČ 10 tis. obyv.	TČ 10 tis. obyv.	v %	TČ	TČ 10 tis. obyv.	TČ 10 tis. obyv.	v %		
Praha	2 254	1 267	18	56,2	2 096	1 159	17	55,3	-158	-7,0
Středočeský	2 164	1 485	17	68,6	1 958	1 358	15	69,4	-206	-9,5
Jihočeský	1 275	951	20	74,6	1 311	1 006	21	76,7	36	2,8
Plzeňský	958	732	17	76,4	924	691	16	74,8	-34	-3,5
Karlovarský	752	639	24	85,0	664	567	22	85,4	-88	-11,7
Ústecký	2 018	1 316	24	65,2	1 905	1 305	23	68,5	-113	-5,6
Liberecký	1 223	896	28	73,3	1 071	753	24	70,3	-152	-12,4
Královéhradecký	732	508	13	69,4	672	463	12	68,9	-60	-8,2
Pardubický	635	469	12	73,9	599	446	12	74,5	-36	-5,7
Vysočina	529	389	10	73,5	590	450	12	76,3	61	11,5
Jihomoravský	1 919	1 230	17	64,1	1 860	1 212	16	65,2	-59	-3,1
Olomoucký	1 202	866	19	72,0	1 145	835	18	72,9	-57	-4,7
Moravskoslezský	3 038	1 875	24	61,7	2 876	1 911	23	66,4	-162	-5,3
Zlínský	710	525	12	73,9	687	516	12	75,1	-23	-3,2
ČR	19 409	13 148	18	67,7	18 358	12 672	17	69,0	-1 051	-5,4

Vysvětlivka: * dle zákona č. 347/1997 o vytvoření vyšších územních samosprávných celků a zák. 176/2001

Pojďme se nyní podívat, jak vypadá vývoj násilné kriminality v ČR během posledních 10 let:

Graf 5: Vývoj násilné trestné činnosti (Ministerstvo vnitra, 2013, s. 24 – tabulková část)

Z grafu je patrné, že počet zjištěných trestných činů je 4. nejnižší za posledních deset let.

Pokud bych chtěla hovořit v konkrétních číslech, vypadal by vývoj za posledních deset let v České republice následovně:

Tabulka 20: Vývoj násilné trestné činnosti v ČR (Ministerstvo vnitra 2013, s. 24 – tabulková část)

Vývoj násilné trestné činnosti v ČR dle vybraných druhů kriminality

Druh kriminality	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Vraždy celkem	231	196	202	181	173	173	188
Zabití *	-	-	-	-	1	0	2
Usmrcení z nedbalosti*	-	-	-	-	44	79	68
Loupeže	4613	4668	4515	4515	3874	3761	3283
Loupeže na finančních institucích	170	188	126	172	145	120	133
Úmyslné ublížení na zdraví	5 765	6 175	5 397	4 756	4 786	5 264	5 240
Nebezpečné vyhrožování	2 049	1 930	1 751	1 589	2 068	2 387	2 205
Vydírání	1 292	1 336	1 279	1 256	1 359	1 522	1 472
Násilné činy celkem:	19 171	19 551	17 875	16 887	18 073	19 409	18 358

Obecný trend poklesu násilné kriminality se drží u většiny vybraných druhů kriminality, výjimkou jsou: vraždy, zabití a loupeže na finančních institucích, kde můžeme zaznamenat růst. Druh kriminality označený *⁵.

Proč se chci zabývat kriminální kariérou u pachatelů násilné trestné činnosti, když násilná kriminalita obecně klesá? Statistika hovoří o poklesu trestných činů, ale čísla jsou pořád vysoká.

Statistika popisuje pouze kvantitativní stránku věci. Koncept kriminální kariéry u nás není zatím tolik znám, proto bych ho ráda dala do kontextu s nejzávažnějším druhem kriminality. To poskytne pohled na násilnou kriminalitu v ČR v jiném kontextu, než pouze v kontextu čísel.

⁵ Jedná se o nové trestné činy podle zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, který je platný s účinností od 1. 1. 2010, proto se tyto kategorie v letech minulých ve statistikách nevyskytují.

4. Kriminální kariéra

„Chcete-li porozumět osobnosti zločince, musíte studovat jeho zločin“

(Douglas, 1997, s. 374).

Koncept kriminální kariéry, kriminálního sklonu nebo tendence není teorií kriminality. Jedná se o individuální pohled na souslednost trestných činů v životě pachatele. Trestná činnost jedince prochází řadou kvantitativních analýz, které vedou k zobecnění interindividuálních rozdílů mezi pachateli. Na základě generalizace (od individuálního k obecnému), je vytvořena typologie pachatelů dle průběhu jejich kriminální kariéry. Typologie nám dovolují z minulé trestné činnosti predikovat závažnost budoucích činů, poskytují nám obecný náhled na osobu pachatele, jeho kriminální zkušenost a riziko recidivy.

V rámci kriminální kariéry sledujeme a analyzujeme zejména počátek trestné činnosti, průběh samotných trestných činů a případné odstoupení od kriminální kariéry. Zajímá nás, proč osoba začíná páchat trestnou činnost, co ji motivuje v setrvání, případně proč kriminální kariéru opouští.

Paradigma kriminální kariéry zdůrazňuje zejména vývojový a dynamický prvek páchání trestné činnosti.

Blumstein, Cohen, Roth a Visher (1986) píší v úvodu své knihy, že: v minulosti bylo věnováno hodně pozornosti příčinám a prevenci kriminality. Je třeba se zaměřit na vývoj a průběh individuálních kriminálních kariér.

Pokud mluvíme o analýze kriminální kariéry, zaměřujeme se konkrétně na tyto charakteristiky:

Tabulka 21: Dimenze kriminální kariéry (Blatníková, Netík, 2008)

Dimenze kriminální kariéry:	
⊕	Participace
⊕	Frekvence
⊕	Délka (trvání)
⊕	Zahájení kriminální kariéry
⊕	Interval mezi trestnými činy
⊕	Zbývajících délka kariéry a zbytkový počet trestných činů
⊕	Ukončení kariéry (desistance)
⊕	Specializace nebo všestrannost
⊕	Závažnost a eskalace
⊕	Spolupachatelství

4.1 Základní pojmy

Před charakteristikou jednotlivých forem, modelů a průběhu kriminální kariéry tak, jak je vidí jednotliví odborníci, bych ráda uvedla definice základních pojmů a vysvětlila výše popsané dimenze.

4.1.1 Participace

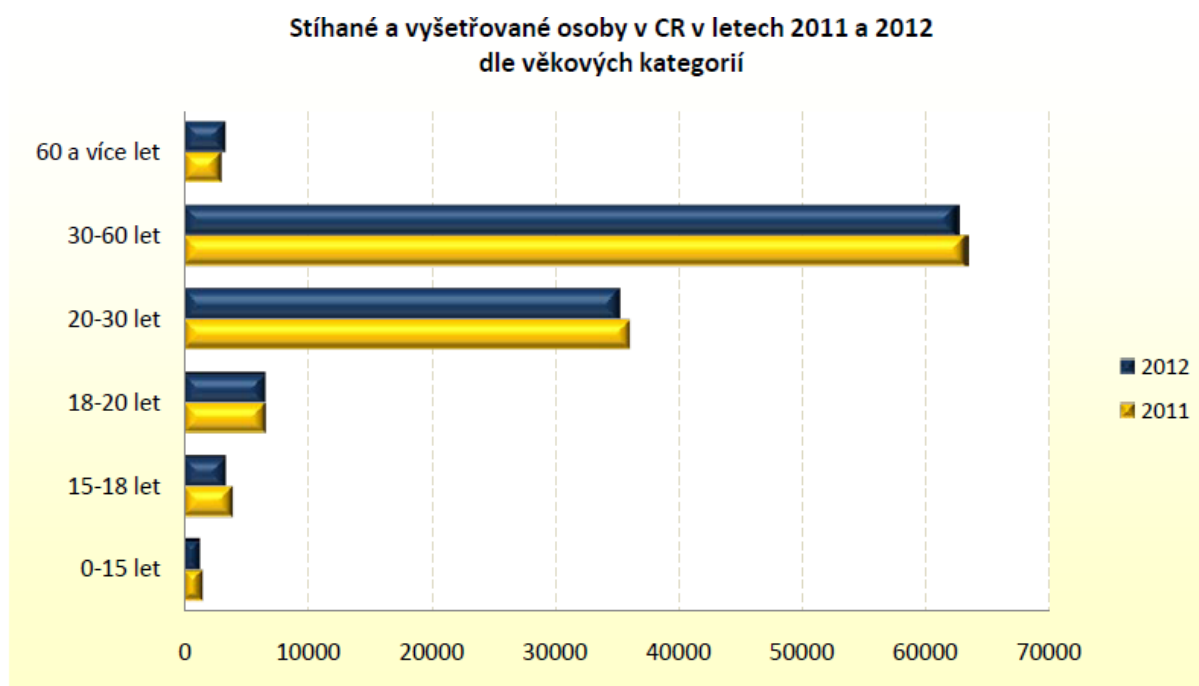
„Kolik jedinců se podílí na určitém typu trestné činnosti v nějakém období“

(Blatníková, Netík, 2008, s. 55).

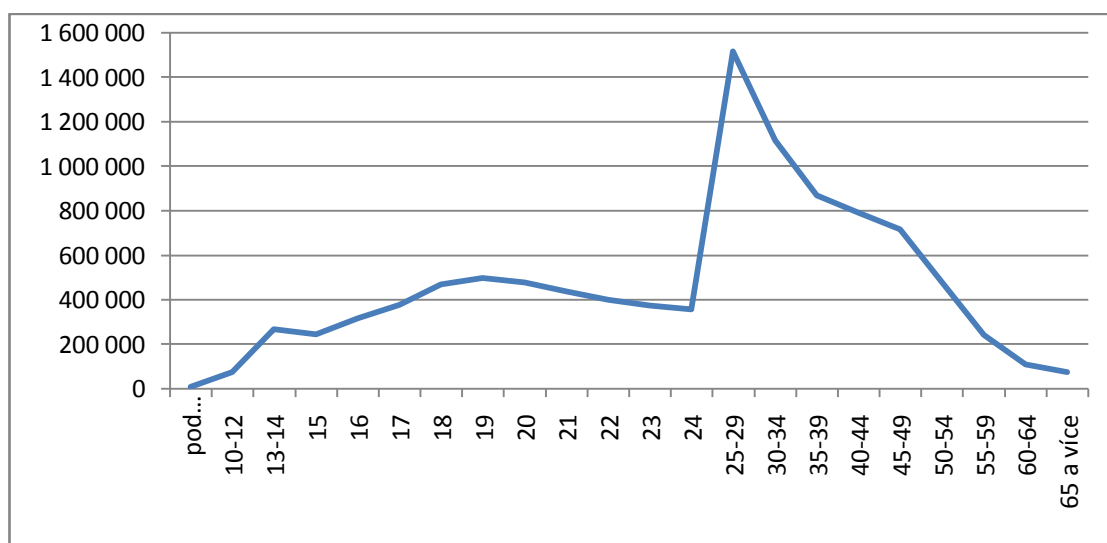
Participaci recidivujících pachatelů na jednotlivých trestných činech jsem uvedla výše. V rámci participace na kriminální kariéře nám jde obecně o vývojový trend. Proto nás v tuto chvíli zajímá, jaký je věkový podíl pachatelů na trestné činnosti.

Dle *Zprávy o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2013*, kterou vydalo Ministerstvo vnitra ČR, máme možnost nahlédnout na následující graf participace pachatelů na souhrnnou trestnou činnost:

Graf 6: Stíhané/vyšetřované osoby v ČR dle věkových kategorií
(Ministerstvo vnitra, 2013, s. 13 – tabulková část)

Graf 7: Zastoupení věkových kategorií na kriminalitě USA (The Federal Bureau Investigation, 2012)

Oproti jiným křivkám (např. graf FBI) je graf z aktuální zprávy MV ČR posunutý k vyšším věkovým kategoriím. Nesoulad mezi oběma grafy může být dán velmi nízkým rozlišením v pozdějším věku pachatelů trestné činnosti u českého grafu. Interval mezi 30-60 lety je velmi široký a vzhledem

k tomu, že tato kategorie má v grafu závěrečné zprávy největší zastoupení, zasloužila by si rozhodně větší rozlišení. Nejen z hlediska kriminologického, ale i z hlediska psychologického, se mezi 30. a 60. rokem života objevuje spousta důležitých životních milníků.

Lauritsen (1998) zdůrazňuje vztah mezi věkem a participací. Část výzkumů dochází k závěru, že nejvyšší pravděpodobnost zahájení trestné činnosti je mezi 13-18 lety, jiné výzkumy oponují se závěry, že mezi 13-18 rokem dochází k poklesu kriminality u mládeže.

Farrington (2005) se téměř v souladu s Lauritsenem domnívá, že největší prevalence (obecné rozšíření) v trestné činnosti leží v období adolescence 15-19 let.

Ve *Zprávě o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky (2013)* můžeme také sledovat postupný vývoj stíhaných a vyšetřovaných osob:

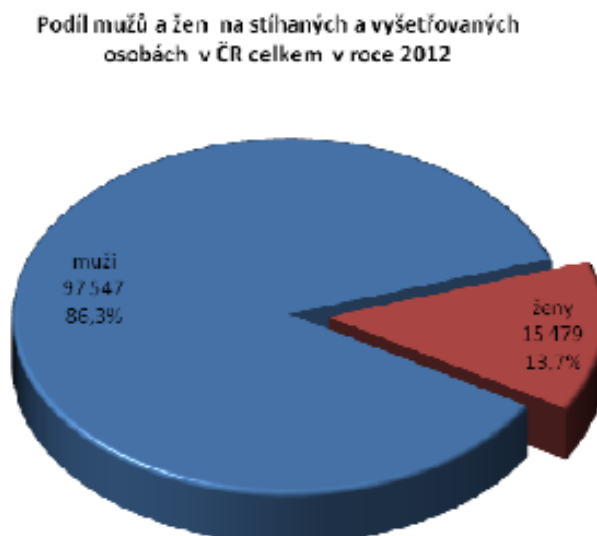
Graf 8: Vývoj počtu stíhaných/ vyšetřovaných osob v ČR (Ministerstvo vnitra, 2013, s. 16)

Celkem bylo stíháno a vyšetřováno pro trestnou činnost 113 026 osob. Jedná se tedy meziroční pokles oproti roku 2011 (-1949, -1,7%). „Počet zjištěných trestných činů meziročně poklesl o 4% a byl nejnižší za posledních 20 let“ (Ministerstvo vnitra, 2013, s. 5).

Co se participace pohlaví na trestné činnosti týká, jednoznačně převažují muži (86%) nad ženami (14%). Obdobné rozložení se objevuje i mezi pachateli násilné trestné činnosti. „Procento žen ve skupině pachatelů vraždy se v různých zahraničních výzkumech liší, ale odhaduje se mezi 10-15%. Častěji se s nimi setkáváme v zemích, kde je vyšší rovnoprávnost žen a muži, naopak v islámských zemích je procento žen pachatelek vraždy nižší“ (Boukalová et al., 2006, s. 28).

Graf 9: Podíl mužů a žen na stíhaných/vyšetřovaných osobách (Ministerstvo vnitra, 2013, s. 16)

4.1.2 Frekvence

Frekvence je četností a mírou kriminálního jednání pachatele. Spelman (1994, s. 12) ve své knize *Criminal Incapacitation* uvádí, že pachatelé, kteří byli ve své minulosti jednou nebo dvakrát zatčeni, páchají v průměru 6-8 trestných činů za rok. Oproti tomu recidivisté trestaní více než dvakrát, spáchají za rok 10-15 kriminálních činů.

Při rozložení frekvence na celou populaci má graf výrazně zešikmený tvar, protože nejvíce frekventovanou trestnou činností páchá jen malá část kriminálních pachatelů.

V této charakteristice se odborníci shodují. Rozpor ovšem nastává v otázce, jak je to s individuální frekvencí pachatele v průběhu jeho věků. Část odborníků se domnívá, že frekvence s jakou zločinci páchají trestnou činností, se během života nemění, druzí oponují, že frekvence během života roste a jiní naopak docházejí k výsledkům, že míra kriminálního jednání pachatele s postupem věku klesá.

4.1.3 Délka (trvání)

Délka je velmi důležitou dimenzí kriminální kariéry, protože nám může napovědět i samotný konec páchaní trestné činnosti. Je to doba, která se určuje od spáchání prvního trestného činu po poslední. Na základě souhry rizikových a protektivních faktorů v životě pachatele se snažíme již během prvního trestného činu odhadovat možnou délku další kriminální kariéry. Neboli se snažíme určit riziko budoucí recidivy, a určit tak prognózu resocializace pachatele.

Podle délky kriminální kariéry dělí Čepelák (1982, s. 123) trestnou činnost následovně:

- ⊕ Kriminální epizoda - krátké období opakované trestné činnosti (max. do 3 let)
- ⊕ Kriminální perseverace (vytrvalost) – období od 3 do 10 let
- ⊕ Kriminální kontinuita – trvalá kriminální recidiva (více než 10 let)

V případě kriminální kariéry, mluvíme v rámci této kategorizace minimálně o kriminální perseveraci či spíše o kriminální kontinuitě.

4.1.4 Zahájení kriminální kariéry

Farrington (2005) shrnuje ve svých teoriích následující poznatky o počátku a nástupu kriminální kariéry.

Počátek páchaní trestné činnosti se datuje mezi 8. - 14. rokem života jedince. Raný nástup kriminální kariéry predikuje dlouhou kriminální kariéru s vysokou frekvencí, závažností a velkým počtem spáchaných činů. Farrington se domnívá, že existuje kontinuita mezi trestnou činností a antisociálním chováním od dětství k dospívání a dospělosti.

Lahey a Waldman (2005) se domnívají, že první problémy v chování dítěte se ukážou při vstupu do školního procesu. Pouze malé procento dětí v tomto věku projevuje extrémní stupeň antisociálního potenciálu (sklonu k antisociálnímu chování), potom ale s vysokou pravděpodobností budou antisociálně jednat dál.

Část dětí, které vykazují antisociální potenciál, během dospívání antisociální vzorce chování nerozvinou. Autoři se domnívají, že je to dáno vlivem protektivních faktorů: vyšší inteligencí, menším počtem delikventních vrstevníků a zázemí rodiny z vyšší socioekonomické třídy. Pokud se antisociální potenciál v budoucnu nerozvine, můžeme hovořit o tom, že dítě během svého vývoje nepotkalo tolik antisociálních a duševně zdravotních komplikací.

Za antisociální neboli „problémové“ chování považují autoři Lahey a Waldman (2005): trestnou činnost proti osobám a majetku (krádež, loupež, vandalismus, vynucený sex), útěky z domova, záškoláctví a symptomy, které jsou zaznamenány v DSM nebo MKN, ale nevedou k zatčení: lhaní, podvádění, rvačky, krutost ke zvířatům, porušování domácích trestů, závislé nebo rizikové chování (př. nebezpečná jízda autem). Pod zdravotními komplikacemi spatřují: poruchu pozornosti, hyperaktivitu, opoziční vzdor, depresivní nebo úzkostné poruchy.

Podle začátku „problémového“ chování rozlišujeme 2 druhy pachatelů:

Tabulka 22: Typy problémového chování (Lahey, Waldman, 2005)

S časným počátkem kriminální kariéry	S pozdějším počátkem kriminální kariéry
<ul style="list-style-type: none"> • problémové chování: lhaní a menší agresivita (krádeže, rvačky, ubližování zvířatům) • vysoká prevalence u školních dětí • problémové chování v dospívání vymizí 	<ul style="list-style-type: none"> • neagresivní problémové chování (útěky z domova, záškoláctví) a vážné agresivní projevy (loupeže, použití zbraně, vynucený sex) • chování není běžné u mladších dětí • vrchol prevalence je v dospívání

Blanc (2005) popisuje deviantní chování během dětství jako formu konfliktu s autoritou: tvrdohlavost, neposlušnost, vzdorovité chování a fyzická agrese. Během života dítěte se projevy mění a stávají se závažnějšími a rozmanitějšími, vzdor vůči autoritě se přesouvá i do školního prostředí – lhaní, krádeže, podvádění. Deviantní chování tak prochází kvantitativní, ale zejména kvalitativní změnou.

Sampson a Laub (2005) se domnívají, že časná delikvence značí slabé sociální vazby v dospělosti a slabé vazby v dospělosti predikují pozdější dospělou kriminální činnost a delikvenci.

Lahey a Waldman (2005) nacházejí ve svých výzkumech vztah mezi problémovým chováním v dětství a pozdější anxiitou a depresivitou v dospělém životě. Úzkostný a depresivní jedinec je dle jejich názoru vystaven vyššímu riziku kriminální recidivy.

Zara a Farrington (2009) zkoumali ve své longitudinální studii prediktory pozdějšího počátku kriminální kariéry. Ve svém výzkumu si stanovili čtyři základní hypotézy a porovnávali tři výzkumné skupiny (pachatelé s časným počátkem kriminální kariéry, pachatelé s pozdějším počátkem a kontrolní skupina – „nepachatelé“). Pachatele s časným počátkem definovali jako jedince, kteří zahájili svou kriminální kariéru před 21. rokem života.

V rámci svého výzkumu se snažili postihnout široké spektrum rizikových faktorů v dětství, dospívání a rané dospělosti. V rámci toho vytvořili hodnotící dotazník, který byl určen pro rodiče dětí ve výzkumném vzorku, učitele, vrstevníky, psychology, sociální pracovníky a psychiatry. Chlapci zařazení do výzkumu byli hodnoceni a zkoumáni od svých 8 let až do 48 roku života.

Rizikové faktory byly rozděleny a následně zkoumány ve čtyřech hlavních časových periodách: dětství (8-10 let), puberta (12-14 let), dospívání (16-18 let) a dospělost (32 let). Pro každé časové období byly rizikové faktory rozděleny do následujících kategorií: psychologické/individuální faktory, škola, rodina, socio-ekonomické, sociální a behaviorální faktory.

Rozdíly mezi skupinami pachatelů s časným počátkem, s pozdějším počátkem kriminální kariéry a kontrolní skupinou „nepachatelů“ **v dětství (8-10 let)**, byly následující:

- ⊕ Pachatelé s pozdějším počátkem byli ve srovnání s „nepachateli“ více impulzivní a selhávali v pozornosti.
- ⊕ Pachatelé s časným počátkem jsou oproti pachatelům s pozdějším zahájením více odvážní až troufalí.
- ⊕ Ačkoliv byla u pachatelů s pozdějším počátkem kriminální kariéry shledána v dětství nejvyšší nervozita, tento rozdíl se nepodařilo pro toto období statisticky prokázat.
- ⊕ Pachatelé s pozdějším počátkem selhávají oproti kontrolní skupině jak ve verbální, tak i v neverbální složce inteligence. Mají celkově nižší školní úspěchy.
- ⊕ Co se rodinného zázemí týče, pachatelé s pozdějším počátkem byli oproti kontrolní skupině více zanedbaní (ve smyslu materiální péče), neměli nad sebou rodičovský dozor a pocházeli často z rozvrácených rodin. Naproti tomu pachatelé s časným počátkem mají ve srovnání s pachateli s pozdější kriminální kariérou více kriminálního vzoru v rodině a procházejí špatnou rodinnou výchovou.
- ⊕ Pachatelé s pozdní kriminální kariérou ve srovnání s „nepachateli“ pocházejí spíše z horších bytových podmínek (*zanedbané ubytování, špatné dekorace nebo interiér, neadekvátní nebo starý nábytek*) a z většího počtu sourozenců. Jejich rodina je rozsáhlá. Bytová situace tohoto typu může u chlapců vyvolat pocit sociální neadekvátnosti až úzkosti. Pokud si pocit neadekvátnosti přenesou do dospělosti, nebudou schopni vyrovnat se tlakem a obtížemi dospělého života. Pachatelé s časným počátkem trestné činnosti se potýkají v dětství s nižšími příjmy rodiny, ve srovnání pachatelů s pozdějším počátkem.
- ⊕ Pachatelé s časným počátkem mají signifikantně méně přátel, než pachatele s pozdější kriminální kariérou.

- ⊕ U pachatelů s pozdějším počátkem trestného chování byla zaznamenána ve srovnání s kontrolní skupinou pouze nečestnost jako projev behaviorálního rizikového faktoru. U pachatelů s časným počátkem byla shledána statisticky vyšší problémovost v chování a potíže s disciplínou.

Rozdíly mezi skupinami pachatelů s časným počátkem, s pozdějším počátkem kriminální kariéry a kontrolní skupinou „nepachatelů“ **v pubertě (12-14 let)**, byly následující:

- ⊕ V tomto věkovém období se pachatelé s pozdějším počátkem kriminální kariéry příliš neliší od kontrolní skupiny „nepachatelů“. Oproti nim mají pouze zvýšenou úzkostnost, nižší verbální IQ a předčasně opouštějí školský vzdělávací systém. Další rozdíly např. v agresivitě, impulzivitě nebo jiném problematickém chování nebyly nalezeny. Skupiny se neliší ani v socioekonomickém statutu nebo v sociálním zázemí.
- ⊕ Více rozdílů bylo shledáno mezi skupinou pachatelů s časným a pozdějším počátkem. Pachatelé s pozdějším počátkem trestné činnosti byli méně agresivní oproti pachatelům s časným začátkem, byli méně troufalí, méně odvážní a lépe se koncentrovali.
- ⊕ Pachatelé s pozdějším počátkem kriminální kariéry měli prokazatelně více přátel než pachatelé s časným počátkem.
- ⊕ Pachatelé s časným počátkem pocházeli z rodin, které měly ve srovnání s pachatelem pozdější kriminální kariéry, nižší příjmy.
- ⊕ Pachatelé s časným počátkem kriminální kariéry prokazují problematické chování: časté lhaní, nepřátelství k policii, krádeže, delikvence a násilí dle vlastní výpovědi. Takové vzorce antisociálního chování u pachatelů s pozdějším počátkem páchaní trestné činnosti v tomto vývojovém období nenacházíme.

Rozdíly mezi skupinami pachatelů s časným počátkem, s pozdějším počátkem kriminální kariéry a kontrolní skupinou „nepachatelů“ **v dospívání (16-18 let)**, byly následující:

- ⊕ Pachatelé s pozdějším počátkem kriminální kariéry se lišili od kontrolní skupiny „nepachatelů“ pouze ve zvýšené úrovni neuroticismu, proti-politickými postoji a nestabilním zaměstnáním. Jiné statisticky významné rozdíly v osobnosti, socioekonomickém postavení nebo v chování, nebyly nalezeny.
- ⊕ Oproti tomu byla nalezena řada významných rozdílů mezi skupinou s pozdější a časnou kriminální kariérou. Pachatelé s pozdějším začátkem jsou výrazně méně agresivní a nemají tzv. anti-policejní postoje. Na druhou stranu jsou charakterističtí absencí sexuálních zkušeností v tomto období.
- ⊕ Ve školním prostředí nemají pachatelé s pozdějším počátkem problémy se zkouškami, na rozdíl od pachatelů s časnou kriminální kariérou.
- ⊕ Pachatelé s časným počátkem jsou prokazatelně více zaměstnáni v nekvalifikovaných manuálních profesích, případně mají vyšší nezaměstnanost a dluhy oproti pachatelům s pozdějším počátkem.
- ⊕ Pachatelé s pozdější trestnou činností mají prokazatelně méně tzv. závadových kamarádů, nepatří do antisociální skupiny. Nejsou závislí na automatech a alkoholu. Pokud požijí alkohol, pak se neprojevují agresivním způsobem a nevyhledávají fyzické spory. Dle vlastního hlášení pachatelé s časným počátkem také statisticky častěji přiznávají užívání drog, delikventní jednání a používání násilí.

Rozdíly mezi skupinami pachatelů s časným počátkem, s pozdějším počátkem kriminální kariéry a kontrolní skupinou „nepachatelů“ **v dospělosti (32 let)**, byly následující:

- ⊕ Pachatelé s pozdějším počátkem se od kontrolní skupiny „nepachatelů“ liší v antipolitických postojích a tím, že sami přiznávají páchání trestné činnosti. Na rozdíl od „nepachatelů“, považují svůj dosavadní život za neúspěšný.
- ⊕ Ve srovnání s pachateli s časným počátkem kriminální kariéry, mají pachatelé s pozdějším počátkem výrazně méně hospitalizací a léčebných procedur, mají méně krátkodobých zaměstnání.
- ⊕ Pachatelé s časným počátkem výrazněji nadužívají alkohol a přiznávají se k užívání drog.

Díky výzkumu mohou autoři studie shrnout:

- ⊕ Kriminální chování v dospělosti může být predikováno od dětství.
- ⊕ Některé rané psychické a temperamentové faktory (nervozita, neurotismus, anxieta) mohou hrát preventivní roli před časným zahájením trestné činnosti.
- ⊕ Tyto protektivní psychické vlastnosti se mohou stát v dospělosti rizikovými.
- ⊕ Pachatelé s pozdějším počátkem kriminální kariéry se v dětství a dospívání příliš neliší od kontrolní skupiny – „nepachatelů“ a zároveň se výrazně liší od skupiny pachatelů s časným počátkem kriminální kariéry.
- ⊕ Pro pachatele s pozdějším zahájením trestné činnosti je charakteristický vyšší stupeň nervozity, neurotismu a anxiety.

„Věk počátku je tedy významným prediktorem následné kariéry, ale není jasné, zda časně zahájení kriminálních aktivit predikuje vysokou frekvenci, vyšší (průměrnou) míru závažnosti kriminálního chování nebo delší kriminální kariéru“ (Blatníková, Netík, 2008, s. 61).

4.1.5 Interval mezi trestnými činy

Délka mezi jednotlivými trestnými činy, intenzita s jakou se pachatel dopouští kriminální činnosti je další sledovanou dimenzí kriminální kariéry. Interval mezi delikty nám poskytuje cenou informaci o možnosti resocializačního procesu. Pokud je intenzita s jakou jedinec páchá kriminální činnost vysoká a intervaly mezi jednotlivými delikty krátké, jeví se prognóza resocializace jedince jako nepříznivá.

„Se snižujícím se vzděláním se snižuje délka intervalů, nejkratší interval mají tedy recidivisté s nedokončeným základním vzděláním a nevyučení. Stejně tak svobodní a rozvedení bez partnerského vztahu“ (Suchý, 1983, s. 72)

Tabulka 23: Modely intervalů kriminální recidivy Yoshimasu (dle Blatníková, Netík, 2008)

4 modely intervalů recidivy:	
Suspensivní model	Pachatel po jednom delikventním „vybočení“ znovu trestnou činnost nepáchá, tj. k recidivě nedochází.
Intermitentní model	Jedná se o tzv. přerušovanou kriminální kariéru, pachatel recidivuje po více než pěti letech. Charakteristické pro něho je, že období vzestupu závažných trestných činů střídá s obdobími bez trestné činnosti.
Remitentní model	Intervaly recidivy se pochybují v rozmezí 2,5 – 5 let.
Sukcesivní model	K recidivě dochází v době kratší než 2,5 roku.

4.1.6 Zbývající délka kariéry

Odborná literatura hovoří o tzv. reziduální (zbytkové) délce kriminální kariéry. Jedná se o kvalifikovaný odhad potencionálního ukončení kriminální kariéry. Odhad se provádí na základě dosavadního průběhu kriminální kariéry a má pouze pravděpodobnostní charakter. Odhad zbývající délky kariéry a následné její ukončení, je důležitou kriminalistickou proměnnou, jelikož tyto závěry mohou ovlivnit tvůrce politik, soudní systém a vězeňství.

4.1.7 Ukončení kariéry (desistance)

Fenoménu desistance nebyla v minulosti věnována příliš velká pozornost. Výzkumníci se v minulosti věnovali více rizikovým proměnným kriminální kariéry. Svou pozornost věnovali hlavně tématům specializace a eskalace trestné činnosti. Zvýšený zájem o problematiku ukončení kariéry může také znamenat změnu pohledu na dosavadní pachatele a jejich kriminální kariéru, jak o tom píše Farral (2010):

- ⊕ Studium desistance poskytuje širší pohled pro kriminalisty a soudní systém, který s oblibou využívá statický model člověka jako pachatele, „kriminálního“ nebo vězně. Model desistance tak upozorňuje na potřebu pochopení změny nebo změn v identitě osobnosti.
- ⊕ Pojetí desistance také upozorňuje na fakt, že dnešní mladistvý pachatel, bude spíše v budoucnu otcem od rodiny, než habituálním zločincem (recidivistou).
- ⊕ Desistance nám tak nabízí úhel pohledu na to, čím lidé ještě mohou být, než na to, čím byli v minulosti, případně čeho se v minulosti dopustili.

Blanc (2005) kriminální kariéru těsně před ukončením charakterizuje klesající frekvencí kriminálního jednání, větší specializací pachatelů a spácháním většího množství drobných deliktů.

Farrington (2007) popisuje, že stejně jako za frekvencí trestných činů stojí nejen vnitřní konstrukty, ale také environmentální faktory (jakými jsou např. příležitost k trestné činnosti) a kognitivní procesy (rozhodnutí spáchat trestnou činnost), stojí environmentální faktory a kognitivní proces i za jevem desistance.

Sampson a Laub (2005) se domnívají, že ukončení kriminální kariéry nebo vystoupení z ní umožňují tzv. body zlomu, mezníky (turning points): svatba, armáda, školní reforma, práce a změna sousedství. Jsou to nové sociální situace, které s sebou přinášejí možnost:

- ⊕ odříznout minulost od současnosti
- ⊕ supervize a monitorování jako nové příležitosti k sociální podpoře a růstu
- ⊕ změny dosavadní rutinní aktivity
- ⊕ změny identity

Farrington (2007) na toto téma dodává, že vlivem těchto mezníků, nebo zlomových bodů, dochází k poklesu antisociálního potencionálu pachatelů. Tyto události přinášejí do života větší sociální kontrolu a strukturování rutinní aktivity.

Změnu identity rozdělil Farral (2010) na čtyři fáze:

- I. Prvotní naděje o snadné změně identity,
- II. Relapsy/recidiva, ale doprovázená potřebou a obnovením smyslu změny v identitě,
- III. Pocity viny,
- IV. Obnovení identity z pachatele na bývalého pachatele trestných činů.

Ke změně identity dochází díky tzv. kognitivní transformaci. Ženy mnohem častěji v rámci tohoto procesu zdůrazňují náboženské nebo duchovní změny, které u nich nastaly. Dále zdůrazňují vliv dětí, které umocnily změny v jejich chování. Muži jako zlomové body spíše popisují uvěznění, léčbu nebo působení širší rodiny.

Otázkou zůstává, zda u pachatele došlo k ukončení kriminální kariéry nebo zda se v páčání trestné činnosti tak zdokonalil, že je jeho trestná činnost neodhalitelná. Odborníci se shodují, že ve stáří opravdu dochází k upuštění od kriminálních aktivit. Jednoduše proto, že pachatelé na to již nestačí síly. Ale v kolika letech tomu tak je? Přesné pochopení toho, jak dochází u pachatelů k desistanci, jaké kognitivní procesy nebo enviromentální faktory tomuto jevu předcházejí? Odpovědi na tyto otázky jsou stěžejní pro vytvoření efektivního preventivního programu.

Kazemian (2007) shrnuje ve svém článku definice desistance, resp. operacionální popisy pachatelů zařazených do vzorku výzkumných studií, které se zabývaly tématem ukončení kriminální kariéry.

Tabulka 24: Přehled operacionálních definic desistance (Kazemian, 2007, s. 3)

Autoři	definice
Farrington, Hawkins	Odsouzení do 21 roku života, ale ne již mezi 21 a 32 rokem.
Farrington, Wikström	Věk do 25 let při posledním úředně zaznamenaném trestném činu.
Haggard, Gumpert, Grann	Bez dalšího odsouzení v předchozích nejméně 10 letech.
Kruttschnitt, Uggen, Shelton	Absence oficiálně zaznamenaného nového trestného činu nebo přestupku nejméně za dobu 2 let.
Laub, Sampson	Absence opětovného zatčení až do věku 70 let.
Loeber, Stouthamer-Loeber, Van Kammen, Farrington	Bez trestného činu po období ne kratší jednoho roku.
Maruna	Jedinci, kteří sami sebe definují jako recidivisty a kteří se rozhodli nepáchat trestnou činnost v budoucnu. Zároveň jsou prokazatelně rok bez kriminálního chování.
Maruna, LeBel, Burnett, Bushway, Kierkus	Absence dalšího odsouzení po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody po dobu 10 let.
Mischkowitz	K poslednímu uvěznění, které trvalo nejméně 10 let, došlo před 31. rokem života pachatele.
Sampson, Laub	Mladiství pachatelé, kteří nebyli zatčeni jako dospělí.
Shover, Thompson	Žádný trestný čin po dobu 36 měsíců od propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.
Uggen, Kruttschnitt	Desistance dle vlastního doznání pachatele, který se nedopustil žádného nezákonného chování po dobu 3 let. Desistance dle oficiálních záznamů – pachatel nebyl po dobu 3 let zatčený.
War	Pachatelé, kteří nemají záznam trestného činu po dobu jednoho roku.

4.1.8 Specializace trestné činnosti

U této dimenze kriminální kariéry nás zajímá zaměření kriminality. Jaké trestné činnosti se pachatel dopouští? Dopouští se pouze tohoto druhu kriminality, nebo je jeho kriminální kariéra všestranná?

Farrington (2005) se domnívá, že trestná činnost je spíše rozrůzněná, než že by se úzce specializovala. Pachatelé, kteří se dopouštějí deliktů, si osvojili antisociální prvky chování: nadměrné užívání alkoholu, bezohledná jízda v autě, sexuální promiskuita, násilnictví a záškoláctví nebo pracovní fluktuace. A právě tyto antisociální prvky chování poskytují základnu pro širokou paletu trestných činů: výtržnictví, vandalismus, držení a šíření omamných látek, znásilnění, zneužívání, neoprávněné držení cizí věci, ozbrojování, omezování osobní svobody apod. Všeestrannost v páchání trestné činnosti proto není dána pouze různými druhy kriminality, ale také různými typy projevů antisociálního chování.

Trestná činnost mladistvých je variabilnější. Trestnou činnost páchají zejména pro zábavu, vzrušení, z důvodu nudy nebo vzteku a samozřejmě také pro získaný užitek. Kolem 20. roku života se stává zisk z trestné činnosti dominantní motivací, a tak různorodost nezákonných aktivit klesá a dochází spíše ke specializaci, k zdokonalování, a tím pádem i většímu zisku z trestné činnosti.

Farrington (2005) dále dochází k závěru, že různé druhy kriminality mají počátek v odlišných letech života.

Tabulka 25: Modely specializace kriminální recidivy Yoshimasu (dle Blatníková, Netík, 2008)

4 typy recidivy na základě specializace pachatele:	
Monotropní recidiva	Kriminální jednání stejného druhu (např. pouze krádeže). Takoví pachatelé se stávají specialisty svého oboru.
Homotropní recidiva	Pachatel se dopouští dvou nebo více stejnorodých deliktů (např. různé majetkové trestné činy).
Ditropní recidiva	Jedná se o trestnou činnost, které spadá do dvou skupin kriminality (např. majetkové trestné činy a násilné trestné činy)
Polytropní recidiva	Kriminalita spadající do více než dvou kategorií (např. majetkové, násilné a sexuální trestné činy)

4.1.9 Závažnost a eskalace

*„Posun v kariéře pachatele k závažnějším typům a formám kriminálního jednání“
(Blatníková, Netík, 2008, s. 67).*

Farrington (2005) se domnívá, že některé trestné činy předcházejí jiným. Catalano a kol. (2005) dochází k podobným závěrům - různé typy trestné činnosti jsou zahájeny v odlišném věku.

K eskalaci trestné činnosti podle autora Blanc (2005) dochází díky – socializaci, učení a posílené praxi v trestné činnosti.

Odborníci ale nedocházejí ke shodě, zda eskalace a stupňování nebezpečnosti platí jako obecné pravidlo pro kriminalitu. Někteří autoři se domnívají, že nemusí vůbec docházet k postupnému narůstání nebezpečnosti a pachatel může hned napoprvé zaútočit velmi závažným způsobem. Pokud se tomu tak stane, i z nebezpečného a závažného způsobu provedení musí být patrné, že se jedná o „nováčka“. Pokud to ale patrné není a jedná se opravdu o první trestný čin takového charakteru? K

eskalaci muselo docházet jedině ve fantaziích a samotnému provedení musely předcházet složité přípravy. Máme pak co do činění s velmi nebezpečným pachatelem, kterého jsme nebyli schopni identifikovat předem?

Eskalace je určitý druh vývoje. Langmeier, Krejčířová (2006) popisují dva teoretické přístupy ve vývoji jedince. Domnívám se, že tyto dvě teorie můžou stát také za neshodami ohledně existence či neexistence eskalace závažnosti trestných činů. Konkrétně se jedná o spor mezi kontinuálním a diskontinuálním vývojem.

Tabulka 26: Teorie vývoje

Kontinuální vývoj	Diskontinuální vývoj
<ul style="list-style-type: none"> • uznává zrání • vývoj spočívá ve zlepšování schopností a dovedností v růstu žádoucích způsobů chování a v poklesu nežádoucích způsobů chování 	<ul style="list-style-type: none"> • tzv. období skoků • jedinec je v každém vývojovém stupni kvalitativně jiný (jinak myslí, prožívá, jinak uspokojuje své potřeby)

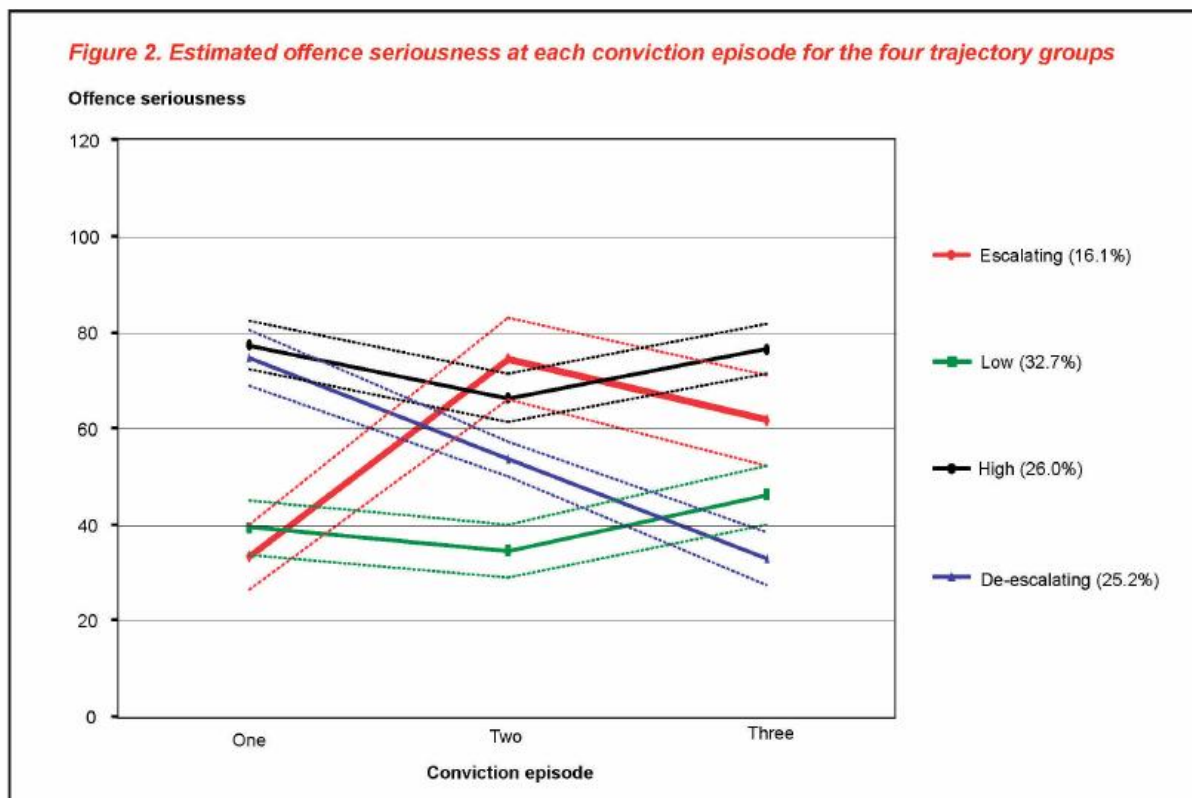
Toto rozdělení můžeme aplikovat také na vývoj kriminální kariéry: kontinuální vývoj potvrzuje teorie o eskalaci, rozvoji a zdokonalování kriminálních dovedností. Vzhledem k tomu, že se jedná o vývoj kontinuální, dovedeme z předchozí trestné činnosti usuzovat na další kriminální aktivity. Diskontinuální vývoj hovoří o tzv. skocích v kriminalitě. Pachatel může prvně spáchat drobnou krádež a za určitý čas se podííl na závažném loupežném přepadení. Problémem diskontinuálního vývoje je to, že nemůžeme dobře usuzovat z minulé kriminální kariéry na budoucí, protože nevíme, v jakém období či v jakém stupni změny se pachatel nachází. Zda před kvalitativním „skokem“ nebo po něm.

Autoři Lulham a Ringland (2010) se pokusili ve svém výzkumu zachytit změny závažnosti trestných činů napříč kriminální kariérou. Statisticky porovnávali závažnosti jednotlivých kriminálních epizod daného pachatele a párovým srovnáním došli ke dvěma statisticky významným a potvrzeným závěrům:

- ⊕ **Statisticky významný pokles** závažnosti byl zaznamenán mezi prvním a druhým trestným činem, u pachatelů, kteří se dopustili právě dvou deliktů.
- ⊕ **Statisticky významná eskalace** - nárůst závažnosti trestného činu, byla zjištěna mezi pátým a šestým trestným činem, u pachatelů, kteří se dopustili právě šesti zaznamenaných deliktů.

Lulham a Ringland (2010) dále použili metodu Group Based Trajectory Modelling (*Modelování trajektorie založené na skupině*) k tomu, aby mohli kvalitativně popsat vývojovou křivku závažnosti trestných činů v rámci kriminální kariéry jednoho pachatele. Vývoj závažnosti jednotlivých trestných činů byl vždy měřen mezi třemi epizodami jdoucími přímo za sebou.

Graf 10: Závažnost jednotlivých trestných činů pro čtyři skupiny trajektorií
(Lulham, Ringland, 2010, s. 5)

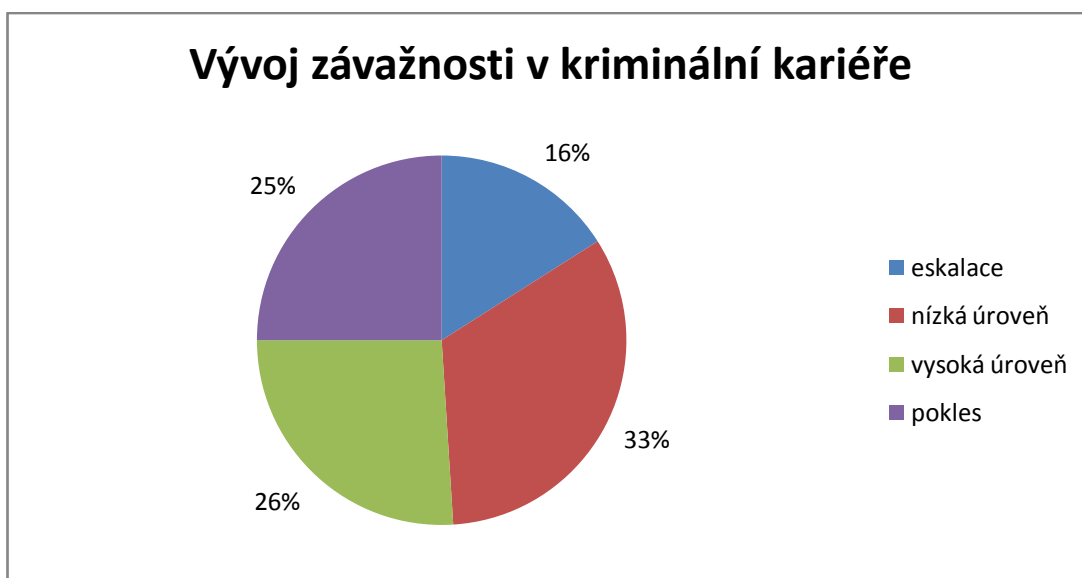

Na základě tohoto modelování byli schopni definovat čtyři možné vývoje závažnosti trestné činnosti pachatelů:

- ⊕ **Eskalující skupina** – jedná se o pachatele, kteří se dopouštějí nízké závažnosti v rámci prvního trestného činu, ale závažnost výrazně roste v rámci druhého a třetího deliktu. Ve výzkumném souboru byla tato křivka charakteristická pro 16,1% pachatelů.
- ⊕ **Skupina s celkovou nízkou mírou závažnosti** – pachatelé se drží relativně stejně nízké závažnosti trestných činů v rámci své kriminální kariéry. Do této skupiny spadalo 32,7% výzkumného vzorku.
- ⊕ **Skupina s celkovou vysokou mírou závažnosti** trestných činů, kterou si drží napříč relativně celou dobu trvání své kriminální kariéry. Do této kategorie mohli zařadit autoři výzkumu 26% pachatelů.
- ⊕ **De-eskalující skupina** – jedná se o pachatele, jejichž míra závažnosti v rámci kriminální kariéry klesá. V této skupině můžeme najít 25,2 % výzkumného vzorku.

Pokud bych měla tento výzkum shrnout, je patrné, že ve vzorku převažují pachatelé, kteří si během své kriminální kariéry udrží relativně nízkou závažnost trestných činů. Pak jsou téměř shodně zastoupeny skupiny pachatelů, kteří se během celé své kriminální kariéry dopouštějí závažné trestné činnosti a skupina pachatelů, pro které je charakteristická spíše klesající míra závažnosti deliktů. Nejméně zastoupena je potom skupina, jejíž trestná činnost nese charakter eskalující, narůstající závažnosti a nebezpečnosti pro společnost.

Graf 11: Procentuální zastoupení pachatelů dle jejich trajektorie kriminální kariéry

Dále se Lulham a Ringland (2010) zaměřili na charakteristiky pachatelů v jednotlivých skupinách trajektorií závažnosti. Zajímalo je pohlaví, věk v době prvního odsouzení, a zda se jednalo o „domorodého“ pachatele nebo „přistěhovalce“. Pomocí dvourozměrného srovnání zjistili, že ve skupině s celkovou vysokou mírou závažnosti převažují muži, místní obyvatelé a zejména pachatelé, kteří se dopustili svého prvního trestného činu v mladším věku života.

Autoři Lui, Francis a Soothill (2010) definovali ve své longitudinální studii eskalaci závažnosti kriminálních činů dvě proměnné, které se významně na změně závažnosti podílejí:

- ⊕ Narůstající zkušenost a zběhlost v systému trestního soudnictví,
- ⊕ Vývojové zrání věkem pachatele.

Zároveň se jim podařilo zjistit, že první faktor má pozitivní vztah k eskalaci a díky němu dochází k nárůstu závažnosti deliktů, druhý faktor má na eskalaci negativní vliv, tj. díky vyššímu věku dochází k de-eskalaci, poklesu závažnosti trestných činů.

Autoři studie dále zjistili, že většina pachatelů závažnost trestných činů během své kriminální kariéry příliš nemění, drží se pořád stejné úrovně a to tzv. „šedé zóny“ průměrné závažnosti deliktů.

4.1.10 Spolupachatelství

§23/ 2009 Sb. vidí spolupachatelství takto: „Byl-li trestný čin spáchán úmyslným společným jednáním dvou nebo více osob, odpovídá každá z nich, jako by trestný čin spáchala sama (spolupachatelé).“ Z hlediska právního je tedy jedno, zda se pachatel trestného činu dopustí sám, nebo s více pachateli, zákon na ně pohlíží stejně. Ovšem forenzní psychologie a kriminalistika tyto případy rozlišuje.

Farrington (2005) tvrdí, že většina kriminální činnosti v dospívání je páchána ve skupině, pachatelé od 20 let výše potom páchají trestnou činnost sami.

Proč je většina kriminální činnosti v dospívání páchána ve skupině? Pravděpodobně to souvisí s převažující potřebou sounáležitosti s vrstevníky v tomto vývojovém období. V průběhu dospívání se jedinec osamostatňuje nejen od rodiny, ale i od skupiny vrstevníků, a pokud si dostatečně zvnitřnil antisociální postoje, bude pokračovat v páchání trestné činnosti sám.

Skupinová trestná činnost může pro jednotlivé pachatele přinášet to, co by sami nezískali. Sdílení zkušeností, předávání praxe v „oboru“, pocit bezpečí a menší strach z odhalení vlivem rozložení odpovědnosti ve skupině apod.

Spolupachatelství je nejčastěji preferovanou variantou u majetkových trestných činů, oproti tomu sexuální násilné trestné činy jsou ze své podstaty páchany spíše samostatnými jedinci.

Tabulka 27: Modely spolupachatelství (Blatníková, Netík, 2008, s. 69)

⊕ Samostatné kriminální jednání	Pachatel se angažuje v kriminálním jednání pouze sám
⊕ Kariéra spolupachatelství	Pachatel se dopouští kriminálního jednání vždy s ostatními
⊕ Kombinace předchozích	Pachatel během své kariéry prezentuje jak model „osamocенého pachatele“, tak model „spolupachatele-komplíce“.

Domnívám se, že stejně jako u všech kategorizací a typologií, převažuje i v praxi právě zlatá střední cesta – kombinace samostatné a spolupachatelské kriminální kariéry.

Ve výzkumné části budu sledovat všechny dimenze kriminální kariéry kromě: desistance (ukončení) a reziduální (zbytkové) doby kriminální kariéry.

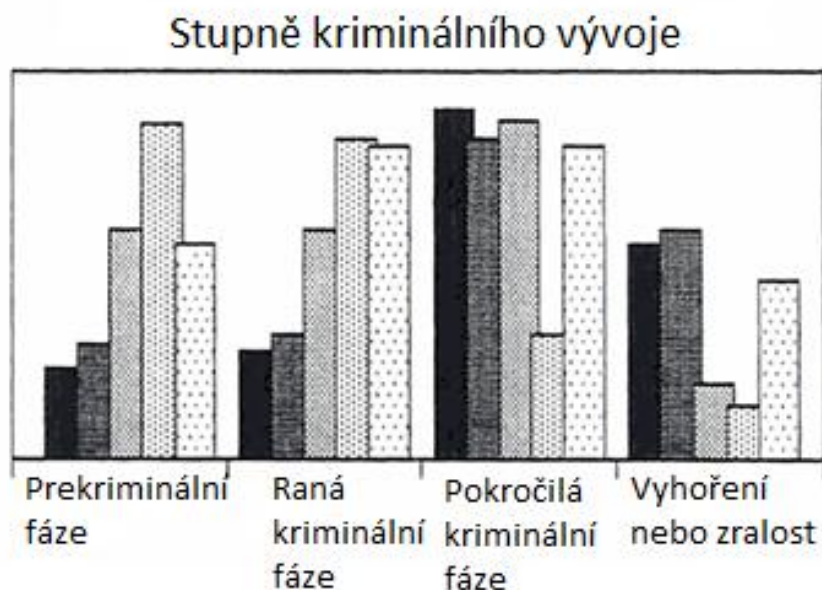
4.2 Čtyři stupně kriminálních kariér

Walters (1990) přichází se svým modelem vývoje kriminální kariéry, který je popsán níže.

Na grafu jsou znázorněny všechny čtyři vývojové stupně: prekriminální fáze, fáze rané kriminality, pokročilá kriminalita a fáze kriminálního vyhoření nebo stádium zralosti.

Každá fáze má 5 sloupců, které označují motivaci k trestné činnosti v daném vývojovém stupni kriminální kariéry. Černý sloupec označuje primární motivaci – strach. Druhý až pátý popisují sekundární motivaci. Druhý sloupec představuje vztek/rebelii, třetí sílu/kontrolu, čtvrtý vzrušení/potěšení a poslední, pátý sloupec chamtivost/lenost.

Graf 12: Modely vývoje kriminální kariéry (Walters, 1990, s. 116)

Prekriminální fáze (10 - 18 let)

Walters (1990) řadí tuto fázi mezi 10. – 18. rok života. Z grafu je patrné, že v tomto období jasně dominuje motiv vzrušení a potěšení. Mladiství v této fázi nejčastěji páchají trestný čin výtržnictví, vandalismu, odcizení cizího majetku, vloupání nebo krádeže. Jak bylo popsáno výše, pro toto období je charakteristická trestná činnost ve spolupachatelství a jen malé procento z těchto pachatelů se dopustí závažnější násilné trestné činnosti. Naopak většina mladých lidí v této fázi kriminální kariéru končí.

Raná kriminální fáze (18 - 25/28 let)

Motiv vzrušení a potěšení přestává být dominantní motivací, významně roste motivace v podobě chamtivosti nebo lenosti.

Počet pachatelů na první pohled postupně klesá a pachatelé, kteří se dopouštěli trestné činnosti jen v rámci problémové party, z nudy, pro potěšení nebo vzrušení, během dospívání kriminální kariéru opouštějí. V rané kriminální fázi většinou nestoupá počet pachatelů, ale stoupá nebezpečnost jejich trestných činů. Majetkově trestná činnost dosahuje vyšších škod, než u předchozího stupně kriminální kariéry, a mezi 18-25/28 lety se začíná objevovat násilná trestná činnost.

Pokud v rané fázi nedojde k ukončení kriminální kariéry, je velká pravděpodobnost, že se pachatel v budoucnu vyvine v recidivistu.

Pokročilá kriminální fáze (29 - 40 let)

Vzrušení a potěšení z trestné činnosti se stává nejméně frekventovanou motivací. Naopak motivy, které výrazně nabraly na síle, jsou: strach, vztek nebo rebelie. Vzrůstá i potřeba kontroly a moci, chamtivost a lenost zůstávají stejnými motivátory jako v rané fázi kriminality.

V pokročilé fázi opouští kriminální kariéru nejméně pachatelů, a pokud připustíme koncept eskalace trestné činnosti, ke stupňování závažnosti deliktů dochází právě na této úrovni kriminální kariéry.

Kriminální vyhoření nebo stádium zralosti (od 40 let dále)

Oproti dvěma předchozím fázím se dá říci, že v této fázi motivace k trestné činnosti celkově klesá. Snižuje se frekvence a intenzita, s jakou se pachatelé starší 40 let dopouští trestné činnosti, a pomalu dochází k desistanci (ukončení kriminální kariéry).

Z hlediska biologického stárnutí dochází k poklesu fyzické energie, kterou by pachatel mohl investovat do trestné činnosti. Z hlediska psychologického se zhoršují kognitivní schopnosti (myšlení, paměť, inteligence) a může docházet ke změně hodnot a životního postoje.

Pokud pachatel opustí kriminální kariéru pro fyzickou či psychickou nedostačivost, hovoříme o tzv. kriminálním vyhoření. Pokud přestává páchat delikt pro nově získaný náhled na svou osobu, pro změnu hodnot a životních postojů, hovoříme o stádium „zralosti“ pachatele.

4.3 Kariérový pachatel (career criminal)

Tento pojem používají Blumstein, Cohen, Roth a Visher (1986) ve svém díle: *Criminal career and „Career Criminals“*. Tohoto pachatele charakterizují jako velmi nebezpečného a chronicky páchajícího trestnou činností. Jeho kriminální kariéra by se dala popsat jako sled závažných trestných

činů, kterých se dopouští s vysokou frekvencí a po relativně dlouhou dobu své kriminální kariéry. Tento pachatel se patrně dopouští trestné činnosti již od dětství a díky četnosti spáchaných deliktů, má velký podíl na celkové kriminalitě.

Tak bychom mohli slovy konceptu kriminální kariéry popsat nejtvrdší jádro recidivujících pachatelů.

Na druhém pólu typologie stojí pachatel s krátkodobou kariérou, který se dopustí méně trestných činů s výrazně nižší nebezpečností a s nízkou frekvencí.

Otázka zůstává, jak při prvním dopadení odhalit, zda se jedná o kariérového, nebo příležitostného pachatele.

4.4 Trajektorie kriminálního chování

Blatníková, Netík shrnují řadu výzkumů, které se zabývaly typologií kriminální kariéry podle počátku trestné činnosti:

Tabulka 28: Trajektorie kriminálního chování (Blatníková, Netík, 2008, s. 103)

Trajektorie kriminální kariéry	popis
Stabilní s raným počátkem	Pachatelé vykazují stabilní vzorec antisociálního chování od raného dětství po dospělost
Adolescencí limitovaný počátek	Tato trajektorie je charakteristická pro pachatele, kteří se dopouštějí kriminální kariéry pouze v adolescenci. ⁶
Diskontinuální vývoj	Pachatelé se dopouští trestných činů nepravidelně a to v různé vývojové části svého života (např. první trestný čin v adolescenci, druhý až v pozdní dospělosti).
Dospělí pachatelé s pozdním počátkem	Trestné činnosti se dopouštějí až v dospělém věku. ⁷

Farrington (2010) sleduje kriminální kariéru a životní úspěšnost do 50 let života pachatelů. Díky této studii dochází k typologii, kterou shrnuji v následující tabulce:

Tabulka 29: Kriminální kariéra (Farrington, 2010)

Typ pachatele	popis
Stálý	Tento pachatel bývá zpravidla poprvé odsouzen před 21. rokem života a trestnou činností páchá nadále.
Přestávající	Odsouzen bývá před 20. rokem života a jeho trestná činnost dále nepokračuje ⁸
S pozdním začátkem	K prvnímu odsouzení dochází až po 21. roce života pachatele
Netrestaní	Bez odsouzení do 50. roku věku

⁶ A to často ve skupině dalších adolescentů.

⁷ O charakteristikách jejich kriminální kariéry toho zatím příliš nevíme.

⁸ Můžeme nacházet shodu s tzv. adolescencí limitovanou kriminální kariérou. První typologie popisuje případ z hlediska trajektorie a průběhu trestné činnosti, druhá typologie popisuje ten samý jev z hlediska osobnosti pachatele.

4.5 Obecné závěry ke kriminální kariéře

Autoři Piquero, Farrington a Blumstein (2007) shrnují v úvodu své knihy *Key Issues in Criminal Career Research* obecně přijímané závěry, které se o vývoji kriminální kariéry dají říct.

Tabulka 30: Závěry ke kriminální kariéře (Piquero, Farrington, Blumstein, 2007, s. 3-4)

⊕	Věk počátku kriminální kariéry se obvykle pohybuje mezi 8 a 14 roky života. Dřívější počátek kriminální kariéry je na základě self-report dat, neboli na základě vlastního nahlášení trestné činnosti. Pozdní počátek je už podchycen v oficiálních záznamech. Věk ukončení kariéry (desistance) se obvykle pohybuje mezi 20-29 lety jedince. Pouze malá část pachatelů pokračuje ve své kariéře po 29. roku života.
⊕	Prevalence (nejvyšší podíl na trestné činnosti) vrcholí mezi 15 – 19 lety.
⊕	Raný počátek kriminální kariéry predikuje relativně dlouhou kriminální kariéru a vyšší počet spáchaných trestných činů.
⊕	Je patrná jistá kontinuita v páčání trestné činnosti a v antisociálním chování od dětství do adolescence a dospělosti. Jinými slovy existuje relativní stabilita ve vzorci antisociálního chování a jedinci, kteří se dopustí velkého počtu deliktů v jednom vývojovém období, se s vysokou pravděpodobností dopustí velkého počtu trestných činů i v následujícím období.
⊕	Pouze malá část populace (chroničtí pachatelé) mají největší podíl na celkové kriminalitě. Chroničtí pachatelé mívají raný počátek kriminální kariéry, vykazují vysoce individuální frekvenci v páčání svých trestných činů a jejich kriminální kariéra je dlouhá.
⊕	Trestná činnost se jeví spíše jako všestranná, než úzce specializovaná. Pachatelé násilných trestných činů často páchají trestnou činností i v dalších kategoriích kriminality.
⊕	Typ chování, který definujeme jako trestnou činnost je pouze součástí obsáhlejšího syndromu – antisociálního chování, které kromě trestné činnosti zahrnuje: nadužívání alkoholu, nebezpečný styl řízení dopravních prostředků, promiskuitní chování a tak dále.
⊕	Zdá se, že pachatelé při vstupu do dospělosti mění skupinovou kriminalitu na kriminalitu individuální. Ve skutečnosti je většina trestných činů během dospívání spáchána ve skupině, zatímco většina deliktů po 20. roce života je spáchána samostatně.
⊕	Motivace pro trestnou činnost během dospívání je variabilnější. Objevují se důvody jako: vzrušení, zábava, nuda a/nebo emocionální nebo praktický užitek. Od 20. roku života se stává prospěch a užitek dominujícím motivem.
⊕	Různé typy trestných činů bývají poprvé spáchány v různém věku a v jiném stupni kriminální trajektorie. Takovým způsobem předchází krádež v obchodě vloupání a vloupání se objevují před loupeží atd. Všeestrannost roste do věku 20 let, ale po 20. roce života diverzifikace klesá na úkor specializace a užšího zaměření trestné činnosti.

Stejně tak, jako byli autoři Piquero, Farrington a Blumstein (2007) schopni vystihnout obecné závěry ke kriminální kariéře, shrnují ve své studii sporné body a nedořešené otázky, kterým by se měla v budoucnu věnovat větší část pozornosti.

Tabulka 31: Diskuze ke kriminální kariéře (Piquero, Farrington, Blumstein, 2007, s. 4-5)

⊕	Zatím je prokázáno, že prevalence trestné činnosti vrcholí v adolescenci (15-19 let), ale není v tuto chvíli jasné, zda se individuální frekvence spáchaných deliktů mění s věkem. Některé studie prokazují, že frekvence trestných činů roste během pozdní adolescence a po 20. roce klesá, jiné studie naopak tvrdí, že se frekvence trestných činů během života téměř nemění.
⊕	Není zřejmé, zda závažnost trestných činů roste do určitého věku a potom klesá, nebo zda si pachatel zachovává postupem kriminální kariéry svou frekvenci stabilní.
⊕	Panuje shoda v tom, že raný počátek predikuje dlouhou kriminální kariéru a mnoho

	trestných činů. Co zatím není jasné, je zda raný počátek znamená i vyšší individuální frekvenci v páchání trestných činů nebo zda se promítne i do vyššího stupně závažnosti deliktů. Také není jasné, zda pachatelé s časným počátkem páchají jinou trestnou činnost než pachatelé s opožděným nástupem. Dohady panují také o tom, nakolik se liší trajektorie jejich kriminálního chování.
⊕	Ačkoli chroničtí pachatelé spáchají více trestných činů, než jiní delikventi, není zcela patrné, zda jsou jejich trestné činy závažnější, než činnost spáchaná nechronickými pachateli.
⊕	Výše jsme popsali, že určité trestné činy předcházejí v kariéře jiným druhům kriminality. Zatím není prokázáno, zda tyto sekvence trestných činů odrážejí chování odpovídající danému věku, nebo zda jeden typ kriminálního chování usnadňuje nástup jiného (vývojově závažnějšího) trestního chování. A doposud nebyl dostatečně prozkoumán počátek antisociálního chování v dětském věku.
⊕	Některé výzkumy naznačují, že jsou pachatelé ve své činnosti spíše všestranní, než aby se úzce specializovali. Tyto závěry ale pocházejí z oficiálních úředních záznamů pachatelů do věku 18 let. K dispozici je jen velmi málo informací o tom, jak se specializace nebo všestrannost mění s věkem až do dospělosti. Ještě menší pozornost byla věnována výzkumu specializace nebo všestrannosti mezi self report daty (tj. trestná činnosti, ke které se pachatel sám hlásí) a úředními záznamy (tj. trestná činnost, která byla pachateli dokázána).
⊕	V minulosti bylo mnoho pozornosti věnováno tématu desistance (ukončení kariéry), zato se studie však méně věnovaly reziduální délce kariéry (odhadu konce kriminální kariéry). Při tom se takové informace dotýkají politických témat a vhodnosti ukládání délky trestu. Například krátká reziduální kariéra by mohla podnítit uložení kratšího trestu.
⊕	Existuje velmi málo studií, které se zabývaly dimenzí kriminální kariéry – spolupachatelstvím. Dostatečně není také postihnuta změna spolupachatelství v průběhu kriminální kariéry.

Soothill, Fitzpatrick, Francis (2009) shrnují: studium kriminální kariéry nám poskytuje klíčové informace o vzorcích kriminálního chování v čase (zahájení kriminální kariéry, frekvence v páchání trestné činnosti, setrvání nebo opuštění kariéry). Tyto informace mohou mít potenciálně přímý dopad na bezpečnostní politiku a praxi.

Tyto obecné závěry a sporné otázky konceptu kriminální kariéry bych ráda zohlednila v diskuzi vlastních dat ve výzkumné části.

EMPIRICKÁ ČÁST

5. Popis empirické části

Název diplomového úkolu zněl: Charakteristiky kriminální kariéry a osobnosti recidivního pachatele násilné trestné činnosti. V rámci empirické části jsem si stanovila základní výzkumnou hypotézu. Název rigorózního úkolu zní: **Vybrané charakteristiky kriminální kariéry a osobnosti recidivního pachatele násilné trestné činnosti**. Název má naznačit, že jsem si v rámci rozšíření diplomové práce vybrala některé charakteristiky, které jsem zkoumala hlouběji a to konkrétně v podobě 20 vedlejších pracovních otázek, které hledají souvislosti mezi kriminální kariérou, osobností pachatele, psychosociálními charakteristikami a jeho rodinou.

Empirická část má charakter kvantitativní studie (vzorek $N = 39$ pachatelů, platí jak pro hlavní výzkumnou hypotézu, tak pro navazující vedlejší pracovní otázky). Data jsem získala retrospektivní studií soudně-znaleckých psychologických posudků, které mi poskytl PhDr. Karel Netík, CSc.

Empirická práce na rigorózním úkolu se skládala z následujících kroků:

1. Stanovení hlavní výzkumné hypotézy a vedlejších pracovních otázek (na základě studia dostupných zdrojů)
2. Operacionalizace zkoumaných proměnných
3. Výběr vzorku
4. Statistické vyhodnocení dat a popis výsledků
5. Diskuze

5.1 Hlavní výzkumná hypotéza a další pracovní otázky

Na základě studia dostupných zdrojů jsem se rozhodla zaměřit na jednu dimenzi kriminální kariéry – eskalaci nebezpečnosti. Jedná se o velmi spornou a diskutabilní proměnnou trestné činnosti. A vzhledem k tomu, že se ve své práci úzce specializuji na násilnou trestnou činnost, jeví se eskalace závažnosti trestných činů jako důležitá otázka. Pomocí statistických metod bych ráda zjistila, zda existuje signifikantní rozdíl mezi prvním a posledním násilným trestným činem, za který je pachatel soudně stíháný. Abych mohla eskalaci vyčíslit, rozhodla jsem se porovnat první délku trestu odnětí svobody s průměrnou sazbou, která pachateli hrozí při prokázání viny v poslední trestné činnosti. Formulovala jsem základní hypotézu:

Tabulka 32: Základní a alternativní hypotéza

H_0: Mezi délkou prvního a posledního uloženého trestu odnětí svobody <u>neexistuje</u> rozdíl.
H_A: Mezi délkou prvního a posledního uloženého trestu odnětí svobody <u>existuje</u> rozdíl.

Z hlediska kvalitativního popisu eskalace násilné trestné činnosti, jsem zkoumala **první a poslední druh agrese, první a poslední míru násilí a první a poslední použitou zbraň**.

V rámci zpracování dat pro rigorózní práci vznikly další pracovní otázky, na které jsem hledala odpověď:

1. Existuje souvislost mezi IQ pachatele a jeho přípravou na trestný čin?
2. Existuje souvislost mezi agresivitou nebo impulzivitou pachatele a mírou agrese projevené v rámci posledního spáchaného trestného činu?
3. Existuje souvislost mezi mírou přiznaného požívání alkoholu a mírou agrese projevené v rámci posledního spáchaného trestného činu?
4. Existuje souvislost mezi poruchou osobnosti pachatele a mírou agrese projevené v rámci posledního spáchaného trestného činu?
5. Existuje souvislost mezi organickým poškozením mozku a mírou agrese projevené v rámci posledního spáchaného trestného činu?
6. Existuje souvislost mezi negativními výchovnými vzory v rodině pachatele a mírou agrese projevené v rámci posledního spáchaného trestného činu?
7. Existuje souvislost mezi socioekonomickým statutem rodiny pachatele a mírou agrese projevené v rámci posledního spáchaného trestného činu?
8. Existuje souvislost mezi vzděláním nebo zaměstnáním pachatele a mírou agrese projevené v rámci posledního spáchaného trestného činu?
9. Existuje souvislost mezi velikostí města trvalého bydliště a mírou agrese projevené v rámci posledního spáchaného trestného činu?
10. Existuje souvislost mezi raným počátkem kriminální kariéry a její délkou nebo frekvencí, závažností či velkým počtem spáchaných trestných činů?
11. Existuje souvislost mezi aktuálním věkem pachatele a frekvencí trestných činů, kterých se dopouští?
12. Existuje souvislost mezi věkem prvního trestného činu a intervalem trestné činnosti?
13. Existuje souvislost mezi přítomností partnerského vztahu pachatele a intervalem trestných činů, kterých se dopouští?
14. Existuje souvislost mezi intervalem a závažností trestného činu?
15. Existuje souvislost mezi dosaženým vzděláním a intervalem jednotlivých trestných činů?
16. Existuje souvislost mezi specializací a délkou kriminální kariéry?
17. Existuje souvislost mezi věkem prvního trestného činu a mírou spolupachatelství?
18. Existuje souvislost mezi přípravou na trestnou činnost a dalšími charakteristikami kriminální kariéry?
19. Existuje souvislost mezi použitou zbraní a dalšími charakteristikami kriminální kariéry?
20. Existuje souvislost mezi mírou agrese projevené v rámci posledního spáchaného trestného činu a dalšími charakteristikami kriminální kariéry?

Vedlejší pracovní otázky byly zkoumány na stejném výzkumném souboru jako hlavní hypotéza práce. Proto je $N = 39$ zkoumaných recidivujících pachatelů násilné trestné činnosti.

5.2 Operacionalizace proměnných

Proměnné, které jsem se rozhodla zkoumat, jsem rozdělila do menších podskupin:

a) Současná trestná činnost, ze které je pachatel obviněný a minulé trestná činnost.

Jelikož se ve svém rigorózním úkolu zabývám násilnou trestnou činností u recidivujících pachatelů, měla jsem 2 kritéria, která se týkala trestné činnosti. Pachatel musí být v současnosti stíhaný za násilný trestný čin a přitom musí mít ve své kriminální kariéře alespoň jeden další násilný trestný čin.

Z hlediska definic přichází v úvahu kriminologické pojetí recidivy⁹. Uvědomuji si, že může docházet k metodologickému zkreslení, protože pachateli zatím není prokázána vina z posledního trestného činu, s kterým dále výzkumně pracuji. Na druhou stranu jsem do výzkumného vzorku vybírala takové případy, u kterých bylo prokázání viny pouze formální záležitostí. Ve výzkumném vzorku jsou pachatelé, u nichž jsou soudní znalci přesvědčeni o jejich nebezpečnosti pro společnost a pravděpodobnost, že spáchali čin, za který jsou stíhaní, je vysoká. Rozhodovat o vině/nevině pachatele soudnímu znalci nepřísluší, ale může se vyjádřit k prognóze resocializace, která o osobnosti pachatele do vysoké míry vypovídá. K aktuálnímu případu, pro který soudní znalec vyhotovuje posudek, je navíc k dispozici vždy maximum informací, které můžu ve svém výzkumu využít.

Násilí je způsob, jakým pachatelé dosahují svých cílů. A právě tento způsob mě zajímá. Cíle, resp. motivy, které pachatele vedly k násilné trestné činnosti, ve své práci zohledním, ale nejsou hlavní proměnnou. Ráda bych se zaměřila na výzkum použité míry násilí. Proto se ve vzorku nacházejí pachatelé s odlišnou motivací, např. majetkovou, sexuální, vztahovou apod. Důležité bylo, aby trestný čin nesl ve skutkové podstatě prvek násilí. Tak např. pod majetkovou motivaci mohu zařadit loupež §23 zákon č. 140/1961Sb.: „(1) *Kdo proti jinému **užije násilí** nebo pohrůžky bezprostředního násilí v úmyslu zmocnit se cizí věci, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až deset let*“. Ve vzorku se tak může objevit i motivace sexuální, když podle §241 č. 140/1961Sb. dojde k naplnění skutkové podstaty znásilnění: „(1) ***Kdo násilím** nebo **pohrůžkou bezprostředního násilí** donutí jiného k souloži nebo k jinému obdobnému pohlavnímu styku nebo kdo k takovému činu zneužije bezbrannosti jiného, bude potrestán...*“ Skutková podstata trestných činů byla čerpána ještě ze starého trestního zákona, jelikož je to zákon, podle kterého byli pachatelé souzeni.

Na pokus o trestný čin nahlížím stejně jako trestní zákon dle §8 zákon č. 140/1961Sb.: „(1) *Jednání pro společnost nebezpečné, které bezprostředně směřuje k dokonání trestného činu a jehož se pachatel dopustil v úmyslu trestný čin spáchat, je pokusem trestného činu, jestliže k dokonání trestného činu nedošlo.* (2) ***Pokus trestného činu je trestný podle trestní sazby stanovené na dokonaný trestný čin.***“

b) Socio-demografické charakteristiky pachatele

K těmto údajům, jsem řadila níže popsané zkoumané položky. Rozřazení do kategorií jednotlivých proměnných nemusí být zcela přesné, jedná se o umělé členění dat pro lepší přehlednost a prezentaci údajů. V této kategorii jsem se zajímala o informace, které byly sebrány v rámci strukturovaného anamnestického rozhovoru při tvorbě znaleckého posudku. Jednotlivé proměnné mají u sebe kódovací legendu, která byla použita při statistickém zpracování dat:

Aktuální věk pachatele je věk pachatele v době vzniku soudně-znaleckého posudku a zejména v době psychologického testování. V praxi se stává, že aktuální věk pachatele neodpovídá věku, ve kterém trestný čin spáchal (vlivem neobjasněnosti případu, skrýváním pachatele, průtahů při vyšetřování apod.). Vzhledem k tomu, že jsou některé normy testových metod závislé na věku, rozhodla jsem se udávat **věk v době psychologického vyšetřování**.

Národnost pachatele bývá uváděna vyšetřovacími orgány v úvodu spisu.

⁹ K recidivě pachatele dochází v momentě opětovného spáchání trestného činu bez ohledu na to, zda byl pachatel za předchozí trestný čin odsouzen nebo stíhán.

Primární rodina. Do výzkumu byla zařazena taková primární rodina, která převažovala po větší část pachatelova dětství, tj. do 15 let života. Legenda pro primární rodinu je následující: 0=kompletní rodina, 1=jeden rodič, 2=doplněná rodina, 3=ústavní/náhradní rodinná péče.

Rodinné klima vyplývá opět z rozhovoru a subjektivního hodnocení pachatele. Vzhledem k tomu, že se ve své práci zajímám o rizikové faktory, vyšší kódování dostávají negativní jevy. 0=harmonické rodinné soužití, 1=disharmonická rodina.

Počet sourozenců je suma včetně posuzovaného pachatele, **pořadí narození** je pořadí, ve kterém přišel mezi sourozenci na svět.

Socializaci hodnotí soudní znalec na základě pachatelovy výpovědi o dětství a dospívání. Legenda pro socializaci je: 0=socializace v normě, 1=hraniční a 2=socializace je mimo normu. Uvědomuji si, že hodnocení může být zkreslené subjektivním názorem znalce a že bych správné údaje získala např. shodou, resp. posouzením vícero znalci, ale PhDr. Netík, CSc. je považován za velmi zkušeného znalce a pro splnění diplomového úkolu použiji pouze jeho stanoviska.

Výchova je kódována dle výpovědi a hodnocení znalce jako: 0=výchova bez závady, 1=ambivalentní výchovný styl (př. nejednotnost ve výchově, matka pozitivní výchovný vzor, otec negativně působící: alkohol, násilí apod.), 2=zanedbaná výchova, zneužívání v rodině, domácí násilí.

Vztah k matce a vztah k otci je kódovaný následovně: 0= vřelý vztah, 1=ambivalentní (nejistý, občasná neshody apod.), 2=nepřátelský vztah k matce nebo otci.

Patologie a nevhodný výchovný vzor matky, otce a sourozence. Tuto kategorii jsem kódovala pouze 0=absence patologie nebo nevhodného výchovného vzoru a 1=přítomnost položky. Na základě studia anamnestických rozhovorů v posudku vznikly následující možné patologie ze strany rodinných příslušníků. **U matky:** trestná činnost, abúzus návykových látek, defektní vztah k zaměstnání, defektní partnerské vztahy (časté střídání partnerů), osobnostní porucha, pobyt v psychiatrické léčebně, pokus o sebevraždu a prostituce. **U otce:** trestná činnost, abúzus návykových látek, defektní vztah k zaměstnání, defektní partnerské vztahy, osobnostní porucha, pobyt v psychiatrické léčebně, pokus o sebevraždu, domácí násilí, pohlavní zneužívání dětí. **U sourozenců:** trestná činnost, abúzus návykových látek, defektní vztah k zaměstnání, defektní partnerské vztahy, osobnostní porucha, pobyt v psychiatrické léčebně nebo ve výchovném ústavu, pokus o sebevraždu.

Socioekonomický status rodiny byl hodnocený podle zaměstnání rodičů: 0=vysoký status (minimálně jeden rodič vykonává vysokoškolskou profesi), 1=střední status (minimálně jeden rodič vykonává profesi, kde je třeba maturitní vzdělání), 2=nízký socioekonomický status (oba rodiče vykonávají profese dělnického charakteru, tj. vyučen nebo se základním vzděláním).

Partnerské vztahy, které v současnosti pachatel udává, mohou být: 0=pachatel je ve stálém partnerském vztahu, 1=své partnerské vztahy hodnotí jako příležitostné, 2=žádný partnerský vztah. Se vztahy také souvisí **rodinný stav**. Zde jsem kódovala pouze 0 pro nepřítomnost stavu a 1 pro přítomnost, dle toho, zda byl pachatel: svobodný, ženatý, nebo rozvedený. Zajímaly mne také partnerské vztahy v dětství: 0=pachatel byl v dětství dle vlastních slov společenský, 1=byl samotář.

Věk první pohlavního styku je údaj, který pachatel při anamnestickém rozhovoru udává.

Nejvyšší dosažené vzdělání mě také zajímalo u recidivujících pachatelů. Legenda je následující: 0=vysokoškolské vzdělání, 1=středoškolské vzdělání, případně vyučen s maturitou, 2=pouze vyučen, 3=základní vzdělání, 4=základní škola speciální nebo praktická, 5=nedokončené základní vzdělání.

Současná profesionální kariéra může být dle výpovědi pachatele a hodnocení znalce: 0=trvalá, 1=poruchová (častá fluktuace, příležitostné brigády), 2=žádná.

Aktuální místo trvalého bydliště je údaj, který dodává na začátek spisu vyšetřující orgán. Zajímala jsem se o velikost trvalého bydliště: 0=do 10 tisíc obyvatel, 1=do 20 tisíc obyvatel, 2=do 100 tisíc obyvatel, 3=nad 100 tisíc obyvatel, 4=trvalé bydliště v hlavním městě Praha.

c) Osobnostní charakteristiky pachatele

Část informací pochází ze strukturovaného anamnestického rozhovoru. Většina z psychologických testových metod, které soudní znalec zvolil. U těchto dat není vhodné ani reálné vytvářet kvantitativní kód pro statistické zpracování, proto jsem se u osobnostních charakteristik omezila pouze na to, zda se rys vyskytl (=1) nebo nevyskytl (=0).

Z anamnestických dat jsem pod osobnostní charakteristiky zařadila následující faktory: **komplikované těhotenství/ komplikovaný porod, pomočování do vyššího věku dítěte, vada řeči** (koktavost, sykavky, ráčkování apod.), **diagnostikované ADHD, šikanování** ze strany spolužáků.

Dále jsem se zajímala o **závislost** pachatele na návykových látkách (ačkoliv kouření cigaret je návykové, zde je vynecháno): 0=žádné návykové látky (alkohol, drogy neužívá), 1=alkohol a drogy užívá příležitostně, ale vše má pod kontrolou, 2=nebezpečné nadužívání návykových látek. Objevila se i **závislost na automatech**, kterou jsem hodnotila zvlášť (0=bez závislosti, 1=závislost).

Ve svém výzkumu jsem také brala v potaz **pobyt v psychiatrické léčebně** nebo **ve výchovném ústavu** a **pokus o sebevraždu** v minulosti. Možná by tyto údaje mohly být v socio-demografických charakteristikách pachatele, ale při zpracování statistických dat budu pracovat se všemi daty najednou, takže rozdělení není opravdu zásadní.

K popisu základních rysů osobnosti použil soudní znalec psychologické metody: ROR: Rorschachův pokus, MMPI – 2: Minnesotský osobnostní dotazník, TAR: Test apercepce ruky, FDT: Test kresby lidských postav, Lüscherův osobnostní test preference barev, PSSI: Osobnostní dotazník secundum Kuhl, Kazén, SPARO: Osobnostní dotazník secundum Mikšík, CAE: Chromatický asociační experiment secundum Ščepichin a SDS: Škála sociální desirability secundum Marlowe, Crowne.

Jednotlivé **charakteristiky** jsem na základě výsledků testů retrospektivně dohledávala v soudně-znaleckém posudku. Osobnost pachatele se v různé míře jevila jako: simplexní, vzdorovitá, nejistá, nezralá, nepřizpůsobivá, nezdrženlivá, neodpovědná, negativistická, asociální, konformní, bezohledná, s histrionskými sklony, depresivní, se sklony k nedůvěře/paranoii, neurotická, anetická, narcistická, hostilní, vztahovačná, extravertovaná a rigidní. Podle hodnocení znalce v závěru, jsem si dovolila **osobnost pachatele** kódovat: 0=vyrovnaná osobnost, 1=nevyrovnaná osobnost, 2=psychopaticky nevyrovnaný pachatel.

Ve výzkumném vzorku se objevily tři typy diagnostikované **poruchy osobnosti**: pasivně-agresivní porucha (trvalá opozice vůči okolí, pořád si stěžují, odmítají plnit své povinnosti), disociální porucha („Charakterizovaná bezohledností v sociálních závazcích, nedostatkem cítění pro druhé. Je velká

nerovnováha mezi chováním a současnými sociálními normami. Chování nelze snadno změnit zkušeností, dokonce ani trestem. Je nízká tolerance k frustraci, nízký práh pro spouštění agrese včetně násilných činů; subjekt má tendenci klamat druhé nebo nabízet přijatelné vysvětlení pro chování, které ho přivádí do konfliktu se společností“ (Světová zdravotnická organizace, 2008, s. 228.)) a smíšená porucha osobnosti (pachatel nese často symptomy většího počtu poruch osobnosti), které jsem kódovala: 0=absence poruchy, 1=výskyt poruchy.

Dále mne zajímala **afektivita** recidivujících pachatelů. Jednotlivé charakteristiky jsem opět kódovala (0/1) podle toho, zda se v závěru posudku vyskytly nebo nevyskytly. Afektivita mohla být: ambivalentní, labilní, dráždivá, zúžená, živá, infantilní, egocentrická, bohatá, potlačená, chudá, přizpůsobivá. **Afektivní ovládání** má následující legendu: 0=spolehlivé ovládání afektů, 1=méně spolehlivé a 2=nespolehlivé ovládání afektů. **Volní složka**: 0=bez poruchy, 1=narušené volní procesy.

Způsobem (0/1) jsem také zaznamenávala zjištěnou **impulzivitu** nebo **agresivitu pachatele**. V rámci osobnostních charakteristik jsem zaměřila pozornost na pachatelovu **psychickou odolnost**: 0=dobrá odolnost v zátěžových situacích, 1=méně odolný a 2= v zátěžových situacích selhává. Zajímala mě pachatelova **realitní kontrola** nad situací: 0=spolehlivá realitní kontrola, 1=spíše nespolehlivá a 2=nespolehlivá realitní kontrola. **Sociální kompetence** jsem dle výsledků znalce vyšetření škalovala jako: nadprůměrné, průměrné, podprůměrné a defektní a v potaz jsem brala také pachatelovo **sebehodnocení**: reálné, nízké, vysoké.

Intelekt a kognitivní schopnosti byly měřeny pomocí metod: WAIS-R / WAIS – III: Wechslerova inteligenční škála pro dospělé, ROR: Rorschachův pokus, Ravenův inteligenční test progresivních matic, WMS: Wechslerova paměťová škála, Meiliho orientační zkouška vizuální paměti, CF2a: Cattellova inteligenční škála pro dospělé, nezávislá na vzdělání.

IQ je celkové číslo, kterého pachatel dosáhl v inteligenčním testu. Charakteristiky **myšlení**: rigidní, sociálně nepřizpůsobivé, banální a neuspořádané byly opět hodnoceny 0/1. Případná **organicita** je kódovaná následovně: 0=nepřítomnost organického poškození, 1=drobné organické symptomy, 2=přítomnost organického poškození.

d) Kriminální kariéra

Jednotlivé proměnné kriminální kariéry budu operacionalizovat v návaznosti na teoretickou část. **První věk** je doba počátku kriminální kariéry, která je podchycená v oficiálních záznamech (tj. kdy byl pachatel poprvé soudně stíhán).

Délka dosavadní kriminální kariéry je doba, kterou jsem počítala od prvního oficiálního odsouzení až po současnou poslední obvinění, kvůli kterému stanul pachatel před soudem. Délka kriminální kariéry má následující legendu: 0=epizoda (kriminální kariéra do 3 let), 1=perseverace (do 10 let), 2=kontinuita (více jak 10 let zaznamenané trestné činnosti).

Počet záznamů v trestním rejstříku je číslo, které udává, kolikrát byla pachateli dokázána vina. Tento údaj je součástí spisové dokumentace, kterou má soudní znalec k dispozici. Aby byl pachatel vybrán do výzkumného vzorku, musel mít nejméně dva záznamy v trestním rejstříku.

Frekvence, s jakou se pachatel trestných činů dopouští, je suma všech záznamů v trestním rejstříku, vydělená délkou kriminální kariéry. Čím je číslo větší, tím je vyšší frekvence trestných činů. S frekvencí souvisí i průměrný interval a časový odstup od jednotlivých trestných činů. **Intervaly trestné činnosti**

jsou v empirické části diplomového úkolu kódovány následujícím způsobem: 0=intermitentní interval (pachatel se trestných činů dopouští v intervalu 5 a více let), 1=remitentní interval (jednotlivé trestné činy páchá v rozmezí 2,5-5 let), 2=sukcesivní interval (intervaly mezi trestnými činy nejsou delší než 2,5 roku).

Specializace, neboli zaměření trestné činnosti kóduji: 0=polytropní specializace (resp. kriminální všestrannost), 1=ditropní specializace, 2=homotropní specializace, 3=monotropní specializace. Pro jednotlivé pojmy viz teoretická část: 4 typy recidivy na základě specializace pachatele na straně 49.

První sazba nepodmíněného odnětí svobody za násilnou trestnou činnost, je údaj čerpaný z výpisu trestního rejstříku, který má každý soudní znalec k dispozici. Další sazba, se kterou pracuji, je průměrná doba potencionálního odnětí svobody v případě, že bude pachateli trestná činnost, za kterou je souzen, prokázána. Tyto dva údaje budu používat k výpočtu eskalace trestné činnosti. **Odhadovaná sazba za současný trestný** čin je průměrnou sankcí, kterou přikazuje trestní zákon. Vzhledem k tomu, že eskalace je velmi spornou otázkou kriminální kariéry, ráda bych tento bod postihla nejen kvantitativně, viz první a poslední sazba udělená pachateli, ale také kvalitativně. **Křivka závažnosti** kriminální činnosti tak může mít charakter: 0= klesající (tj. závažnost a nebezpečnost trestných činů klesá), 1=kolísavý charakter (např. pachatel jednou spáchá velmi závažný trestný čin, hned poté méně závažný a potom naváže velmi nebezpečnou kriminální činností), 2=rostoucí charakter (křivka závažnosti trestných činů stoupá, pachatel se dopouští čím dál závažnějších trestných činů).

Násilí v recidivě bylo hodnoceno: 0=pouze občas, 1=neustále (tj. páchá výhradně násilnou trestnou činnost).

Dále jsem se při popisu kriminální kariéry zajímala o **míru spolupachatelství** během trestné činnosti recidivujícího pachatele. Případy, kdy pachatel páchá trestnou činnost výhradně sám, výhradně ve skupině nebo kombinovaně kóduji 0/1.

Motivace sice v konceptu kriminální kariéry není přímo zahrnuta, ale byla to další proměnná, kterou jsem v rámci ostatních faktorů posuzovala. V možném výčtu najdeme motivaci: majetkovou, sexuální, vztahovou (násilná trestná činnost vznikla v důsledku konfliktního vztahu pachatele s obětí), strach z odhalení (násilí se pachatel dopustil, aby zamaskoval jinou motivaci) a smíšená motivace (došlo k prolnutí motivů a nelze říci, který z nich byl dominantní). Motivace jsou opět rozepsány v kódu 0=nepřítomnost motivu, 1=dominantní motiv. Motivaci přisuzuje pachateli soudní znalec v závěru svých posudků.

Dále bych ráda zohlednila **vinu** pociťovanou pachatelem: 0=vinu nepociťuje, 1=k trestné činnosti se doznává a projevuje lítost.

V neposlední řadě bych do empirické části ráda zahrnula **prognózu resocializace**: 0= resocializace se jeví jako příznivá, 1=spíše nepříznivá, 2=nepříznivá, 3=extrémně nepříznivá. K resocializaci se opět vyjadřuje soudní znalec z oboru klinická psychologie. Tento údaj čerpám ze závěru soudně-znaleckého posudku.

e) Současná a minulá násilná trestná činnost

Postihnout eskalaci násilí v trestné činnosti není jednoduchý úkol. Výše jsem popsala proměnné eskalace z hlediska trestního zákona, v této kategorii bych ráda zkoumala spíše behaviorální stránku případného nárůstu závažnosti násilné trestné činnosti.

Proto jsem se rozhodla zkoumat **charakter první agrese** projevené v prvním dokázaném násilném trestném činu, tj. zda první násilná trestná činnost nabývala podoby: verbální agrese (pohrůžka násilím, vydírání), sexuální agrese, afektivní agrese a chladná (instrumentální) agrese. Charakter agrese je určen dle skutkové povahy násilného trestného činu, za který byl pachatel poprvé nepodmíněně odsouzený k odnětí svobody. Proti prvnímu charakteru agrese stavím **poslední druh agrese** (resp. poslední druh použitého násilí: verbální, sexuální, afektivní nebo instrumentální), který hodnotím dle skutkové podstaty trestného činu, z kterého je pachatel v současné době obviněný a pro který je stíháný před soudem.

Dále se zaměřuji na to, zda při prvním a posledním násilném trestném činu byla použita **zbraň**: 0=nepřítomnost zbraně, 1=jako zbraň posloužil předmět nalezený na místě činu, 2=zbraň si pachatel na místo činu donesl.

Zajímala mě také **míra přípravy na trestný čin**. Situační trestný čin jsem kódovala pod nulou, 1 = prokázaný záměr, 2 = prokázané plánování na násilný trestný čin.

A poslední proměnnou zkoumanou v empirické části je **míra prvního a posledního použitého násilí**. Klasifikaci násilí v chování pachatele přebírám od Hofmanové (2010, s. 169): 0=pohrůžka násilím (slovní pohrůžka, zmínka o zbrani), 1=minimální použité násilí („políček“ k získání kontroly apod.), 2=střední míra násilí (opakované násilí střední intenzity, použití zbraně), 3=brutální násilí (násilí způsobilé usmrtit, opakované použití zbraně), 4=overkill (násilí přesahující míru potřebnou k usmrcení).

5.3 Výzkumný vzorek

Na tomto místě empirické části rigorózního úkolu bych ráda popsala výzkumný vzorek recidivujících pachatelů násilné trestné činnosti, který byl zařazený do studie. V zadání původní diplomové práce jsem přislíbila vzorek obsahující cca. 50 recidivujících pachatelů, jejichž věk nebude nižší než 30 let. Na základě retrospektivního studia dostupných soudně-znaleckých posudků a na základě studia odborných zdrojů, jsem musela tato kritéria modifikovat.

Prvním novým požadavkem bylo: pachatel musí mít za sebou nejméně 2 odsouzení, přičemž alespoň jedno z toho musí být za násilnou trestnou činnost.

Druhý požadavek: pachatel je v současné době obviněný z násilné trestné činnosti, z které se zpovídá před soudem.

Díky tomu došlo k výraznému posunutí věkové hranice zkoumaných pachatelů. Přesto se nepodařilo naplnit přislíbených cca. 50 vhodných pachatelů. Ve výsledném vzorku je 39 recidivujících pachatelů násilné trestné činnosti, ale za to se bez výjimky jedná o závažné případy recidivy.

U vzorku pachatelů, se kterým budu statisticky pracovat, můžu popsat:

a) Pohlaví

Vzhledem k relativně nízké kriminalitě žen a ještě nižšímu počtu recidivujících pachatelek, se studie soustředí výhradně na mužské pachatele násilné trestné činnosti.

b) Věkové rozložení

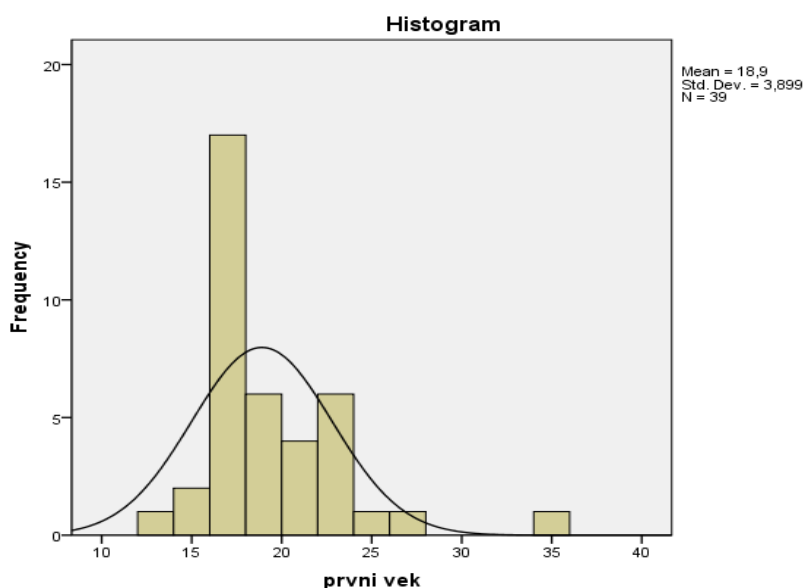
Zajímá mě věk v době **prvního záznamu** v trestním rejstříku:

Tabulka 33: Věk v době prvního záznamu v trestním rejstříku

N	Valid	39
Mean		18,90
Median		17,00
Std. Deviation		3,899
Minimum		13
Maximum		34

Nejnižší první věk zaznamenané trestné činnosti byl již ve 13 letech (prekriminální fáze trestné činnosti) a nejvyšší věk prvního trestního stíhání byl až ve 34 letech (pozdní počátek kriminální kariéry). Co do rozložení vypadá histogram takto:

Graf 13: Rozložení věku v době prvního zaznamenaného trestného činu

Nejčastější počátek trestné činnosti se ve výzkumném vzorku pohybuje **mezi 16-18 lety**. Další významnější vrchol je ve 23 letech. Nástup kriminální kariéry ve 34 letech byl vzhledem k souboru recidivujících pachatelů opravdu ojedinělý. Oproti obecným křivkám prevalence je toto rozložení posunutější ještě více k nižším věkovým hranicím. To odráží fakt, že věk prvního trestního stíhání je sledován v souboru recidivujících pachatelů. **Časný začátek může predikovat závažnější – recidivní kriminální kariéru.**

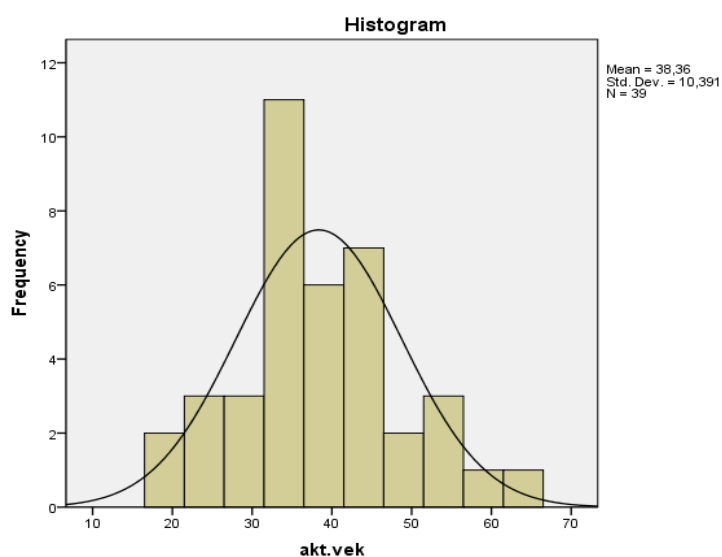
Rozložení dle **aktuálního věku** pachatele

Tabulka 34: Aktuální věk pachatele

N	Valid	39
	Missing	0
Mean		38,36
Median		37,00
Std. Deviation		10,391
Minimum		19
Maximum		65

Nejnižší věk recidivujícího pachatele násilné trestné činnosti je 19 let (připomínám, že musí mít ve své kriminální kariéře nejméně 2 trestné činy a jeden stávající, kvůli kterému stojí před soudem). Nejvyšší věk recidivujícího pachatele je 65 let. Celkové rozložení aktuálního věku ve výzkumném souboru:

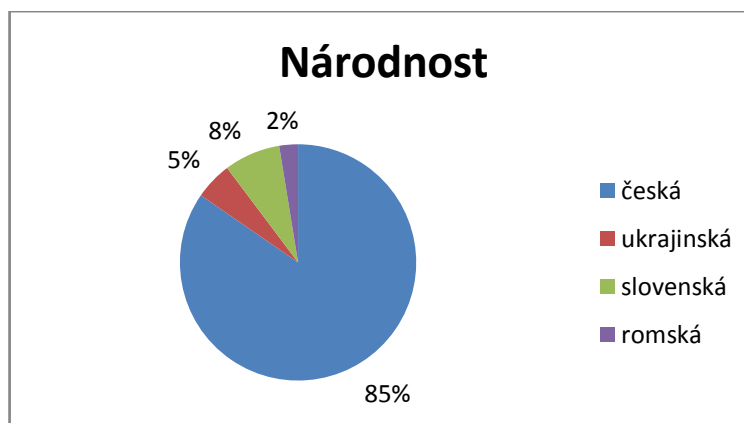
Graf 14: Rozložení aktuálního věku pachatele

Vrchol křivky se nachází mezi 32-35 lety. Dá se říci, že obě křivky, popisující věkové rozložení, mají podobný tvar, jen se liší svými hodnotami.

c) Národnost

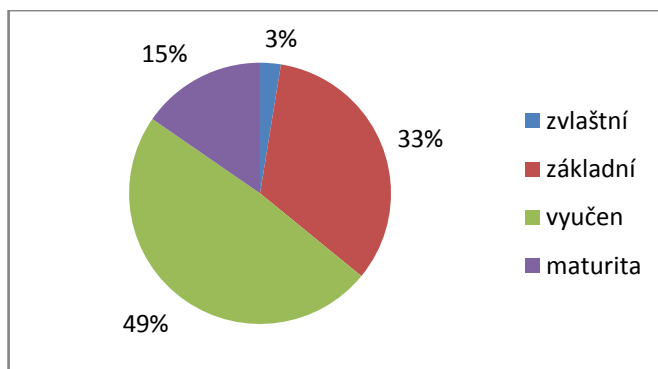
Graf 15: Zastoupení národností mezi pachateli

Ve výzkumném vzorku jednoznačně převažuje národnost pachatelů česká.

d) Dosažené vzdělání

Graf 16: Zastoupení dosaženého vzdělání mezi pachateli

Dle nejvyššího dosaženého vzdělání je pro soubor recidivujících pachatelů charakteristické: **vyučen nebo se základním vzděláním.**

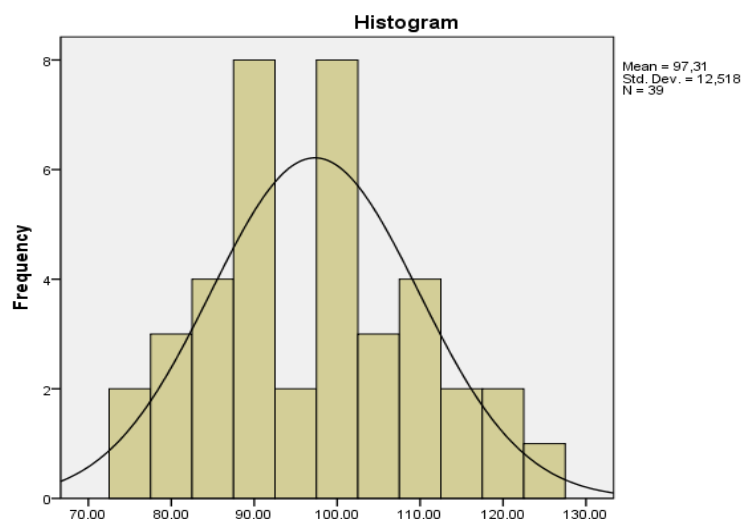
e) Rozložení intelektu

Tabulka 35: Intelekt pachatelů

N	Valid	39
	Missing	0
Mean		97,3077
Median		98,0000
Std. Deviation		12,51768
Minimum		75,00
Maximum		123,00

Nejnižší IQ 75 odpovídá nižšímu stupni mentální retardace (10% populace) a nejvyšší dosažené IQ 123 je v kategorii vysoce nadprůměrné inteligence (6% populace). Nejvyšší **četnost IQ byla na hodnotách: 90 a 100.**

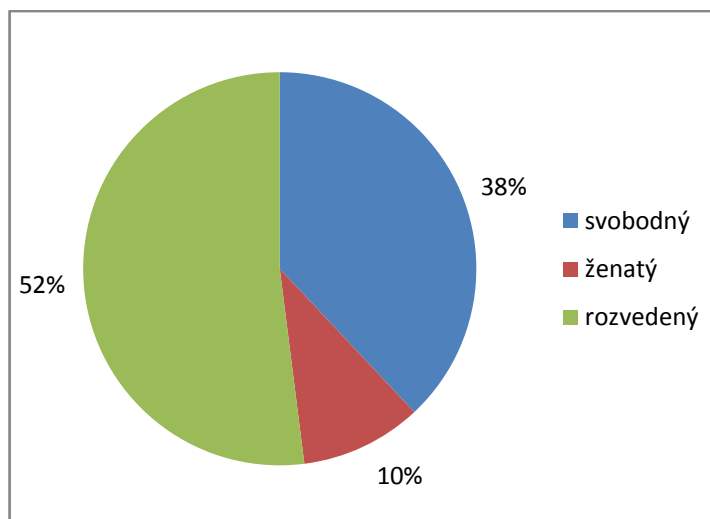
Graf 17: Rozložení intelektu pachatelů

To odpovídá slabě průměrné a průměrné inteligenci. Domnívám se, že z hlediska dosaženého inteligenčního kvocientu by mělo být dosažené vzdělání vyšší v kategorii: středoškolské vzdělání s maturitou (vzhledem k vysoké průměrné inteligenci pachatelů). Dosažené vzdělání ovšem není závislé pouze na výši IQ, ale také na volných vlastnostech, školní přípravě a ochotě vycházet s autoritou a s kolektivem třídy. To jsou zřejmě charakteristiky, kterých se recidivujícím pachatelům nedostává.

f) Rodinný stav

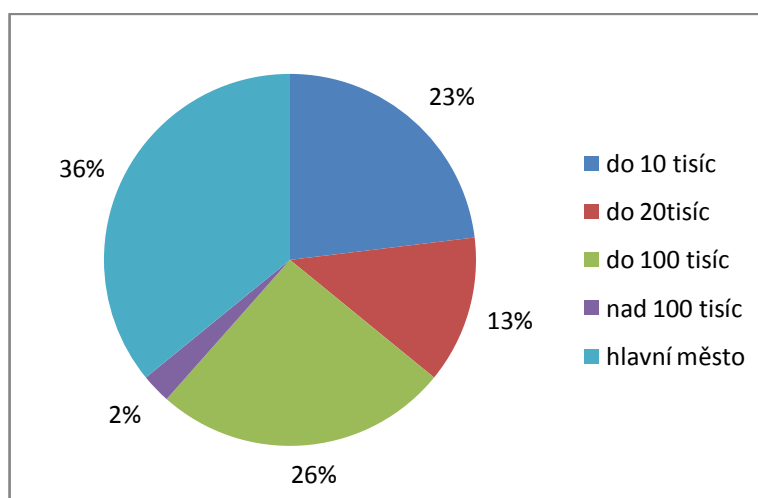
Graf 18: Zastoupení rodinného stavu pachatelů

Z hlediska rodinného stavu je ve vzorku nejvíce **rozvedených** recidivujících pachatelů a potom **svobodných**. Vzhledem k tomu, že mezi pachateli trestné činnosti převažují osobnosti s asociálními rysy, je velmi pravděpodobné, že takoví jedinci budou mít problém navázat nebo udržet intimní či přátelský vztah.

g) Trvalé bydliště

Graf 19: Zastoupení trvalého bydliště pachatelů

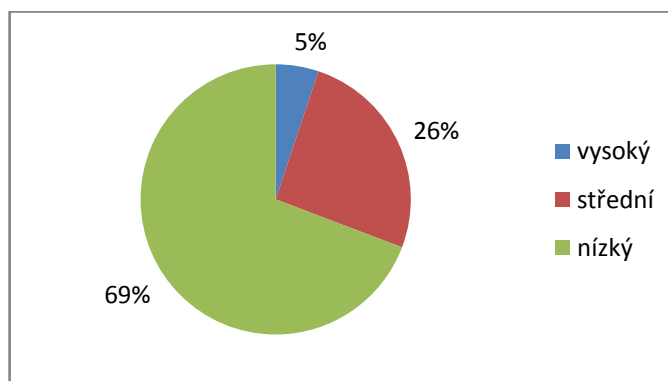

Nejčastěji zastoupeným trvalým bydlištěm je ve výzkumném vzorku hlavní město Praha. Na jednu stranu by tento údaj odpovídal rozložení kriminality v České republice, na druhou stranu je třeba brát

v potaz místo působení soudního znalce, PhDr. Netíka, CSc., který vykonává svou soudně-znaleckou činnost právě v Praze.

h) Socioekonomický status, se kterým pachatel vyrůstal

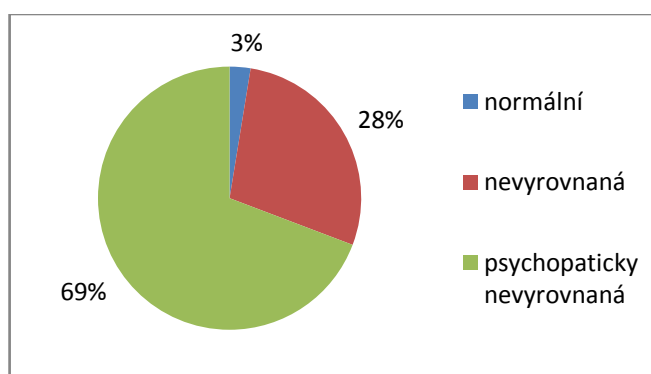
Graf 20: Zastoupení socioekonomického statusu rodin pachatelů

Mezi recidivujícími pachateli jsem měla převážně osoby pocházející **z rodiny s nízkým socioekonomickým statusem**. Tento údaj potvrzuje teoretické přístupy k chudobě jako rizikovému faktoru kriminálního jednání. Chudoba nemá přímý vliv na vznik trestné činnosti. Riziko kriminálního chování roste na základě důsledků chudoby a to: špatného sociálního zázemí; nedostatek financí vede k životu v méně finančně náročných čtvrtích, kde žijí jiní sociálně znevýhodnění občané, nízký socioekonomický status vede k nižšímu vzdělání a tím pádem k méně finančně ohodnocenému zaměstnání. Pokud nemá jedinec dostatek zdrojů na naplnění potřeb, kterých si žádá, může se jeho jednání proměnit v trestnou činnost.

i) Převažující typ osobnosti

Graf 21: Převažující typ osobnosti pachatelů

U recidivních pachatelů násilné trestné činnosti dominuje **osobnost psychopaticky nevyrovnaná**. To potvrzuje jeden z obecných předpokladů, že psychopaticky nevyrovnaná osobnost umožňuje pachateli páchat trestnou činnost opakovaně bez pozitivního účinku resocializačních pokusů.

Pokud bych měla rozepsat konkrétní vlastnosti osobnosti pachatele násilné trestné činnosti, mezi nejčastěji znalcem popsány a přiřazenými charakteristikami jsou:

Tabulka 36: Nejčastější vlastnosti recidivujících pachatelů násilné trestné činnosti

Vlastnost pachatele	Počet pachatelů	Procento zastoupení mezi pachateli
Impulzivita	36	92%
Asociálnost	30	77%
Bez organicity	30	77%
Nízké sebehodnocení	30	77%
Nízká úroveň odolnosti	30	77%
Průměrné sociální kompetence	26	67%
Rigidní myšlení	23	59%
Labilní prožívání	22	56%
Nezdrženlivé chování	19	49%
Chudá emotivita	19	49%
Spolehlivé ovládání	18	46%
Agresivita	18	46%
Banální myšlení	16	41%

Nejčastěji přiřazenou vlastností je impulzivita, kterou recidivující pachatelé násilné trestné činnosti projevují. Oproti očekávání se agresivita objevila pouze u necelé poloviny těchto pachatelů. K dalším výrazným charakteristikám patří asociální postoje recidivistů. Většina z nich neprojevuje známky organického poškození mozku. Dále se u výzkumného souboru objevuje nízké sebehodnocení a nedostatečnost v oblasti odolnosti vůči zátěži. U recidivujících pachatelů násilné trestné činnosti se objevují spíše průměrné sociální kompetence, než selhávání v mezilidské interakci. Jejich myšlení je spíše rigidní než pružné a je banální. Prožívání nebo emotivita by se daly charakterizovat jako labilní a chudé.

Přestože většina pachatelů vykazuje známky impulzivity, téměř polovina z nich má spolehlivé ovládání svého chování. Nicméně 36% pachatelů projevilo méně spolehlivé ovládání a 18% pachatelů výrazně nespolehlivé ovládání, tj. v součtu 54% spíše nespolehlivé ovládání u pachatelů ve vzorku.

U 31% recidivujících pachatelů byly nalezeny známky egocentrického prožívání a zaměření na sebe, 21% z nich vykazuje známky vztahovačnosti vůči své osobě a 26% pachatelů shledal soudní znalec jako nezralé.

j) Kriminální činnost, za kterou stojí před soudem:

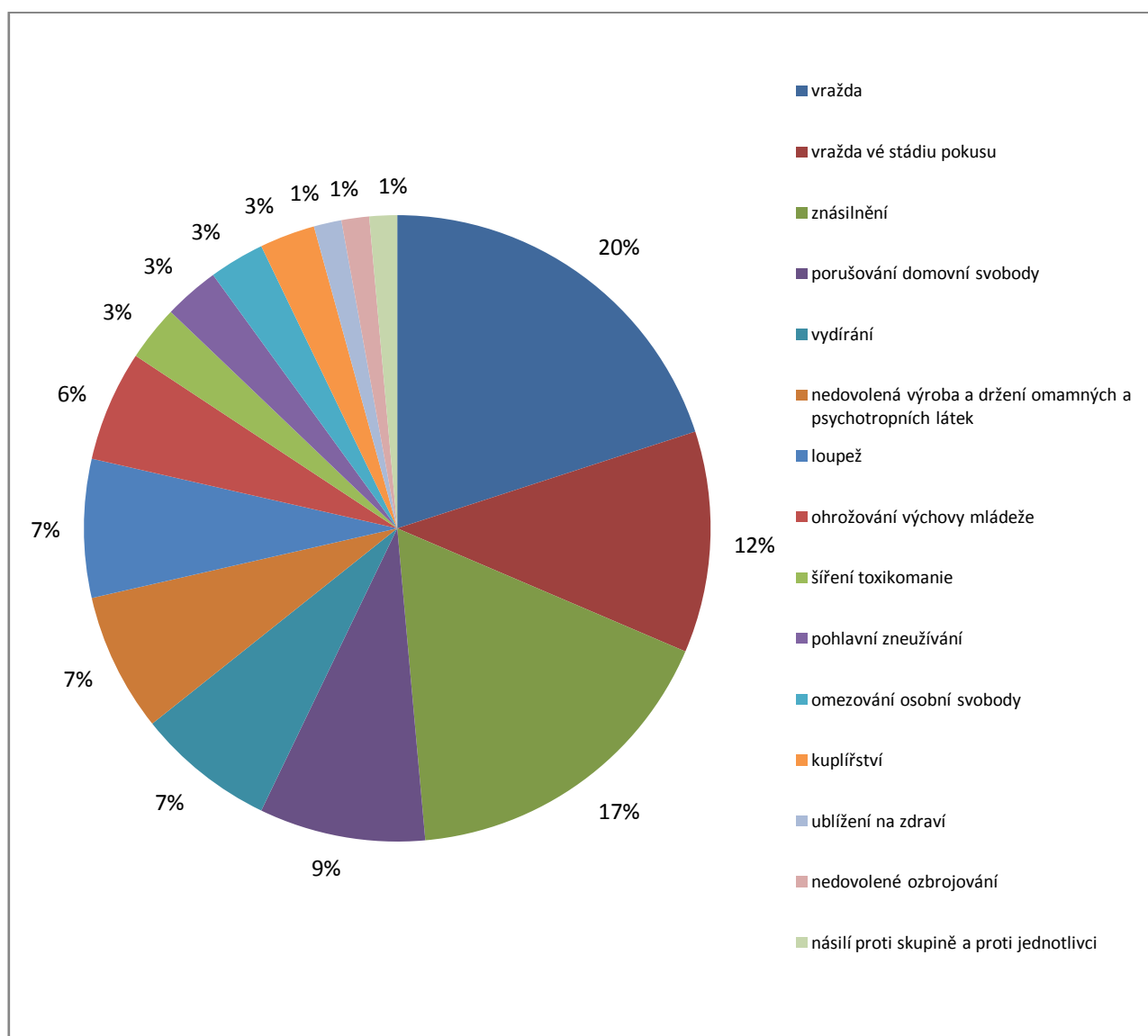
Tabulka 37: Trestná činnost, za kterou jsou pachatelé ve vzorku souzeni

Trestný čin	Počet pachatelů
vražda	14
vražda ve stádiu pokusu	8
znásilnění	12
porušování domovní svobody	6
vydírání	5
nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních	5

látek	
loupež	5
ohrožování výchovy mládeže	4
šíření toxikomanie	2
pohlavní zneužívání	2
omezování osobní svobody	2
kuplířství	2
ublížení na zdraví	1
nedovolené ozbrojování	1
násilí proti skupině a proti jednotlivci	1

Aktuální trestná činnost je velmi rozmanitá. Pachatel sice mohl stát před soudem za více trestných činů najednou, ale i v této rozmanitosti dominuje vražda / vražda ve stádiu pokusu a znásilnění.

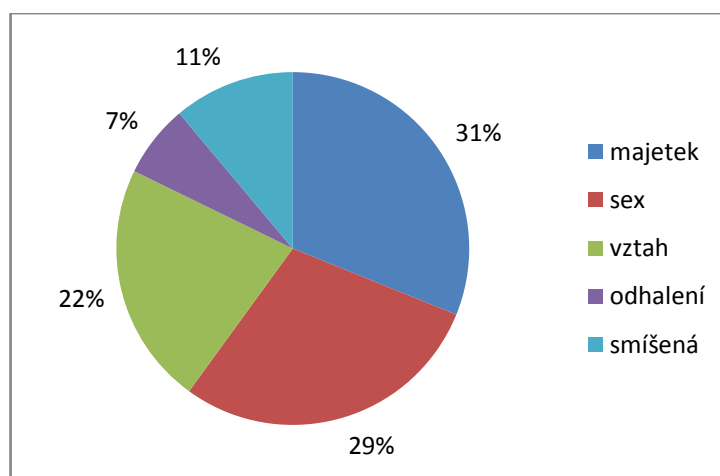
Graf 22: Současná trestná činnost pachatelů

Pokud aktuální trestnou činnost rozdělím dle motivace, vypadá graf následovně.

k) Motivace

Graf 23: Motivace k aktuální trestné činnosti

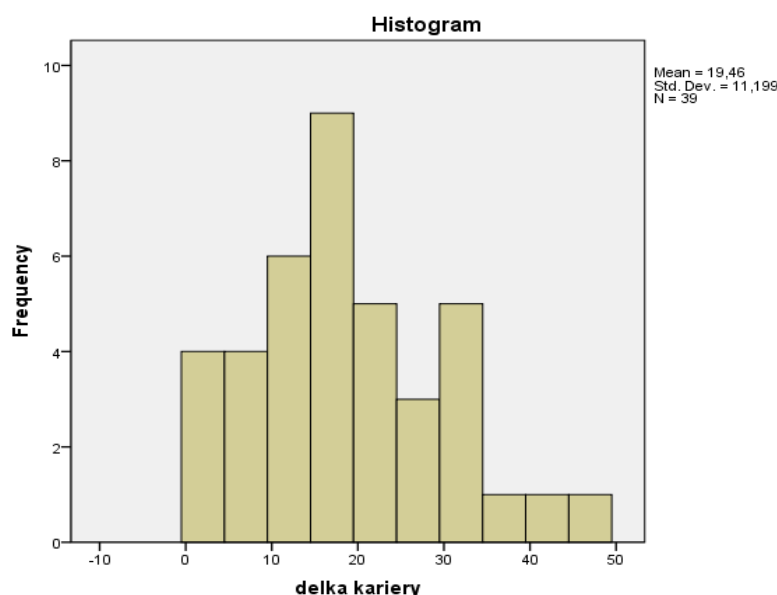

Z hlediska motivace k násilné trestné činnosti je majetková trestná činnost vyrovnaná se sexuálně motivovanými delikty. Nepatrně méně je zastoupena násilná kriminalita, která vzniká v důsledku dlouhodobých konfliktů ve vztahu.

l) Délka kriminální kariéry

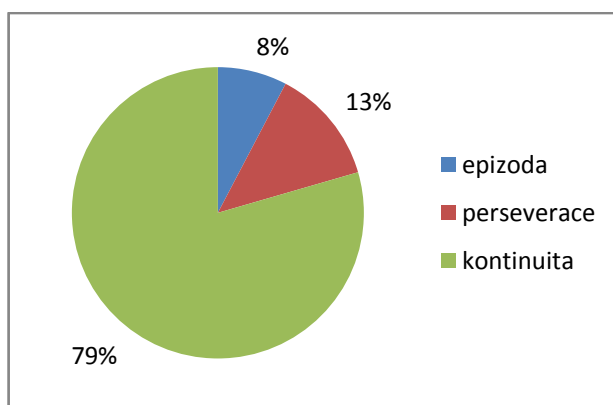
Nejkratší kriminální kariéra dosahovala 2 let (odpovídá spíše kriminální epizodě než kariéře) a nejdelší doba trestné činnosti byla 47 roků (velmi výrazná kontinuita).

Graf 24: Rozložení délky kriminální kariéry pachatelů

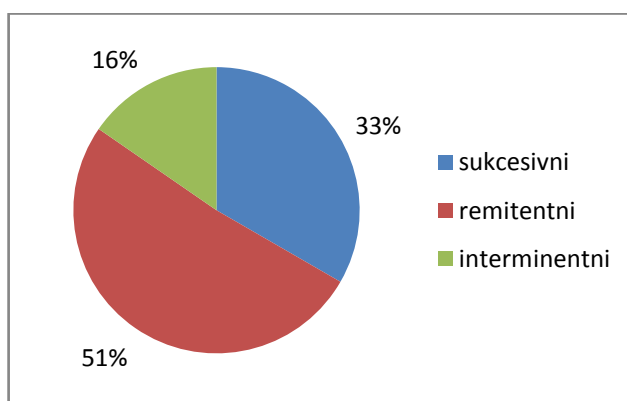
Nejčastější délka kriminální kariéry u výzkumného vzorku násilných recidivujících pachatelů je **14 a 19 let**. Pokud rozdělím kriminální kariéru na jednotlivé úseky, v souboru převažují pachatelé, kteří si drží **kriminální kontinuitu** (až 79%). To je jasným důkazem toho, že se mi podařilo do výzkumného vzorku vybrat opravdu závažné recidivující pachatele.

Graf 25: Zastoupení délky kriminální kariéry pachatelů

m) Interval mezi jednotlivými trestnými činy

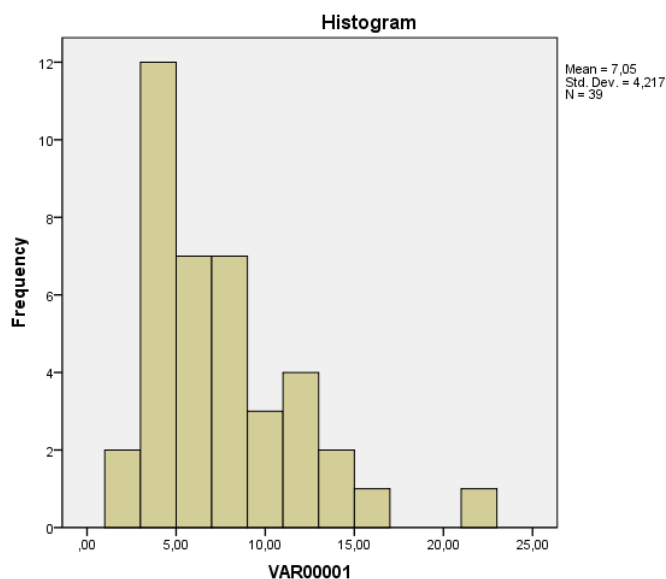
Graf 26: Zastoupení intervalů mezi jednotlivými trestnými činy

Z hlediska intervalů je pro výzkumný vzorek charakteristická **remitentní prodleva (2,5-5 let)** mezi jednotlivými trestnými činy. To vypovídá o střední intenzitě páchané kriminality.

n) Počet záznamů v trestním rejstříku

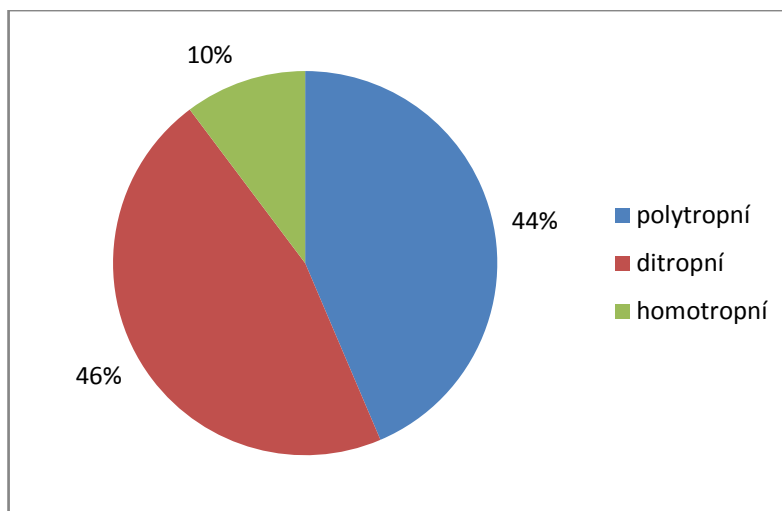
Graf 27: Rozložení počtu záznamů v trestním rejstříku

Pachatelé násilných trestných činů mají **nejčastěji 4-7 záznamů** v trestním rejstříku

o) Specializace trestné činnosti

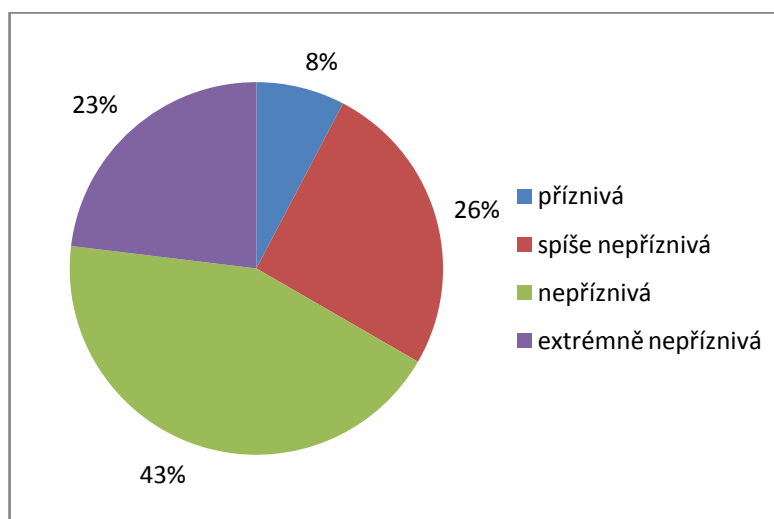
Graf 28: Zastoupení četnosti specializace trestné činnosti

Z hlediska specializace převažuje **polytropní a ditropní** zaměření. Dá se říci, že pro vzorek je charakteristická **spíše všestrannost** než úzce specializovaná trestná činnost.

p) Prognóza resocializace

Graf 29: Zastoupení prognózy resocializace

Prognóza resocializace byla u výzkumného vzorku **spíše nepříznivá až extrémně nepříznivá**. Nepříznivá prognóza resocializace se odvíjí od dlouhé kriminální kariéry a vysoké míry použitého násilí v trestné činnosti. Na této charakteristice je opět dokázáno, že ve výzkumném vzorku jsou zařazeni opravdu jen nebezpeční násilní recidivisté.

Shrnutí nejčastějších charakteristik

Mezi nejčastější charakteristiky výzkumného souboru recidivujících pachatelů násilné trestné činnosti patří:

⊕ Muž
⊕ Průměrný věk v době spáchání prvního zaznamenaného trestného činu 19 let
⊕ Současný průměrný věk recidivisty 38 let
⊕ Národnost - česká
⊕ Dosažené vzdělání - vyučen
⊕ Průměrné IQ - 97
⊕ Rodinný stav - rozvedený
⊕ Trvalé bydliště – hlavní město Praha
⊕ Pocházející z rodiny s nízkým socioekonomickým statusem
⊕ Psychopaticky nevyrovnaná osobnost se znaky impulzivity, asociálních postojů, nízkého sebehodnocení a nedostačivosti v oblasti odolnosti vůči zátěži.
⊕ Nejčastější trestnou činností, kvůli které stojí aktuálně před soudem je vražda dokonaná nebo ve stádiu pokusu a znásilnění. V rámci toho byla nejčastější motivace majetková a poté sexuální.
⊕ Délka kriminální kariéry se pohybuje mezi 14-19 lety. U pachatelů převažuje kriminální kontinuita s remitentními intervaly, u kterých je prodleva mezi jednotlivými zaznamenanými trestnými činy 2,5-5 let. Nejčastější počet je 4-7 záznamů v rejstříku trestů. Z hlediska specializace převažuje polytropní a ditropní zaměření, které hovoří spíše o všestrannosti pachatelů.
⊕ Ve výzkumném vzorku převažují pachatelé, jejichž prognóza resocializace je nepříznivá.

6. Statistické vyhodnocení dat

K tomu, abych mohla přijmout, nebo zamítnout základní hypotézu:

H₀: Mezi délkou prvního a posledního uloženého trestu odnětí svobody neexistuje žádný rozdíl,

budu počítat T-test pro dva závislé, resp. korelované výběry. Párový T-test můžu aplikovat proto, že mám 2 údaje pro jednoho respondenta (pachatele). Prvním údajem je délka prvního trestu odnětí svobody, kterou budu porovnávat s délkou posledního uloženého trestu odnětí svobody.

Tabulka 38: První a poslední sazba trestu odnětí svobody

N	první sazba	poslední sazba	N	první sazba	poslední sazba
1	10	8,5	21	3	5
2	8,5	13,5	22	0,75	5
3	0,3	12,5	23	0,4	12,5
4	0,8	13,5	24	1,5	6,5
5	1,25	13,5	25	3	6,5
6	1,5	8,5	26	0	12,5
7	4	13,5	27	3	13,5
8	0	13,5	28	1	12,5
9	0,7	12,5	29	1,1	13,5
10	1,5	12,5	30	0,3	12,5
11	1	12,5	31	5	8,5
12	0,75	8,5	32	3	8,5
13	1,7	1,5	33	1,25	8,5
14	0,7	12,5	34	3	5
15	1	12,5	35	6	13,5
16	0	5	36	0,25	8,5
17	1	13,5	37	0,1	6,5
18	0,25	12,5	38	1	12,5
19	0,7	5	39	0,7	13,5
20	2,3	13,5			

Průměrná délka prvního trestu odnětí svobody za násilnou trestnou činnost byla u vybraného vzorku 1,9 let a průměrná délka posledního trestu, který pachatelé hrozí, se pohybovala kolem 10 let.

Tabulka 39: Statistické zpracování první a poslední sazby

Paired Samples Statistics					
		Mean	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pair 1	VAR00002	1,8538	39	2,22830	,35681
	VAR00003	10,3590	39	3,45830	,55377

Pro testování základní hypotézy použijí následující vzorec:

$$t = \frac{\bar{D}}{s_D} \sqrt{n}$$

přičemž D je rozdíl mezi průměrnou délkou prvního a posledního trestu odnětí svobody. K výpočtu je také třeba směrodatná odchylka:

$$s^2 = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n - 1}$$

Tabulka 40: Směrodatná odchylka

Paired Samples Test				
		Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pair 1	VAR00002 - VAR00003	-8,50513	4,15050	,66461

Směrodatná odchylka (Std. Deviation) dosahuje hodnoty 4,15. Pak můžeme dosadit do vzorce:

$$t = \frac{1,85 - 10,36}{4,15} \sqrt{39} = -12,78$$

Za těchto podmínek pak platí:

$$|t| \geq t(\alpha, n-1) \rightarrow \text{zamítám } H_0$$

$$|t| < t(\alpha, n-1) \rightarrow \text{přijímám } H_0$$

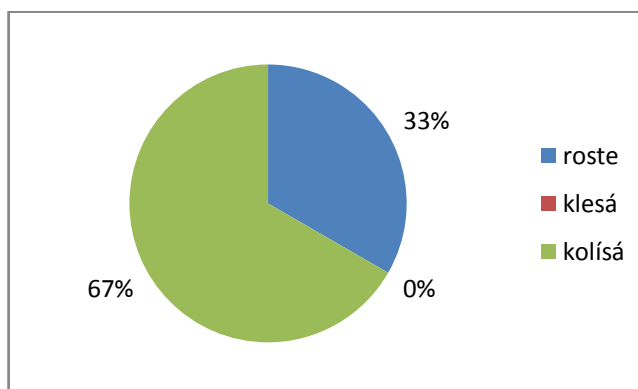
Zvolená hladina významnosti je $\alpha = 0,01$ a bude se jednat o dvoustranný test. Stupeň volnosti $n-1$ je v našem případě 38.

$$/ 12,78 / \geq t(0,01, 38) = / 12,78 / > 2,74$$

T je větší, **zamítám H_0** : Mezi délkou prvního a posledního uloženého trestu odnětí svobody neexistuje žádný rozdíl a **přijímám H_A** : Mezi délkou prvního a posledního uloženého trestu odnětí svobody existuje rozdíl. Poslední možný uložený trest je prokazatelně statisticky vyšší než první. **Mezi prvním a posledním násilným trestným činem došlo k eskalaci závažnosti a nebezpečnosti deliktu.**

Statisticky jsme si ověřili, že křivka eskalace roste. Pojďme se nyní podívat na její podrobný průběh:

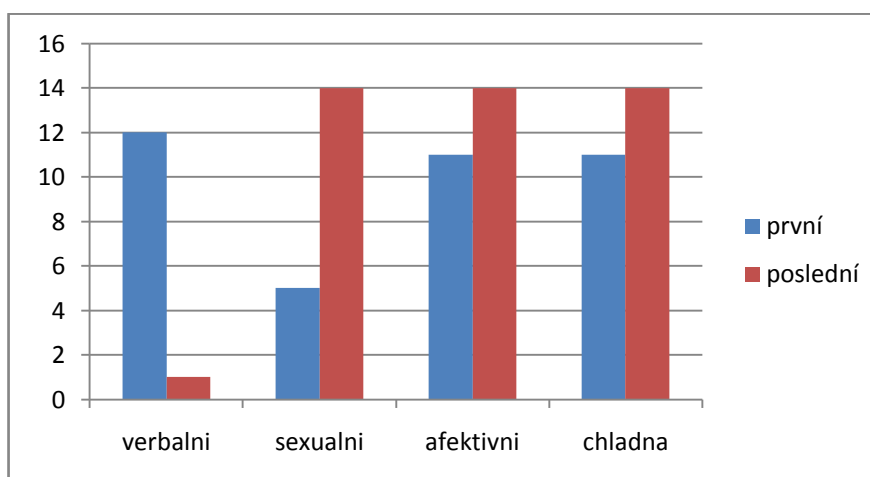
Graf 30: Průběh eskalační křivky

U recidivistů násilné trestné činnosti závažnost spáchaných deliktů neklesá. Na druhou stranu nemůžu říci, že závažnost činů jednotlivých pachatelů roste přímo. Nebezpečnost jednotlivých trestných činů spíše kolísá mezi více a méně závažnými činy. To, že jsem pachatele ve výzkumném souboru zachytila v období jejich nejzávažnější kriminální kariéry, je dáno faktem, že pro takové případy se vytvářejí soudně-znalecké posudky. Trestný čin, který není tolik závažný a nebezpečný si posudek znalce nevyžádá. Dále je třeba mít na paměti, že současný poslední čin, za který je pachatel stíhaný, nemusí být posledním deliktem v jeho kariéře, tudíž eskalační křivka se může vyvíjet dál.

Dochází během kriminální kariéry k posunu z hlediska typu agrese?

Graf 31: Zastoupení jednotlivých typů agrese

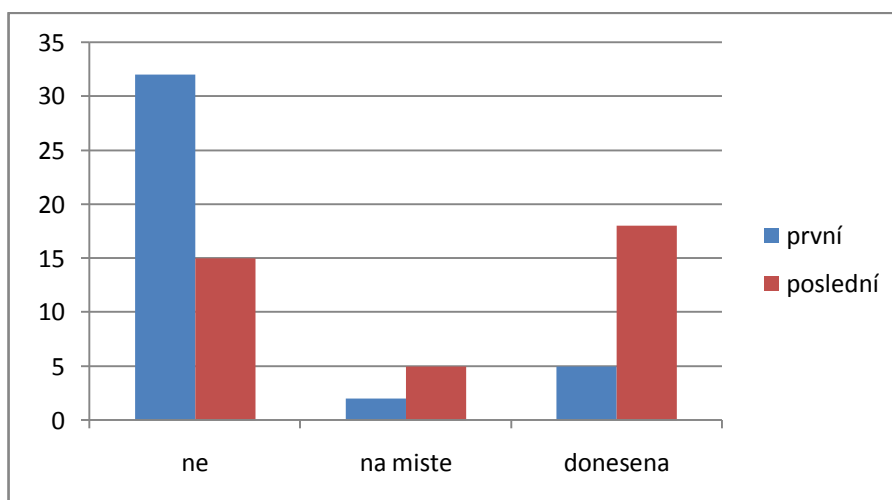

Z grafu je patrné, že při **prvním násilném trestném činu dochází spíše k verbální agresi** (např. vydírání, výhrůžka, urážka), potom následuje afektivní a chladná agrese, které jsou stejně zastoupeny. Oproti tomu **v posledním násilném trestném činu** verbální agrese nehraje téměř žádnou roli. Na její úkor výrazně **roste sexuální agrese**, která dosahuje stejných hodnot jako agrese chladná a afektivní.

Může nám slovní agrese poukazovat na osobnostní rys, který v budoucnu usnadňuje přechod k závažnějším typům agrese? Tento **graf potvrzuje eskalaci z hlediska klasifikace a typů agresivního chování**.

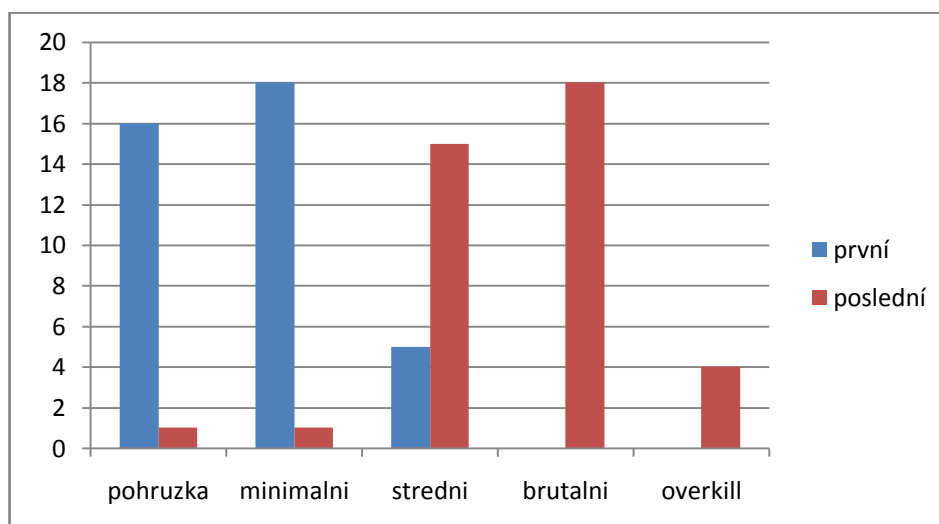
S typem agrese úzce souvisí i použití zbraně:

Graf 32: Použití zbraně během trestné činnosti

Obecně by se dalo říci, že naši pachatelé násilných trestných činů se tolik neozbrojují. Při prvním násilném trestném činu jednoznačně převažuje způsob provedení bez zbraně. Při posledním deliktu narůstá počet donesených zbraní. Takové jednání vypovídá spíše o plánovaném chování spojeném s chladnou agresí. Pachatelé trestných činů se sexuální nebo afektivní agresí se neozbrojují, používají vlastní hrubé síly nebo fyzické převahy, případně používají zbraň, kterou nacházejí na místě činu.

Graf 33: Použitá míra násilí během prvního a posledního trestného činu

Tento graf jednoznačně mluví o eskalaci násilné trestné činnosti u recidivujících pachatelů. **U prvního skutku převažuje pohrůžka a minimální míra použitého násilí** v průběhu trestné činnosti. **Při posledním deliktu se pachatelé dopouštějí středního až brutálního násilí.** Pro přesný výklad grafu bych ráda připomněla operacionalizaci použité míry násilí: pohrůžka násilím (slovní pohrůžka, zmínka o zbraní), minimální použité násilí („políček“ k získání kontroly apod.), střední míra násilí (opakované násilí střední intenzity, použití zbraně), brutální násilí (násilí způsobilé usmrtit, opakované použití zbraně), overkill (násilí přesahující míru potřebnou k usmrcení).

Jak výsledky dokazují, dochází k eskalaci mezi prvním a posledním násilným trestným činem. V potaz je ale třeba brát charakter eskalační křivky. Vývoj eskalace není přímý, nýbrž pachatel ve své kriminální kariéře kolísá mezi závažnou a méně nebezpečnou trestnou činností.

Mezi prvním a posledním násilným trestným činem dochází také ke kvalitativním odlišnostem. Při prvním násilném deliktu používají pachatelé spíše pohrůžku (verbální agresi) a minimální míru násilí. Během prvního násilného trestného činu se většinou zbraň nevyskytuje. Naproti tomu u posledního násilného trestného činu roste počet zbraní, které si sebou pachatel přináší, objevuje se sexuální, afektivní nebo chladná agrese a to ve střední nebo brutální míře násilí.

V rámci zpracování dat a na základě studia teoretické části vznikly **další výzkumné otázky**, na které jsem hledala odpověď.

Souvislost mezi jednotlivými proměnnými budu hledat pomocí korelace, tzv. vzájemné souvislosti. Jedná se o metodu, v rámci které zjišťujeme míru vztahu mezi dvěma proměnnými. V tuto chvíli mě nebude zajímat příčinná svázanost (kauzalita), ale koinkidence různých proměnných. „*Pokud pozorujeme jev A, jaké jiné jevy se budou zpravidla vyskytovat zároveň s ním?*“ (Ferjenčík, 2000, s. 71). Proto se neptám na příčiny a následky, ale zajímá mě **pouze deskripce, popis jednoho typu proměnné v kontextu jiné.** Základní deskripce nám poté umožňují vytvářet další hypotézy.

Následující dílčí hypotézy budou vycházet z prostudované odborné literatury a současných psychologických a forenzních teorií, předpokladů nebo domněnek. Výpočty budou provedeny pomocí statistického programu SPSS a stanovená **hladina statistické významnosti** byla zvolena: **$\alpha = 0,01$ a $\alpha = 0,05$.** U konkrétního výsledku je popsáno, na jaké hladině významnosti byla hypotéza přijata. Obecně v programu SPSS platí jedna hvězdička u výpočtu (*) se rovná $\alpha = 0,05$ a dvě hvězdičky u výpočtu (**) znamenají $\alpha = 0,01$.

Pro všechny následující výzkumné otázky platí počet zúčastněných osob v testovém souboru, N = 39. Pro úplnost je N vždy uvedeno u každého výpočtu.

Další výzkumné otázky jsem pro přehlednost a návaznost uspořádala do větších celků:

- ⊕ **Osobnost pachatele**
- ⊕ **Sociální charakteristiky pachatele a jeho rodiny**
- ⊕ **Kriminální kariéra pachatele**

V rámci testování hypotéz se zaměřím nejen na to, kde byla prokázána vzájemná souvislost mezi proměnnými, ale také na to, kde se navzdory teoriím, předpokladům a domněnkám, očekávaná korelace nenachází na žádné z výše zvolené hladině významnosti ($\alpha = 0,01$ a $\alpha = 0,05$).

a) Osobnost pachatele

IQ pachatele

Na základě teoretické části s. 37 stanovuji nulovou hypotézu o tom, že:

H_0 : Mezi IQ pachatele a přípravou na trestný čin neexistuje souvislost.

H_A : Mezi IQ pachatele a přípravou na trestný čin existuje souvislost.

Tabulka 41: Výpočet 1. vedlejší pracovní otázka

		příprava
IQ	Pearson Correlation	-,168
	Sig. (2-tailed)	,308
	N	39

Mezi inteligencí pachatele a mírou přípravy na trestnou činnost nebyla nalezena na stanovené hladině významnosti ($\alpha = 0,01$ a $\alpha = 0,05$) statisticky významná souvislost. Proto přijímám nulovou hypotézu. Ve výše uvedeném výpočtu můžeme zaznamenat negativní korelaci, tzn., že s rostoucím IQ klesá míra přípravy, převažují spíše situační trestné činy a s klesajícím IQ roste přítomnost plánování a přípravy na trestnou činnost. Proti očekávání **inteligence nehraje významnou roli při plánování trestné činnosti**. Nepodařilo se tak potvrdit typologii organizovaného nesociálního vs. dezorganizovaného asociálního pachatele (Douglas, 2006).

Ani dalšími výpočty nebyla zjištěna žádná souvislost (na hladině významnosti $\alpha = 0,01$ a $\alpha = 0,05$) mezi IQ a volbu zbraně, věkem prvního trestného činu, délkou kriminální kariéry, počtem záznamů v rejstříku trestů, frekvencí, intervalem, specializací, spolupachatelstvím nebo poslední mírou agrese.

Agresivita a impulzivita

Na základě teoretické části s. 35 stanovuji nulovou hypotézu o tom, že

H_0 : Mezi agresivitou nebo impulzivitou a mírou agrese projevené v rámci posledního spáchaného trestného činu neexistuje souvislost.

H_A : Mezi agresivitou nebo impulzivitou a mírou agrese projevené v rámci posledního spáchaného trestného činu existuje souvislost.

Tabulka 42: Výpočet 2. vedlejší pracovní otázka I.

		agrese
agresivita	Pearson Correlation	,216
	Sig. (2-tailed)	,188
	N	39
impulzivita	Pearson Correlation	,330*

Sig. (2-tailed)	,040
N	39

Mezi agresivitou pachatele, ke které dochází znalec v rámci soudně znalecké diagnostiky a mírou agrese projevené při poslední násilné trestné činnosti, nebyla nalezena souvislost. Souvislost nacházím na hladině významnosti 0,05 až u impulzivity. Proto zamítám nulovou hypotézu a přijímám alternativní. **S narůstající závažností násilné trestné činnosti se spíše vyskytuje impulzivita jako významný rys pachatele, než jeho agresivita.** Trestná činnost potom vzniká v důsledku nedostatečné sebekontroly a schopnosti ovládat své chování. Tento fakt může mimo jiné souviset s tím, že se agresivita jako taková velmi špatně u pachatelů násilné trestné činnosti diagnostikuje. Agresivitu jako rys osobnosti shledal soudní znalec u 18 recidivistů z celkového počtu 39. Recidivisté mají zkušenost s testováním a jsou opatrní na své výpovědi. Proto se domnívám, že je počet diagnostikovaných agresivních jedinců ve vzorku výrazně podhodnocen a tím dochází i ke zkreslení výpočtů.

Tabulka 43: Výpočet 2. vedlejší pracovní úkol II.

		resoc.
agresivita	Pearson Correlation	,485**
	Sig. (2-tailed)	,002
	N	39
impulzivita	Pearson Correlation	,381*
	Sig. (2-tailed)	,017
	N	39

S rostoucí agresivitou a impulzivitou také souvisí zhoršující se následná resocializace pachatele. Další souvislosti mezi agresivitou, impulzivitou a jinými charakteristikami kriminální kariéry: první věk, délka, frekvence, interval, specializace trestné činnosti, nebyly na stanovené hladině významnosti prokázány. U agresivity a impulzivity pachatele nebyla nalezena ani negativní korelace s přípravou na trestný čin. **Nepodařilo se prokázat na stanovené hladině významnosti ($\alpha=0,01$ a $\alpha=0,05$) ani to, že více impulzivní pachatelé se na svůj trestný čin připravují méně.**

Postoj k alkoholu

Na základě teoretické části s. 32 stanovuji nulovou hypotézu o tom, že:

H_0 : Mezi mírou přiznaného požívání alkoholu a mírou agrese projevené v rámci posledního spáchaného trestného činu neexistuje souvislost.
 H_A : Mezi mírou přiznaného požívání alkoholu a mírou agrese projevené v rámci posledního spáchaného trestného činu existuje souvislost.

Tabulka 44: Výpočet 3. vedlejší pracovní úkol I.

		agrese
závislost	Pearson Correlation	,473**
	Sig. (2-tailed)	,002

N	39
---	----

Na hladině významnosti 0,01 byla prokázána souvislost mezi alkoholem a mírou agrese. Proto zamítám nulovou hypotézu a přijímám alternativní. **S narůstajícím škodlivým užíváním až závislostí pachatele na alkoholu roste také míra poslední použité agrese a násilí.** Potvrzuje se nám tak teorie, že alkohol stojí za řadou násilných trestných činů (Voňková, 1986).

Tabulka 45: Výpočet 3. vedlejší pracovní úkol II.

		příprava	délka kariéry	Záznamy RT
závislost	Pearson Correlation	-,396 [*]	,345 [*]	,397 [*]
	Sig. (2-tailed)	,012	,031	,012
	N	39	39	39

Zároveň byla prokázána souvislost mezi alkoholem a přípravou na trestný čin. **S narůstajícím požíváním alkoholu klesá míra přípravy na násilný trestný čin.** Tzn., že při zvyšujícím se užívání alkoholu se vyskytují spíše situační, impulzivní a neplánované trestné činy. Pozitivní korelace byly zaznamenány mezi alkoholem, délkou kariéry a počtem záznamů v rejstříku trestů. **Čím více pachatel požívá alkohol, tím delší má kriminální kariéru a tím více trestných činů se dopustí.** Jiná souvislost mezi alkoholem a volbou zbraně, věkem prvního trestného činu, frekvencí, intervalem, specializací nebo spolupachatelstvím, nebyla na stanovené hladině statistické významnosti nalezena.

Porucha osobnosti

Na základě teoretické části s. 30 stanovuji nulovou hypotézu o tom, že:

H_0 : Mezi poruchou osobnosti pachatele a mírou agrese projevené v rámci posledního spáchaného trestného činu neexistuje souvislost.
 H_A : Mezi poruchou osobnosti pachatele a mírou agrese projevené v rámci posledního spáchaného trestného činu existuje souvislost.

Tabulka 46: Výpočet 4. vedlejší pracovní úkol I.

		agrese
osobnost	Pearson Correlation	,283
	Sig. (2-tailed)	,081
	N	39

Mezi poruchou osobnosti a mírou poslední agrese nebyla prokázána souvislost. Proto mohu přijmout nulovou hypotézu. V rámci statistického výpočtu se **nepodařilo prokázat, že psychopaticky nevyrovnaní pachatelé se dopouštějí trestné činnosti s větší mírou agrese** projevené v rámci posledního spáchaného trestného činu. A to i přes to, že zastoupení psychopaticky nevyrovnané osobnosti je ve vzorku pachatelů (N=39) poměrně vysoké. Soudní znalec tak hodnotil až 69% ze zkoumaných recidivistů.

Tabulka 47: Výpočet 4. vedlejší pracovní úkol II.

		první věk	Záznamy RT	interval
osobnost	Pearson	-,361 [*]	,479 ^{**}	,460 ^{**}
	Correlation			
	Sig. (2-tailed)	,024	,002	,003
	N	39	39	39

Nicméně se podařilo prokázat souvislost na hladině významnosti 0,05 mezi mírou narušení osobnosti pachatele a věkem prvního trestného činu. Souvislost má charakter negativní korelace – tzn., **pokud roste míra narušení osobnosti, klesá věk, ve kterém se pachatel dopouští svého prvního trestného činu**. Takový závěr odpovídá typologii pachatele s časným počátkem trestné činnosti (viz kapitola zahájení kriminální kariéry: Zara a Farrington, 2009).

Pozitivní korelace byla naměřena (na hladině významnosti 0,01) mezi poruchou osobnosti a počtem záznamů v rejstříku trestů a intervalem. **S rostoucím výskytem poruchy osobnosti, roste i počet spáchaných trestných činů, kterých se pachatel dopouští v krátkých intervalech**. Další souvislosti mezi osobností a délkou kriminální kariéry, frekvencí, specializací, přípravou na trestný čin nebo volbou zbraně, nebyly na zvolené statistické hladině významnosti nalezeny.

Kognitivní poruchovost

Na základě teoretické části s. 29 stanovuji nulovou hypotézu o tom, že:

H_0 : Mezi organickým poškozením mozku a mírou agrese projevené v rámci posledního spáchaného trestného činu neexistuje souvislost.

H_A : Mezi organickým poškozením mozku a mírou agrese projevené v rámci posledního spáchaného trestného činu existuje souvislost.

Tabulka 48: Výpočet 5. vedlejší pracovní úkol I.

		agrese
organicit	Pearson Correlation	,007
	Sig. (2-tailed)	,968
	N	39

Na základě výpočtu přijímám nulovou hypotézu. Mezi stupněm organického poškození mozku a mírou poslední agrese nebyla nalezena souvislost. **Nemohu tak potvrdit předpoklad, že se s kognitivní poruchovostí vyskytuje i zvýšená míra agresivního chování**. Tato pracovní otázka mohla vzniknout pouze za předpokladu, že výskyt kognitivní poruchovosti v rámci výzkumného vzorku variuje: od nepřítomnosti organického poškození (30 pachatelů ve vzorku), drobné organické symptomy (8 pachatelů) až po výrazné organické poškození (1 pachatel). Variace proměnné „organické poškození“ sice ve vzorku přítomna je, ale domnívám se, že podíl pachatelů (s více či méně) organickým poškozením není dostatečný a díky tomu mohou být výsledky zkresleny. Na druhou stranu je tu 30 pachatelů násilné trestné činnosti, kteří nevykazují organické symptomy a páchají stejně vážnou, ne-li horší trestnou činnost než pachatelé s kognitivní poruchovostí.

Tabulka 49: Výpočet 5. vedlejší pracovní úkol II.

		délka kariéry
organicita	Pearson Correlation	,327*
	Sig. (2-tailed)	,042
	N	39

Na hladině statistické významnosti 0,05 byla nalezena souvislost mezi organicitou a délkou kriminální kariéry. **S narůstající délkou páchaní trestné činnosti roste také výskyt organických symptomů a kognitivní poruchovosti.** Výskyt organických symptomů v pozdějším věku pachatele, bude mít pravděpodobně souvislost s nadměrným užíváním alkoholu a jiných návykových látek.

Další souvislost mezi organickým poškozením mozku a přípravou na trestnou činnost, volbou zbraně, věkem první trestné činnosti, počtem záznamů v rejstříku trestů, frekvencí, intervalem nebo specializací kriminální kariéry nebyly na zvolené hladině statistické významnosti nalezeny.

b) Sociální charakteristiky pachatele a jeho rodiny

Socializace a negativní výchovné vzory v rodině, výchova

Na základě teoretické části s. 21 stanovuji nulovou hypotézu o tom, že:

H ₀ : Mezi negativními výchovnými vzory v rodině a mírou agrese projevené v rámci posledního spáchaného trestného činu neexistuje souvislost.
H _A : Mezi negativními výchovnými vzory v rodině a mírou agrese projevené v rámci posledního spáchaného trestného činu existuje souvislost.

Na hladině významnosti 0,05 jsem našla **souvislosti 0,397 mezi negativním výchovným vzorem otce a současnou mírou agrese pachatele při jeho posledním trestném činu.** Proto zamítám nulovou hypotézu a přijímám hypotézu alternativní. Mezi negativní výchovné vzory u otce jsem při operacionalizaci proměnných řadila: trestnou činnost, abúzus návykových látek, defektní vztah k zaměstnání, defektní partnerské vztahy, osobnostní poruchu, pobyt v psychiatrické léčebně, pokus o sebevraždu, domácí násilí, pohlavní zneužívání dětí.

Zajímavé je, že se projevila souvislost pouze mezi otcovým negativním výchovným vzorem. Matčino nevhodné chování a následné agresivní chování pachatele souvislost nemá.

Tabulka 50: Výpočet 6. vedlejší pracovní úkol I.

		negativní vzor otec	negativní vzor sourozenec	agrese
negativní vzor matka	Pearson Correlation	,571**	,442**	,109
	Sig. (2-tailed)	,000	,005	,509
	N	39	39	39
negativní vzor otec	Pearson Correlation	1	,551**	,397*
	Sig. (2-tailed)		,000	,012

	N	39	39	39
negativní vzor	Pearson Correlation	,551**	1	,132
sourozenec	Sig. (2-tailed)	,000		,423
	N	39	39	39

Na hladině významnosti 0,01 se projevily souvislosti mezi negativním výchovným vzorem otce, matky a sourozence. Zdá se, že je **sociální patologie v případě pachatelů násilné trestné činnosti komplexním jevem, který se týká celé primární rodiny**.

Tabulka 51: Výpočet 6. vedlejší pracovní úkol II.

		první vek	délka kariéry	Záznamy RT
socializace	Pearson Correlation	-,454**	,326*	,364*
	Sig. (2-tailed)	,004	,043	,023
	N	39	39	39

Pokud se podíváme na hodnocení míry socializace znalcem, čím více je socializace v dětství a dospívání mimo normu, tím větší má souvislost s prvním věkem trestné činnosti. **Pachatel s poruchovou socializací se nejen dopouští trestné činnosti dříve, ale také u ní déle setrvává.** Jeho kriminální kariéra je delší, objevuje se **větší počet záznamů v rejstříku trestů**. Ovšem nebyla prokázána souvislost mezi poruchovostí socializace a frekvencí, intervalem mezi jednotlivými trestnými činy, případně specializací pachatele nebo spolupachatelstvím.

Tabulka 52: Výpočet 6. vedlejší pracovní úkol III.

	agrese
socializace Pearson Correlation	,179
Sig. (2-tailed)	,277
N	39

Dále **nebyla prokázána očekávaná souvislost mezi poruchovostí socializace a mírou agrese**, které se pachatel dopustil během svého posledního násilného trestného činu. Tzn., že pachatel s poruchovou socializací sice začíná dříve s kriminální kariérou, ale není prokázáno, že se díky tomu dopouští závažnějších trestných činů. Došla jsme tedy ke stejnému závěru jako Piquero, Farrington, Blumstein ve své diskuzi ke kriminální kariéře (2007, s. 4-5).

Socioekonomický status rodiny

Na základě teoretické části s. 17 stanovuji nultou hypotézu o tom:

H ₀ : Mezi socioekonomickým statutem a mírou agrese projevené v rámci posledního spáchaného trestného činu neexistuje souvislost.
H _A : Mezi socioekonomickým statutem a mírou agrese projevené v rámci posledního spáchaného

trestného činu existuje souvislost.

Tabulka 53: Výpočet 7. vedlejší pracovní úkol

		agrese
statut	Pearson Correlation	,234
	Sig. (2-tailed)	,151
	N	39

Po provedení výpočtu přijímám nulovou hypotézu o tom, že **neexistuje souvislost mezi socioekonomickým statutem rodiny, ve které pachatel vyrůstal a poslední mírou agrese, které se v rámci trestného činu dopustil**. Na základě stejného výpočtu nebyl také prokázán vztah mezi socioekonomickým statutem a zahájením trestné činnosti, délkou kariéry, počtem záznamů v rejstříku trestů, frekvencí a specializací kriminální kariéry nebo spolupachatelstvím. **Socioekonomický status proto nemá žádnou souvislost s kriminální kariérou pachatelů násilné trestné činnosti.**

Vzdělání a zaměstnání pachatele

Na základě teoretické části s. 18 stanovuji nulovou hypotézu o tom, že:

H_0 : Mezi vzděláním nebo zaměstnáním pachatele a mírou agrese projevené v rámci posledního spáchaného trestného činu neexistuje souvislost.

H_A : Mezi vzděláním nebo zaměstnáním pachatele a mírou agrese projevené v rámci posledního spáchaného trestného činu existuje souvislost.

Tabulka 54: Výpočet 8. vedlejší pracovní úkol I.

		agrese
vzdělání	Pearson Correlation	,377*
	Sig. (2-tailed)	,018
	N	39
zaměstnání	Pearson Correlation	,017
	Sig. (2-tailed)	,916
	N	39

Na hladině významnosti 0,05 byla nalezena souvislost 0,377 mezi dosaženým stupněm vzdělání pachatele a jeho současnou mírou agrese. Proto zamítám nulovou a přijímám alternativní hypotézu o tom, že **existuje souvislost mezi vzděláním a mírou poslední agrese**. Na základě operacionalizace proměnných můžu říci, že **čím je vzdělání pachatele nižší, tím je vyšší jeho projevená agrese**.

Dle dalších výpočtů byla na hladině významnosti 0,01 nalezena negativní souvislost -0,456 mezi dosaženým vzděláním a věkem prvního trestného činu:

Tabulka 55: Výpočet 8. vedlejší pracovní úkol II.

		první věk
vzdělání	Pearson Correlation	-,456**
	Sig. (2-tailed)	,004
	N	39

Díky tomu mohu říci, že čím nižší vzdělání, tím nižší je i věk prvního trestného činu. **Pachatelé, kteří dříve končí své vzdělání, se také dříve dopouštějí trestné činnosti.** Další souvislosti mezi vzděláním nebo zaměstnáním a délkou kriminální kariéry, počtem záznamů v rejstříku trestů, frekvencí a specializací trestné činnosti, spolupachatelstvím nebo resocializací se na zvolené hladině významnosti nepotvrdily.

Velikost města trvalého bydliště

Na základě teoretické části s. 15 stanovuji nulovou hypotézu o tom:

H_0 : Neexistuje souvislost mezi velikostí města a mírou agrese projevené v rámci posledního spáchaného trestného činu.
 H_A : Mezi velikostí města a mírou agrese projevené v rámci posledního spáchaného trestného činu existuje souvislost.

Tabulka 56: Výpočet 9. vedlejší pracovní úkol

		agrese
bydliště	Pearson Correlation	,070
	Sig. (2-tailed)	,673
	N	39

Na základě výpočtu se potvrdila nulová hypotéza o tom, že **mezi velikostí města a poslední mírou agrese neexistuje souvislost** na stanovené hladině významnosti ($\alpha = 0,01$ a $\alpha = 0,05$). Po provedení obdobných výpočtů nebyl prokázán ani vztah mezi velikostí města bydliště a prvním věkem trestného činu, délkou kriminální kariéry, počtem záznamů trestných činů v rejstříku trestů, frekvencí kriminální kariéry, specializací nebo spolupachatelstvím.

c) Kriminální kariéra

Zahájení kriminální kariéry

Na základě teoretické části s. 54 stanovuji nulovou hypotézu o tom, že:

H_0 : Mezi raným počátkem kriminální kariéry a její délkou nebo frekvencí, závažností či velkým počtem spáchaných činů neexistuje souvislost.
 H_A : Mezi raným počátkem kriminální kariéry, její délkou nebo frekvencí, závažností či velkým počtem spáchaných činů existuje souvislost.

Tabulka 57: Výpočet 10. vedlejší pracovní úkol

		délka kariéry	frekvence	záznamyRT	agrese
první věk	Pearson Correlation	-,374 [*]	,215	-,326 [*]	-,228
	Sig. (2-tailed)	,019	,189	,043	,163
	N	39	39	39	39

Na hladině významnosti 0,05 se potvrdila **souvislost mezi věkem prvního trestného činu a délkou kariéry. Pokud je věk nižší, pak délka kriminální kariéry roste.** Pozitivní korelace byla nalezena i u počtu záznamů v rejstříku trestů. **S nižším věkem u prvního trestného činu, roste počet spáchaných deliktů.** Proto mohu zamítnout nulovou hypotézu a přijmout alternativní. Souvislost ovšem nebyla nalezena mezi frekvencí a závažností trestných činů. I když je u míry agrese naznačena negativní korelace, není statisticky významná, a proto **nemůžu říci, že s raným počátkem kriminální kariéry souvisí i pozdější závažnější trestná činnost.**

Frekvence

Na základě teoretické části s. 67 stanovuji nulovou hypotézu o tom, že:

H_0 : Mezi aktuálním věkem pachatele a frekvencí trestných činů, kterých se dopouští, neexistuje souvislost.
 H_A : Mezi aktuálním věkem pachatele a frekvencí trestných činů, kterých se dopouští, existuje souvislost.

Tabulka 58: Výpočet 11. vedlejší pracovní úkol I.

		akt.věk
frekvence	Pearson Correlation	-,541 ^{**}
	Sig. (2-tailed)	,000
	N	39

Zamítám nulovou hypotézu a přijímám hypotézu alternativní. Na hladině významnosti 0,01 byla nalezena statistická souvislost mezi frekvencí trestné činnosti a aktuálním věkem. Negativní korelace poukazuje na souvislost, že **s rostoucím věkem pachatele klesá frekvence trestných činů, kterých se pachatel dopouští během své kriminální kariéry.**

Tato souvislost byla také prokázána na statistické hladině významnosti 0,01 mezi délkou kriminální kariéry a frekvencí jednotlivých trestných činů.

Tabulka 59: Výpočet 11. vedlejší pracovní úkol II.

		frekvence
délka kariéry	Pearson Correlation	-,577 ^{**}
	Sig. (2-tailed)	,000
	N	39

S rostoucí délkou kriminální kariéry, klesá frekvence trestných činů, kterých se pachatel dopouští. Klesající frekvence trestných činů může dle teoretické části (viz kapitola ukončení kriminální kariéry) napovídat na **postupnou desistenci a odklon od trestné činnosti** (Blanc, 2005 nebo Farrington, 2007).

Interval

Na základě teoretické části s. 19 stanovuji nulovou hypotézu o tom, že:

H_0 : Mezi věkem prvního trestného činu a intervalem trestné činnosti neexistuje souvislost.
 H_A : Mezi věkem prvního trestného činu a intervalem trestné činnosti existuje souvislost.

Tabulka 60: Výpočet 12. vedlejší pracovní úkol

	interval
První věk Pearson Correlation	-,023
Sig. (2-tailed)	,892
N	39

Dle výpočtů nebyla prokázána souvislost, proto přijímám nulovou hypotézu o tom, že mezi věkem prvního trestného činu a intervalem následné trestné činnosti neexistuje souvislost. **Nemůžu tedy potvrdit, že čím je první věk nižší, tím jsou i intervaly mezi jednotlivými trestnými činy menší (nebo větší).**

Na základě teoretické části s. 43 stanovuji nulovou hypotézu o tom, že:

H_0 : Mezi přítomností partnerského vztahu pachatele a intervalem trestných činů, kterých se dopouští, neexistuje souvislost.
 H_A : Mezi přítomností partnerského vztahu pachatele a intervalem trestných činů, kterých se dopouští, existuje souvislost.

Tabulka 61: Výpočet 13. vedlejší pracovní úkol I.

	interval
vztah.part Pearson Correlation	-,024
Sig. (2-tailed)	,887
N	39

Díky výpočtu přijímám nulovou hypotézu o tom, že mezi partnerskými vztahy a intervalem trestných činů neexistuje souvislost. Proto **nemůžu potvrdit předpoklad, že recidiva v krátkém intervalu je pravděpodobnější u osaměle žijících nebo rozvedených pachatelů.** Ve výpočtu je naznačena negativní korelace. Ačkoliv jsem nezískala statisticky významný výpočet, negativní souvislost říká, že čím poruchovější partnerské vztahy pachatel má, tím kratší intervaly mezi trestnými činy se v jeho kriminální kariéře vyskytují.

Tabulka 62: Výpočet 13. vedlejší pracovní úkol II.

		první věk	délka kariéry
vztah.part	Pearson Correlation	-,394 [*]	,384 [*]
	Sig. (2-tailed)	,013	,016
	N	39	39

Souvislost mezi partnerskými vztahy byla na hladině významnosti 0,05 nalezena u věku prvního trestného činu a délky kriminální kariéry. **S rostoucí poruchovostí partnerských vztahů klesá věk prvního trestného činu.** Pachatelé, kteří se dříve dopouštějí trestné činnosti, také hůře navazují dlouhodobé a trvalé partnerské vztahy. Patrně i zde by se dalo hovořit o tzv. syndromu antisociálního chování (viz zmiňovaný Piquero, Farrington, Blumstein, 2007).

Naopak pozitivní korelace byla nalezena u délky kriminální kariéry. **Čím méně mají pachatelé dlouhodobé a trvalé partnerské vztahy, tím déle setrvávají v kriminální kariéře.**

Na základě teoretické části s. 43 stanovuji nulovou hypotézu o tom, že:

H_0 : Mezi intervalem a závažností trestného činu neexistuje souvislost.

H_A : Mezi intervalem a závažností trestného činu existuje souvislost.

Tabulka 63: Výpočet 14. vedlejší pracovní úkol I.

		agrese
interval	Pearson Correlation	,276
	Sig. (2-tailed)	,089
	N	39

Na základě výše uvedeného výpočtu přijímám nulovou hypotézu o tom, že neexistuje souvislost mezi intervalem a závažností trestné činnosti. Na určené hladině významnosti ($\alpha=0,01$ a $\alpha=0,05$) se **nepodařilo potvrdit domněnku o tom, že dopustí-li se pachatel závažného trestného činu, stane se tak pravděpodobně v krátkém intervalu.**

Dle dalších výpočtu byla nalezena na hladině významnosti 0,01 souvislost mezi intervalem a počtem záznamů v rejstříku trestů.

Tabulka 64: Výpočet 14. vedlejší pracovní úkol II.

		záznamyRT
interval	Pearson Correlation	,462 ^{**}
	Sig. (2-tailed)	,003
	N	39

Se zkracujícím se intervalem mezi jednotlivými trestnými činy narůstá počet záznamů v rejstříku trestů. Další souvislosti mezi intervalem a jinými charakteristikami kriminální kariéry nebyly na zvolené hladině statistické významnosti nalezeny.

Na základě teoretické části s. 57 stanovuji hypotézu o tom, že:

H_0 : Mezi dosaženým vzděláním a intervalem jednotlivých trestných činů neexistuje souvislost.
 H_A : Mezi dosaženým vzděláním a intervalem jednotlivých trestných činů existuje souvislost.

Tabulka 65: Výpočet 15. vedlejší pracovní úkol

		vzdělání
interval	Pearson Correlation	,124
	Sig. (2-tailed)	,453
	N	39

Po provedeném výpočtu přijímám nulovou hypotézu o tom, že **neexistuje souvislost**. Ale je naznačena pozitivní korelace, která hovoří **o tom, že čím nižší dosažené vzdělání, tím nižší interval se mezi trestnými činy** vyskytuje. Tento závěr není statisticky významný, proto platí nulová hypotéza.

Specializace

Na základě teoretické části s. 44 a s. 60 stanovuji nulovou hypotézu o tom, že:

H_0 : Mezi specializací a délkou kriminální kariéry neexistuje souvislost.
 H_A : Mezi specializací a délkou kriminální kariéry existuje souvislost.

Tabulka 66: Výpočet 16. vedlejší pracovní úkol

		délka kariéry
specializace	Pearson Correlation	-,234
	Sig. (2-tailed)	,151
	N	39

Přijímám nulovou hypotézu. Naznačen je negativní směr korelace – s rostoucí délkou kriminální kariéry klesá specializace. **S rostoucí délkou kriminální kariéry spíše roste i repertoár trestných činů.** Tyto závěry se ale **nepodařilo prokázat na žádné zvolené hladině statistické významnosti**. Tak jsem se alespoň nepatrně přiblížila závěrům Voňkové (1986b) nebo Farringtona (2005), kteří hovoří právě o rozrůzněnosti trestné činnosti u recidivistů.

Významná souvislost nebyla také prokázána s přípravou na trestný čin, použitou zbraní, aktuálním věkem pachatele i věkem prvního trestného činu, počtem záznamů v rejstříku trestů frekvencí a intervalem, spolupachatelstvím a závažností posledního násilného trestného činu.

Spolupachatelství

Na základě teoretické části s. 63 stanovuji nulovou hypotézu o tom, že

H_0 : Mezi věkem prvního trestného činu a spolupachatelstvím neexistuje souvislost.
 H_A : Mezi věkem prvního trestného činu a spolupachatelstvím existuje souvislost.

Tabulka 67: Výpočet 17. vedlejší pracovní úkol

		spolupachatel
první věk	Pearson Correlation	,280
	Sig. (2-tailed)	,084
	N	39

Nebyla nalezena souvislost na zvolené hladině statistické významnosti ($\alpha=0,01$ a $\alpha=0,05$), proto přijímám nulovou hypotézu a **nemůžu potvrdit, že s klesajícím prvním věkem, roste podíl spolupachatelství**, o kterém píše Farrington (2005).

Ani dalšími výpočty nebyla nalezena souvislost spolupachatelství na stanovené hladině významnosti s proměnnými kriminální kariéry (délka, frekvence, interval, specializace, atd.).

Příprava na trestnou činnost a zbraň

Výše jsem zkoumala souvislost mezi přípravou na trestný čin a inteligencí pachatele a jeho vztahem k alkoholu. Zajímalo mě, zda existují souvislosti s dalšími charakteristikami kriminální kariéry.

H_0 : Mezi přípravou na trestnou činnost a dalšími charakteristikami kriminální kariéry neexistuje souvislost.
 H_A : Mezi přípravou na trestnou činnost a dalšími charakteristikami kriminální kariéry existuje souvislost.

Na hladině významnosti 0,05 jsem prokázala jediný vzájemný vztah.

Tabulka 68: Výpočet 18. vedlejší pracovní úkol

		záznamyRT
příprava	Pearson Correlation	-,325*
	Sig. (2-tailed)	,043
	N	39

S klesající přípravou na trestnou činnost roste počet záznamů v rejstříku trestů. Pachatelé, kteří preferují situační delikty, se dopustí během své kriminální kariéry více trestných činů než pachatelé, kteří svou kriminální činnost plánují a připravují.

Dále mne zajímalo, zda existuje **souvislost mezi zbraní** (*trestná činnost bez zbraně, se zbraní nalezenou na místě, s sebou přinesou zbraní*) **a dalšími osobnostními, sociálními charakteristikami a kriminální kariérou pachatele.**

Pomocí výpočtu v programu SPSS **nebyla prokázána** na zvolené hladině statistické významnosti ($\alpha=0,01$ a $\alpha=0,05$) souvislost mezi osobností pachatele, jeho sociálními charakteristikami a rodinným zázemím. Na hladině významnosti 0,01 byla nalezena jediná statisticky významná korelace.

H_0 : Mezi použitou zbraní a dalšími charakteristikami kriminální kariéry neexistuje souvislost.
 H_A : Mezi použitou zbraní a dalšími charakteristikami kriminální kariéry existuje souvislost.

Tabulka 69: Výpočet 19. vedlejší pracovní úkol

		agrese
zbraň	Pearson Correlation	,471**
	Sig. (2-tailed)	,002
	N	39

Se záměrně donesenou zbraní na místo trestného činu roste také míra použité agrese v rámci posledního násilného trestného činu, za který je recidivující pachatel souzen. Další souvislosti nebyly nalezeny.

Závažnost

Neboli současná míra agrese při posledním trestném činu je možná jednou z nejdůležitějších proměnných kriminální kariéry pachatele. Proto bych zde ráda shrnula a zdůraznila, jaké další charakteristiky mají s touto proměnou statisticky významnou souvislost a jaké očekávané korelace se neprokázaly.

H_0 : Mezi mírou agrese projevené v rámci posledního spáchaného trestného činu a dalšími charakteristikami kriminální kariéry neexistuje souvislost.
 H_A : Mezi mírou agrese projevené v rámci posledního spáchaného trestného činu a dalšími charakteristikami kriminální kariéry existuje souvislost.

Tabulka 70: Výpočet 20. vedlejší pracovní úkol

		zbraň	výchova	negativní vzor otec	závislost	impulzivita	odolnost	vzdělání
agrese	Pearson Correlation	,471**	,406*	,397*	,473**	,330*	,445**	,377*
	Sig. (2-tailed)	,002	,010	,012	,002	,040	,005	,018
	N	39	39	39	39	39	39	39

Na hladině významnosti 0,01 byla **nalezena souvislost mezi současnou mírou agrese projevené v rámci posledního trestného činu a záměrně přinesenou zbraní, závislostí na alkoholu a nedostatečností v oblasti odolnosti vůči zátěži**. Na hladině významnosti 0,05 byla nalezena **korelace mezi současnou mírou agrese projevené v rámci posledního trestného činu a nedostatečnou výchovou v dětství, negativním výchovným vzorem otce, impulzivitou pachatele a nižším vzděláním**.

Naopak očekávaná korelace **nebyla nalezena mezi současnou mírou agrese projevené v rámci posledního trestného činu a poruchou osobnosti pachatele, jeho agresivitou jako rysem osobnosti, nižším věkem prvního trestného činu, delší kriminální kariérou, vyšším počtem záznamů v rejstříku**

trestů, vyšší frekvencí a menším intervalem trestné činnosti nebo úzkou specializací kriminální kariéry. Tyto proměnné nemají s mírou agrese v rámci posledního trestného činu recidivujícího pachatele statisticky významnou souvislost na zvolené hladině ($\alpha=0,01$ a $\alpha=0,05$).

Shrnutí výsledků vedlejších hypotéz a dalších pracovních úkolů

Pro větší přehlednost bych zde ráda shrnula zjištěné významné souvislosti, ale také korelace, které se navzdory teoriím nepodařilo na zvolené hladině statistické významnosti ($\alpha=0,01$ a $\alpha=0,05$) a na výzkumném vzorku pachatelů ($N=39$) prokázat.

Osobnost pachatele
Mezi inteligencí pachatele a mírou přípravy na trestnou činnost nebyla nalezena statisticky významná souvislost. Nepodařilo se tak potvrdit typologii organizovaného nesociálního a dezorganizovaného asociálního pachatele.
S narůstající závažností násilné trestné činnosti spíše roste impulzivita pachatele než jeho agresivita. Trestná činnost potom vzniká v důsledku nedostatečné sebekontroly a neschopnosti ovládat své chování. Nepodařilo se prokázat, že více impulzivní pachatelé se na svůj trestný čin méně připravují.
S narůstajícím škodlivým užíváním až závislostí pachatele na alkoholu roste také míra poslední použité agrese a násilí v rámci trestného činu, pro který je pachatel souzen. Potvrzuje se tak teorie, že alkohol stojí za řadou násilných trestných činů. S narůstajícím požíváním alkoholu klesá míra přípravy na násilný trestný čin. Dále bylo v souvislosti s alkoholem zjištěno, že čím více pachatel alkohol požívá, tím delší má kriminální kariéru a tím více trestných činů se dopustí.
Nepodařilo se prokázat, že psychopaticky nevyrovnaní pachatelé se dopouštějí trestné činnosti s větší mírou agrese. Nicméně se prokázala souvislost mezi mírou narušení osobnosti pachatele a věkem prvního trestného činu. S rostoucí poruchovostí osobnosti, klesá věk prvního deliktu. Takový závěr odpovídá typologii pachatele s časným počátkem trestné činnosti. S rostoucím výskytem poruchy osobnosti, roste i počet spáchaným trestných činů, kterých se pachatel dopouští v krátkých intervalech.
Mezi stupněm organického poškození mozku a mírou poslední agrese nebyla nalezena souvislost. S narůstající délkou páchaní trestné činnosti roste také výskyt organických symptomů a kognitivní poruchovosti.
Sociální charakteristiky pachatele a jeho rodiny
Mezi negativním výchovným vzorem otce a současnou mírou agrese pachatele při jeho posledním trestném činu nacházím statisticky významnou souvislost. Matčin negativní výchovný vzor nehraje statisticky žádnou roli, ovšem projevila se souvislost mezi negativním výchovným vzorem otce, matky a sourozence. Sociální patologie pachatelů násilné trestné činnosti je komplexním jevem, který doprovází celou primární rodinu.
Pachatel s poruchovou socializací se nejen dopouští trestné činnosti dříve, ale také u ní déle setrvá. Jeho kriminální kariéra je delší, objevuje se větší počet záznamů v rejstříku trestů. Nebyla prokázána očekávaná souvislost mezi poruchovostí socializace a mírou agrese, které se pachatel dopustil během svého posledního násilného trestného činu.
Neexistuje žádná souvislost mezi socioekonomickým statutem rodiny, v které pachatel vyrůstal a poslední mírou agrese, které se v rámci svého trestného činu dopustil.
Existuje souvislost mezi vzděláním a mírou poslední agrese: čím je vzdělání pachatele nižší, tím je vyšší jeho agrese. Pachatelé, kteří dříve končí své vzdělání, se také dříve dopouštějí násilné trestné činnosti.
Mezi velikostí města a poslední mírou agrese neexistuje souvislost.
Kriminální kariéra pachatele
Potvrdila se souvislost mezi věkem prvního trestného činu a délkou kriminální kariéry. Pokud je věk nižší, pak délka kriminální kariéry roste. S nižším věkem u prvního trestného činu roste počet spáchaných deliktů. Na základě provedených výpočtů nemůžu říci, že s raným počátkem kriminální

kariéry souvisí pozdější závažnější trestná činnost.
S rostoucím věkem pachatele klesá frekvence trestných činů, kterých se dopouští během své kriminální kariéry. Tímto potvrzují teorie desistance - odklonu od trestné činnosti.
Nemůže potvrdit, že čím je první věk trestného činu nižší, tím jsou i intervaly mezi jednotlivými delikty menší. Dále není potvrzena teorie, že recidiva v krátkém intervalu je pravděpodobnější u osaměle žijících nebo rozvedených pachatelů. Nicméně s rostoucí poruchovostí partnerských vztahů, klesá věk prvního trestného činu a dále čím méně mají pachatelé dlouhodobé a trvalé partnerské vztahy, tím déle setrvávají v kriminální kariéře.
Nepodařilo se na zvolené hladině statistické významnosti potvrdit teorii o tom, že dopustí-li se pachatel závažného trestného činu, stane se tak pravděpodobně v krátkém intervalu po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Se zkracujícím se intervalem mezi jednotlivými trestnými činy narůstá počet záznamů v rejstříku trestů.
S rostoucí délkou kriminální kariéry spíše roste i repertoár trestných činů, resp. je naznačena pouze negativní korelace. Tyto závěry se ale nepodařilo prokázat na zvolené hladině statistické významnosti ($\alpha=0,01$ a $\alpha=0,05$).
Na základě provedených výpočtů nemůžu potvrdit, že s klesajícím prvním věkem roste podíl spolupachatelství.
S klesající přípravou na trestnou činnost roste počet záznamů v rejstříku trestů.
Se záměrně donesenou zbraní na místo trestného činu roste také míra použité agrese v rámci posledního násilného trestného činu.
Byla nalezena souvislost mezi současnou mírou agrese projevené v rámci posledního deliktu a záměrně přinesenou zbraní, závislostí na alkoholu a nedostačivostí v oblasti odolnosti vůči zátěži, nedostatečnou výchovou v dětství, negativním otcovským výchovným vzorem, impulzivitou pachatele a nižším vzděláním. Naopak očekávaná korelace nebyla nalezena mezi současnou mírou agrese projevenou v rámci posledního deliktu a poruchou osobnosti pachatele, jeho agresivitou, nižším věkem prvního trestného činu, delší kriminální kariérou, vyšším počtem záznamů v rejstříku trestů, nižší frekvencí a intervalem trestné činnosti nebo úzkou specializací kriminální kariéry.

6. Diskuze

Na tomto místě svého rigorózního úkolu bych se měla podívat kriticky nejen na souhrnné výsledky empirické části, ale také na metodologické slabiny vybraného výzkumného projektu.

Nejprve bych ráda zhodnotila samotným výzkumný projekt, protože právě **metoda je to, co vytváří konkrétní data**.

V empirické části jsem retrospektivně pracovala se soudně-znaleckými posudky PhDr. Karla Netíka, CSc. Retrospektivní studium posudků jsem volila z toho důvodu, že jako student psychologie a následně jako pracující psycholog bych se k násilným recidivistům obtížně do věznic dostávala a velmi pravděpodobně bych měla ještě nižší vzorek pachatelů než je současný $N=39$. Roli hraje také ekonomičnost studie: proč testovat pachatele znova, když už jejich výsledky máme uložené? Retrospektivní model jsem si mohla dovolit zejména proto, že soudně-znalecké posudky PhDr. Netíka, CSc. jsou vytvářeny systematicky, jednotně podle stejného vzoru. Díky tomu jsem u každého pachatele dohledala všechny informace, které jsem pro empirickou část potřebovala.

Argumenty proti tomuto výzkumnému modelu by mohly znít ve smyslu subjektivnosti a nezastupitelnosti. Data byla získána pouze od jediného soudního znalce, který může používat subjektivní metody a individuální pojmosloví. PhDr. Netík, CSc. je považován za odborníka ve svém oboru, který vyučuje a předává své zkušenosti a znalosti začínajícím soudním znalcům. Proto jeho soudně-znalecké posudky nepovažuji za subjektivní, ale za standardní postupy, kterých by se měli držet i další znalci.

Soudní znalec má působiště v Praze. I když četnost pražských recidivujících pachatelů ve vzorku odpovídá obecným statistikám o kriminalitě, kde je Praha na prvním místě co do počtu trestných činů, domnívám se, že pro přesnost dat by měly být ve vzorku více zastoupeny i jiné kraje. Variovat by měla také velikost měst, ve kterých pachatelé trvale žijí (např. město x vesnice). Zároveň si uvědomuji, že operovat s místem trvalého bydliště nemusí být zcela vypovídající, protože pachatel může mít trvalé bydliště na jednom místě, ale za trestnou činností může vyjždět někam jinam nebo se na adrese trvalého bydliště nemusí vyskytovat vůbec. Přes všechny tyto limity jsem chtěla s údajem pracovat. Zajímalo mě, zda existuje souvislost mezi velikostí města trvalého bydliště a agresivitou nebo impulzivitou pachatele. Tato úvaha se nakonec při statistickém zpracování dat nepotvrdila.

Přes zdroj empirických dat se dostávám k samotnému výzkumnému vzorku násilných recidivujících pachatelů. Uvědomuji si, že vzorek $N=39$ není vysoký, ale na druhou stranu se domnívám, že pro účely rigorózního úkolu je dostačující. Ve výzkumném vzorku spatřuji jiné možné slabiny, než je počet zkoumaných pachatelů. Jak grafy výše naznačují, vzorek pachatelů je velmi rozptýlený z hlediska aktuálního věku, dominantní motivace, ale také z hlediska dosažené délky kriminální kariéry. Věk pachatelů se pohybuje mezi 19-65 lety. Je patrné, že z hlediska vývojové psychologie a psychologie osobnosti se pachatelé nacházejí v různých životních etapách, jejich vlastnosti a dovednosti jsou na různém stupni vývoje. Do psychologických charakteristik recidivujícího pachatele násilné trestné činnosti se odrážejí nejen vlastnosti pachatele, ale také charakteristiky dané pro období dospívání, mladou, střední a starší dospělost a období raného stáří. Na jednu stranu se mi podařilo postihnout kompletní vývoj kriminální kariéry, na druhou stranu, je z hlediska psychologie osobnosti pachatele

přesnější zaměřit se pouze na jednu věkovou kategorii. Vzhledem k tomu, že jsem ve své práci kladla důraz na vývoj a průběh kriminální kariéry, nevidím věkovou rozmanitost jako nevýhodu výzkumné části. Stejně tak nevidím nevýhodu v odlišných délkách kriminálních kariér, kterých pachatelé dosahují. Délka kriminální kariéry se odvíjí od aktuálního věku a vzhledem k tomu, že kriminální kariéra je vývojový a dynamický koncept kriminality, domnívám se, že není tato variace nevýhodou, ale naopak, právě díky ní mohu postihnout vývojové změny, kterým podléhá i trestná činnost.

Největší nevýhodou výzkumného vzorku může být motivace k jednotlivým trestným činům. I když jsou hlavní motivy (majetek, sex a vztahy) zastoupeny ve vzorku rovnoměrně, dělí nám počet 39 pachatelů na 3 skupiny. V úvodu jsem zmiňovala, že mě v empirické části zajímá násilný způsob, jakým pachatelé svých cílů dosahují, že pro mne není důležitý cíl, ale samotné provedení trestné činnosti. Nicméně se domnívám, že by **budoucím studiím jedině prospělo zaměřit se na kriminální kariéru konkrétního trestného činu nebo obecně na konkrétní motivaci.**

V teoretické části jsem popisovala existující rozdíly mezi psychologickými charakteristikami recidivujících a nerekidivujících pachatelů. Odborná literatura dochází k závěru, že reálné rozdíly mezi těmito skupinami existují. Přesto se domnívám, že absence kontrolního vzorku, absence nerekidivujících pachatelů může být nedostatkem mé empirické části. Tento nedostatek se může odrazit v psychologických a sociálně demografických charakteristikách osobnosti pachatele. Co když stejných vlastností a rysů dosahují i pachatelé nerekidivující? **Nepřítomnost kontrolního vzorku ovšem neklade limity pro výzkum kriminální kariéry,** protože vznik a samotný průběh kriminální kariéry předpokládá opakovanou – recidivní trestnou činnost.

Problematicky se může také jevit fakt, že statisticky zpracovávám poslední trestný čin, z kterého je recidivující pachatel pouze obžalovaný. Pachatelé v tomto trestném činu zatím nebyla prokázána vina, není za delikt odsouzený. Do výzkumného vzorku jsem vybírala pouze takové případy, u kterých byl dostatek důkazů a které by měly vést k odsouzení pachatele. Navíc jak z popisu výzkumného vzorku vyplývá, jsou to pachatelé, kteří mají za sebou bohatou kriminální kariéru, jejich prognóza resocializace se jeví jako nepříznivá a existuje zde velká pravděpodobnost, že se trestného činu dopustili. Přese všechno **doporučuji pro další výzkumnou práci ověřovat výsledky soudního procesu, před samotným zařazením pachatele do studie.**

Díky statistickému zpracování dat a T-testu se mi podařilo vyvrátit základní hypotézu o tom, že: Mezi délkou prvního a posledního uloženého trestu odnětí svobody neexistuje žádný rozdíl a přijala jsem alternativní hypotézu: Mezi délkou prvního a posledního uloženého trestu odnětí svobody existuje rozdíl. Poslední možný uložený trest je prokazatelně statisticky vyšší než uložený trest první. Na tento výsledek je ale třeba se dívat značně kriticky. Dochází u pachatele násilných trestných činů k eskalaci závažnosti a nebezpečnosti jejich nezákonného jednání, nebo jsme pachatele zkrátka zastihli ve fázi jeho nejzávažnějšího kriminálního trestného činu a poté se už bude jeho kriminální kariéra ubírat méně nebezpečným a závažným směrem? Druhé možnosti nahrává fakt, že soudní znalec PhDr. Karel Netík, CSc. se zabývá zejména vážnou násilnou trestnou činností. Tak se do jeho soudně-znalecké praxe mohou dostávat jen ti nejzávažnější násilní pachatelé. Dalším faktem je, že se soudně-znalecká činnost zadává právě jen u těchto závažných násilných trestných činů. Pachatel, který např. neustále recidivuje pouze na úrovni trestných činů jako opilství, urážka veřejného činitele nebo méně závažné ublížení na zdraví, se pravděpodobně nedostane do rukou soudního znalce v oboru klinická psychologie. Pak může být odpověď na základní hypotézu zkreslena tím, že se do pozornosti znalců dostanou pouze pachatelé, u nichž trestná činnost eskalovala až do závažné násilné trestné činnosti,

ale **ve vzorku nám chybí pachatelé, kteří zůstali po celou dobu své kriminální kariéry u mírného násilí** (viz klasifikace dle Hofmanové, 2010 nebo klasifikace Lulham a Ringland, 2010). Tak můžeme říci, že k eskalaci násilí dochází, ale pouze u vybraných druhů pachatelů.

Hypotézu o přímé eskalaci násilí také vyvrací kvalitativní popis křivky, který naznačuje spíše kolísavý trend, střídání méně závažné trestné činnosti s více nebezpečnou. Takový závěr koresponduje s výsledky Lulhama a Ringlanda, kteří hovoří o tzv. šedé zóně, průměrné závažnosti trestných činů u většiny pachatelů.

Vedlejší pracovní otázky, které zkoumají souvislost mezi jednotlivými charakteristikami kriminální kariéry, spáchanou trestnou činností, osobností recidivujícího pachatele a sociálně-demografickými charakteristikami jeho a rodiny, vznikaly na základě prostudované literatury. Volba dalších výzkumných otázek nebyla náhodná, ale měla jasnou návaznost na teoretickou část. Řadu teorií nebo předpokladů se nám nepodařilo potvrdit, některé potvrdit můžeme.

Nepodařilo se mi potvrdit typologii organizovaného nesociálního vs. dezorganizovaného asociálního pachatele (Douglas, 2006). Původní typologie autorů byla stanovena na základě studia homicidálních, sexuálně motivovaných deliktů. Ačkoliv byla shledána sexuální motivace u 29 % násilných trestných činů ve výzkumném souboru a podíl vraždy a vraždy ve stádiu pokusu byl u 32 % pachatelů (viz kapitola 5.3 Výzkumný vzorek), průnik těchto dvou kategorií není veliký. Vražda dokonaná nebo ve stádiu pokusu s čistě sexuálně násilnou motivací byla shledána pouze u 3 pachatelů (z celkového počtu 39). Výzkumný vzorek proto plně neodpovídá souboru pachatelů, na kterých typologie organizovaného nesociálního a dezorganizovaného asociálního pachatele, vznikala.

Dále **nebyla prokázána očekávaná souvislost mezi poruchovostí socializace a mírou agrese**, které se pachatel dopustil během svého posledního násilného trestného činu. Tzn., že pachatel s poruchovou socializací sice začíná dříve s kriminální kariérou, ale není prokázáno, že se díky tomu dopouští závažnějších trestných činů. Došla jsem ke stejnému závěru jako Piquero, Farrington, Blumstein ve své diskuzi ke kriminální kariéře (2007, s. 4-5). Nemůžu tedy potvrdit, že čím je první věk nižší, tím jsou i intervaly mezi jednotlivými trestnými činy menší (nebo větší). Tato otázka zůstává pořád nezodpovězená.

Výše bylo prokázáno, že **existuje souvislost mezi vzděláním a mírou poslední agrese**. Na základě operacionalizace proměnných můžu říci, že **čím je vzdělání pachatele nižší, tím je vyšší jeho agrese**. Zdá se, že u recidivujících pachatelů násilné trestné činnosti bude neochota nebo neschopnost pokračovat ve školním vzdělávacím systému, součástí obsáhlejšího syndromu – antisociálního chování, o kterém píše Piquero, Farrington, Blumstein (2007, s. 4-5).

Dále se mi **nepodařilo potvrdit domněnku o tom, že dopustí-li se pachatel závažného trestného činu, stane se tak pravděpodobně v krátkém intervalu**. Zde je nutno připomenout, že pracuji s oficiálními záznamy o trestné činnosti. Kdybych vycházela z trestné činnosti, ke které se sami pachatelé hlásí (self report data) – tj. i ty trestné činy, které nebyly zaznamenány orgány činnými v trestním řízení, výsledek by byl možná jiný.

V neposlední řadě **nemůžu potvrdit, že s klesajícím prvním věkem, roste podíl spolupachatelství**, o kterém píše Farrington (2005). Naopak trend je zde opačný, i když statisticky nevýznamný. V rigorózní práci jsem se zaměřila úzce na pachatele násilné trestné činnosti a ve výzkumném vzorku je zastoupena 29% sexuálně motivovaná násilná trestná činnost a 22% násilná trestná činnost, která

vzniká mezi partnery. Z podstaty těchto deliktů vyplývá, že se jich dopouští převážně jednotlivci. Skupinová násilná trestná činnost se dá očekávat zejména u motivace těch trestných činů, kde hrál roli majetek a finance. Zastoupení tohoto motivu bylo v našem vzorku zkoumaných recidivujících pachatelů 31%. Farringtonovu teorii o spolupachatelství na počátku kriminální kariéry proto nelze zpravidla aplikovat na všechny druhy trestných činů.

Obdobně tento argument platí na další hypotézy vycházející z teoretické a obecné části např. „Kriminální recidiva“. Zde je popsána obecná recidiva všech druhů trestných činů, tj. násilných i nenásilných. Pokud se tedy s těmito teoriemi ve své výzkumné části rozcházím, může to být dáno mimo jiné tím, že jsem se úzce specializovala na násilnou trestnou činnost a tak obecné teorie pro recidivu, nemusí platit pro užší okruh recidivujících pachatelů násilné trestné činnosti. Paralelně to platí u hypotéz, které vycházejí z teoretické části „Kriminální kariéra“. Teorie v této kapitole se vztahují obecně k problematice kriminální kariéry. V teoretické části nejsou použity teorie kriminální kariéry pro konkrétní trestnou činnost, v mém případě násilnou.

Další případný rozpor mezi teoretickou a empirickou částí může být také vysvětlen velikostí výzkumného vzorku (N = 39). Proto je třeba mít na paměti, že výsledky, které jsem v rámci výzkumné části získala, nejvíce odpovídají pachatelům základního profilu:

⊕ Muž, národnosti české
⊕ Průměrný věk v době prvního trestného činu 19 let, současný průměrný věk recidivisty 38 let
⊕ Dosažené vzdělání – vyučen, průměrné IQ - 97
⊕ Rodinný stav - rozvedený
⊕ Trvalé bydliště – hlavní město Praha, pocházející z rodiny s nízkým socioekonomickým statusem
⊕ Psychopaticky nevyrovnaná osobnost se znaky impulzivity, asociálních postojů, nízkého sebehodnocení a nedostačivosti v oblasti odolnosti vůči zátěži.
⊕ Nejčastější trestnou činností: vražda dokonaná nebo ve stádiu pokusu a znásilnění. Nejčastější motivace majetková a poté sexuální.
⊕ Délka kriminální kariéry mezi 14-19 lety. Převažuje kriminální kontinuita s remitentními intervaly (2,5-5 let). 4-7 záznamů v rejstříku trestů. Polytropní a ditropní zaměření.
⊕ Prognóza resocializace je nepříznivá.

Dalším velkým tématem je volba výzkumných proměnných. Definovat proměnné kriminální kariéry nebylo složité, stejně tak nebylo komplikované definovat současnou a minulou trestnou činnost nebo socio-demografické charakteristiky. O něco komplikovanější se jeví psychologické charakteristiky osobnosti recidivujícího pachatele. Jednotlivé proměnné, jako např. afektivita: zúžená, bohatá, infantilní apod. jsem přebírala z výsledků psychologického vyšetření soudního znalce PhDr. Netíka, CSc. Popsané charakteristiky sice vycházejí z objektivních psychologických testových metod, ale vnímá je každý psycholog stejně? Má každý odborník stejnou představu o tom, jak vypadá zúžená nebo infantilní afektivita? Operacionalizace těchto podrobných proměnných nebyla cílem mé výzkumné studie, ale domnívám se, že by **při dalším, hlubším zkoumání problému neměla chybět ani operacionalizace a přesný popis těchto charakteristik.**

7. Závěr

Rigorózní práce se liší od diplomového úkolu rozšířením nejen empirické, ale také teoretické části a to zejména ve vybraných charakteristikách kriminálních kariéry – zahájení a ukončení trestné činnosti, závažnost a eskalace. V rámci teoretické části jsem vytvořila odbornou základnu, ze které vycházím při testování základní hypotézy a navazujících dvaceti vedlejších pracovních otázek rigorózní práce.

V empirické části jsem propojila koncept kriminální kariéry a osobnosti recidivujícího pachatele násilné trestné činnosti. Za tímto účelem jsem si stanovila základní hypotézu o eskalaci - stupňování nebezpečnosti pachatelů pro společnost. Během zpracování dat pro empirickou část rigorózního úkolu vznikly další pracovní otázky, které by mohly napomoci porozumění recidivující osobnosti pachatele násilných trestných činů. Zajímala jsem se o to, zda, existuje souvislost mezi jednotlivými charakteristikami kriminální kariéry, osobností pachatele a jeho sociálně-demografickými údaji.

Jak výsledky naznačují, dochází k eskalaci mezi prvním a posledním násilným trestným činem. V potaz je ale třeba brát charakter eskalační křivky. Vývoj eskalace není přímý, nýbrž pachatel ve své kriminální kariéře kolísá mezi více a méně nebezpečnou trestnou činností.

Mezi prvním a posledním násilným trestným činem dochází také ke kvalitativním odlišnostem. Při prvním násilném deliktu používají pachatelé spíše pohnutku (verbální agrese) a minimální míru násilí. Během prvního násilného trestného činu se většinou zbraň nevyskytuje. Naproti tomu u posledního násilného trestného činu roste počet případů, kdy si pachatel přináší s sebou zbraň na místo činu. Objevuje se sexuální, afektivní nebo chladná agrese namísto verbální, a to ve střední až brutální míře násilí.

Na základě statistického zpracování dalších pracovních otázek jsem zjistila, že existuje různá míra souvislostí mezi kriminální kariérou, spáchanými trestnými činy, psychologickými rysy osobnosti recidivujícího pachatele a jeho sociálními charakteristikami. Vzhledem k různé síle korelací a malému výzkumnému vzorku recidivujících pachatelů násilné trestné činnosti je potřeba brát výsledky za orientační, které mohou posloužit jako nové hypotézy pro další podrobnější výzkumnou studii.

Na stanovené hladině statistické významnosti ($\alpha = 0,01$ nebo $\alpha = 0,05$) pro $N=39$:

- Nebyla nalezena souvislost mezi IQ pachatele a přípravou na trestný čin.
- Mezi impulzivitou jako osobnostní rysem a mírou agrese projevené v rámci posledního spáchaného trestného činu, byla nalezena souvislost.
- Statisticky významná souvislost byla nalezena mezi mírou přiznaného požívání alkoholu a mírou agrese projevené v rámci posledního spáchaného trestného činu.
- Mezi poruchou osobnosti a mírou agrese v rámci posledního trestného činu nebyla nalezena souvislost.
- Organické poškození mozku a míra agrese projevené v rámci posledního trestného činu nemají statisticky významnou souvislost.
- Otcův negativní výchovný vzor v rodině má souvislost s mírou agrese pachatele, kterou projevil v rámci posledního trestného činu.
- Mezi socioekonomickým statutem rodiny a mírou agrese projevené v rámci posledního trestného činu, nebyla nalezena souvislost.

- Nižší stupeň dosaženého vzdělání má souvislost s vyšší mírou agrese projevené v rámci posledního trestného činu.
- Velikost města a míra agrese projevené v rámci posledního trestného činu nemá souvislost.
- Potvrdila se souvislost mezi nižším věkem prvního trestného činu a delší kriminální kariérou nebo vyšším počtem záznamů v rejstříku trestů.
- Existuje souvislost mezi vyšším aktuálním věkem pachatele a nižší frekvencí trestných činů.
- Mezi věkem prvního trestného činu a následným intervalem trestné činnosti neexistuje souvislost.
- Přítomnost partnerského vztahu nemá souvislost s intervalem trestných činů násilných recidivujících pachatelů.
- Mezi intervalem trestných činů a jejich závažností nebyla nalezena souvislost.
- Nebyla nalezena souvislost mezi dosaženým stupněm vzdělání a intervalem trestných činů.
- Specializace v trestné činnosti a délka kriminální kariéry nemají statisticky významnou souvislost.
- Mezi věkem prvního trestného činu a spolupachatelstvím nebyla nalezena souvislost u recidivujících pachatelů násilné trestné činnosti.
- Menší příprava na trestnou činnost má souvislost s větším počtem záznamů v rejstříku trestů.

Výsledky jsou podrobněji popsány v kapitole Statistické vyhodnocení dat.

Pozornost na recidivující pachatele jsem zaměřila zejména proto, že jejich podíl na trestné činnosti rok od roku roste. A vzhledem k tomu, že násilná trestná činnost ohrožuje oběti na životu nejvíce, rozhodla jsem se úzce specializovat na osobnost recidivujícího pachatele násilné trestné činnosti. Koncept kriminální kariéry nabízí nový pohled na vývoj a průběh kriminality. Proto věřím, že i nám poskytl nový pohled na násilnou trestnou činnost vybraného vzorku pachatelů.

8. Zdroje

BANKSY (2010). Dostupné: <<http://www.banksy.co.uk/index.html>>.

BARON, R. A., RICHARDSON, D. R. (1994). *Human aggression*. New York: Plenum Press. Dostupné: <http://books.google.cz/books?id=MOIlg8xXI1oC&pg=PR3&dq=Baron+Human+aggression&source=gs_selected_pages&cad=3#v=onepage&q&f=false>.

BLANC, M.L. (2005). An integrative personal kontrol theory of deviant behavior: Answer to contemporary empirical and theoretical developmental criminology issues. In D. P. Farrington, (ed.), *Integrated developmental & life-course theories of offending*, (pp 125-164). London: Transaction Publishers.

BLATNÍKOVÁ, Š., NETÍK, K. (2008). *Predikce vývoje pachatele*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.

BLUMSTEIN, A., COHEN, J., ROTH, J. A., VISHNER, CH. A. (1986). *Criminal careers and career criminals*. Washington, D. C.: National Academy Press. Dostupnost: http://books.google.com/books?id=xSYrAAAAYAAJ&printsec=frontcover&dq=blumstein&hl=cs&ei=IUtbTsCPJtG6AaD25yTDA&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=2&ved=0CDAQ6AEwAQ#v=onepage&q&f=false

BOUKALOVÁ, H. et al. (2006). Trestný čin ve vybraných psychologických souvislostech. In I. Gillernová, H. Boukalová, (eds.), *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. Praha: Karolinum.

CALHOUN, J. B. (1973). Death Squared: The Explosive Growth and Dem of a Mouse Population. *Proceedings of the Royal Society of Medicine*, 66 (1).
Dostupné: <www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/pdf/procrsmed00338-0007.pdf>.

CATALANO, R.F. et al.(2005). Mediating the effects of poverty, tender, individual characteristics, and external constraints on antisocial behavior: A test of the social developmental model and implications for developmental life-course theory. In D. P. Farrington, (ed.), *Integrated developmental & life-course theories of offending*, (pp 93-124). London: Transaction Publishers.

CEJP, M. (2010). Společenské faktory ovlivňující vývoj kriminality. In M. SCHEINOST, et al., *Kriminalita očima kriminologů*, (pp. 19-34). Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.

CLECKEY, H. (1976). *The Mask of Sanity*. St. Louis: Mosby.
Dostupné: www.cassiopaea.org/cass/sanity_1.PdF

ČEPELÁK, J. (1982). *Penitenciární psychologie*. Praha: Vysoká škola SNB.

ČESKÁ REPUBLIKA. (2009). *40/2009 Sb. Trestní zákon*. Praha: ASPI.

ČÍRTKOVÁ, L. (2004). *Policejní psychologie*. Praha: Portál.

DALRYMPLE, T. (2005). *Život na dně: Světový názor, který vytváří spodinu společnosti*. Praha: Academia.

DOUGLAS, J., E. (1997). *Lovec duší*. Frýdek Místek: Alpress.

DOUGLAS, J., E., et al. (2006). *Crime classification manual: A standard systém for investigating and classifying violent crimes*. United States: Jossey-Bass A Wiley Imprint.

DUNOVSKÝ, J. (1999). *Sociální pediatrie*. Praha: Grada.

EYSENCK, H. J. (1989). *The causes and cures of kriminality: Perspectives on individual differences*. New York: Plenum Press.

Dostupné:

http://books.google.com/books?id=pthCgQeTpPQC&printsec=frontcover&dq=inauthor:%22Hans+J%C3%BCrgen+Eysenck%22&hl=cs&ei=09ImTtu7MsKCOoacIagK&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CCgQ6AEwADgK#v=onepage&q=extraversion&f=false

FARRAL, S. (2010). A short history of the investigation into the ending of the criminal career. *Safer Communities*, 9 (3), 9-16. Dostupné:

<http://search.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/pqcentral/docview/743897365/13F0944B5B63D24FE80/1?accountid=15618>

FARRINGTON, D. P. (2005). Introduction to integrated developmental and Life-course theories of offending. In D. P. Farrington, (ed.), *Integrated developmental & life-course theories of offending*, (pp 1-14). London: Transaction Publishers.

FARRINGTON, D. P. (2007). Advancing Knowledge About Desistance. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 23(1), 125-134. Dostupné: <http://ccj.sagepub.com/content/23/1/125>

FARRINGTON, D. P., et al. (2010). *Kriminální kariéry do věku 50 let a životní úspěšnost do věku 48 let: Nová zjištěné cambridské studie zabývající se zkoumáním delikventního vývoje pachatele*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.

FERJENČÍK, J. (2000). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: Jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál.

GRESHAM, M., MATZA, S., MATZA, D. (1957). *Techniques of neutralization*. Dostupné: <http://justice4victims.org/techniquesofneutralization.aspx>.

HARPER, G., CHITTY, Ch. (2009). *Dopad nápravných opatření na recidivu pachatele: Analýza toho "co funguje"*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.

HEWSTONE, M., STROEBE, W. (2006). *Sociální psychologie: Moderní učebnice sociální psychologie*. Praha: Portál.

HOFMANOVÁ, J. (2010). *Behaviorální analýza: Metoda sestavování kriminální profilu pachatele*. Praha: Hofman.

HORNEYOVÁ, K. (2007). *Neurotická osobnost naší doby*. Praha: Portál.

KAZEMIAN, L. (2007). Desistance From Crime: Theoretical, Empirical, Methodological, and Policy Considerations. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 23 (1), 5-27. Dostupné: <http://ccj.sagepub.com/content/23/1/5>

KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. (1996). *Vzpouza depravantů : o špatných lidech, skupinové hlouposti a uchvácené moci*. Praha: Makropulos.

- KUBRIN, Ch. E., STEWART, E. A. (2006). Predicting who reoffends : The neglected role of neighborhood context in recidivism studies. *Criminology*, 44 (1).
Dostupné:
<<http://proquest.umi.com.ezproxy.is.cuni.cz/pqdweb?index=0&did=1037711621&SrchMode=2&sid=3&Fmt=4&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1296914334&clientId=45145>>.
- LAHEY, B. B., WALDMAN, I. D. (2005). Developmental model of the propensity to offend during childhood and adolescence. In D. P. Farrington, (ed.), *Integrated developmental & life-course theories of offending*, (pp 15-50). London: Transaction Publishers.
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. (2006). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.
- LAURITSEN, J. L. (1998). The age-crime debate: Assessing the limits of longitudinal self-report data. *Social Forces*, 77(1), 127-154.
Dostupné: <http://search.proquest.com/docview/229864556?accountid=35514>.
- LIU, J., FRANCIS, B., SOOTHILL, K. (2010). A longitudinal Study of Escalation in Crime Seriousness. *Journal of Quantitative Criminology*, 27 (2), 175-196. Dostupné:
<http://search.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/pqcentral/docview/864151015/13F09601B0438D82E7E/1?accountid=15618>
- LORENZ, K. (1990). *8 smrtelných hříchů*. Praha: Panorama.
- LORENZ, K. (2003). *Takzvané zlo*. Praha: Academia.
- LULHAM, R., RINGLAND, C. (2010). Change in offence seriousness Gross early criminal careers. *Crime and Justice Bulletin*, 141. Dostupné:
<http://search.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/pqcentral/docview/817400448/13F0950DF7B788A2D78/1?accountid=15618>
- MAREŠOVÁ, A. (1994). *Pachatelé trestných činů – k problematice jejich osobností a vybraných typologií*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- MAREŠOVÁ, A. (2008). Pachatel trestného činu. In O. Novotný, (ed). *Kriminologie*, (pp 119-149). Praha: ASPI.
- MAREŠOVÁ, A., BLATNÍKOVÁ, Š. (2010). Pachatelé trestných činů, kriminální recidiva a predikce. In M. SCHEINOST, et al., *Kriminalita očima kriminologů*, (pp. 83-100). Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- MATĚJČEK, Z. (2005). *Výbor z díla*. Praha: Karolinum.
- MERTON, R. K. (2005). *Studie ze sociologické teorie*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí. (2010). *Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení*. Dostupné: <<http://www.ey2010.cz/o-roce/>>.
- Ministerstvo vnitra. (2013). *Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2012*. Dostupné: <http://www.mvcr.cz/clanek/statistiky-kriminality-dokumenty.aspx>

- NAKONEČNÝ, M. (1995). *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia.
- NĚMEC, J. (1993). *Psychopatie a kriminalita: Život ze dne na den*. Praha: MV ČR Centurion.
- NETÍK, K. (1991). *Kriminální agresor*. Praha: Studijní a výzkumné oddělení Ř SNV.
- NETÍK, K. (2005). Kriminální recidiva. In J. Kuchta, (ed.). *Základy kriminologie a trestní politiky*, (pp 329-347). Praha: Beck.
- NETÍK, K., URBANOVÁ, M. JEFREMOVOVÁ, G. CH. (1986a). Faktorová struktura osobnosti prvovězňného pachatele a podmínky jejího vývoje. In O. Suchý, (ed). *Osobnost pachatele II*, (pp 194-216). Praha: Výzkumný ústav kriminologický.
- NETÍK, K., URBANOVÁ, M. JEFREMOVOVÁ, G. CH. (1986b). Faktorová struktura osobnosti recidivujícího pachatele a podmínky jejího vývoje. In O. Suchý, (ed). *Osobnost pachatele II*, (pp 217-233). Praha: Výzkumný ústav kriminologický.
- NETÍK, K., URBANOVÁ, M., NEUMANN, J. (1986). Psychologická typologie osobnosti pachatele. In O. Suchý, (ed). *Osobnost pachatele II*, (pp 275-316). Praha: Výzkumný ústav kriminologický.
- OSMANČÍK, O. (1992). *Násilná kriminalita*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- PINCUS, J. H. (2002). *Masoví vrazi*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- PIQUERO, A., FARRINGTON, P. D., BLUMSTEIN, A. (2007). *Key issues in criminal career research: New analyses of the Cambridge study in delinquent development*. Cambridge: Oxford Cambridge University Press. Dostupné:
http://books.google.com/books?id=OPnXXkrmJA0C&pg=PA177&dq=Key+issues+in+criminal+careem+research&hl=cs&ei=2R6kTvfZlsSL4gTnzfi6BA&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CDQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false.
- REISS, A. J. (2010). Personal and social controls and delinquency. In T. F. CULLEN, P. WILLCOX. *Encyclopedia of Criminological Theory* (pp. 785-786). Londýn: SAGE. Dostupné:
http://books.google.com/books?id=T7rH13P3NKM&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q=reiss&f=false.
- SAMPSON, R. J., LAUB, J. H. (2005). A general age-graded theory of crime: Lessons learned and the future of life-course criminology. In D. P. Farrington, (ed.), *Integrated developmental & life-course theories of offending*, (pp 162-182). London: Transaction Publishers.
- SOOTHILL, K., FITZPATRICK, C., FRANICS, B. (2009). *Understanding criminal careers*. Portland, Orengo: Willan Publishing.
- SPELMAN, W. (1994). *Criminal Incapacitation*. New York: Plenum. Dostupné:
http://books.google.com/books?id=8b2MLJVfCf8C&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.
- SPURNÝ, J. (1996). *Psychologie násilí: o psychologické podstatě násilí, jeho projevech a způsobech psychologické obrany proti němu*. Praha: Eurounion.

- SUCHÝ, O. (1983). *Příčiny a prevence recidivy*. Praha: Výzkumný ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR.
- SUCHÝ, O., et al. (1985). *Osobnost pachatele I*. Praha: Výzkumný ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR.
- ŠVEC, J. (2010). *Příručka pro sociální integraci*. Dostupné: <<http://www.socialni-zaclenovani.cz/co-je-socialni-vyloucení>>.
- Světová zdravotnická organizace. (2008). *MKN-10: Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů*. Praha: Bomton.
- The Federal Bureau Investigation. (2012). *Crime statistics*. Dostupné: <http://www.fbi.gov/stats-services/crimestats>.
- URBAN, L., DUBSKÝ, J. (2008). *Sociální deviace*. Plzeň: Aleš Čeněk.
- VÁGNEROVÁ, M. (2008). *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál.
- VEČERKA, K., et al. (2004). *Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- VOŇKOVÁ, J. (1986a). Kriminologicky a trestně – právně významné faktory. In O. Suchý, (ed). *Osobnost pachatele II*, (pp 234-255). Praha: Výzkumný ústav kriminologický.
- VOŇKOVÁ, J. (1986b). Kriminální minulost a intervaly recidivy. In O. Suchý, (ed). *Osobnost pachatele II*, (188-193). Praha: Výzkumný ústav kriminologický.
- VOŇKOVÁ, J., NEUMANN, J. (1985). Osobnost recidivního pachatele. In O. SUCHÝ, *Osobnost pachatele I*, (pp. 12-25). Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- WALKER, J. (2008). Crime patterns and analysis. *The Journal of the International Symposium on Environmental Criminology and Crime Analysis*. Dostupné: <<http://www.eccajournal.org/index.htm>>.
- WALTERS, G. D. (1990). *The criminal lifestyle patterns of serious criminal conduct*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Dostupné:
<http://books.google.com/books?printsec=frontcover&vid=ISBN0803938403&vid=LCCN90037509#v=onepage&q=pre-criminal&f=false>.
- WALTERS, G. D. (2009). The psychological inventory of criminal thinking styles and psychopathy checklist: Screening version as incrementally valid predictors of recidivism. *Law and Human Behavior*, 33(6), 497-505.
- ZARA, G., FARRINGTON, D. P. (2009). Childhood and Adolescent Predictors of Late Onset Criminal Careers. *Journal of Youth Adolescence*, 38 (3), 287-300. Dostupné:
<http://search.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/pqcentral/docview/204524572/13F0963D618594D449B/1?accountid=15618>